

UVJERENJE, DIJALOG I SIGURNOST

Podsticanje dijaloga i zajedničkog djelovanja među ljudima različitih vjera i uverenja

osce
ODIHR

UVJERENJE, DIJALOG I SIGURNOST

**Podsticanje dijaloga i zajedničkog djelovanja
među ljudima različitih vjera i uvjerenja**

Zahvalnice

ODIHR se zahvaljuje svima koji su odvojili vrijeme da podijele svoje znanje, stručnost i iskustva s nama, od predstavnika civilnog društva, akademske zajednice i državnih službenika do predstavnika vjerskih zajednica i zajednica uvjerenja, do stručnjaka za dijalog. Posebnu zahvalnost upućujemo članovima ODIHR-ovog panela stručnjaka za slobodu vjere ili uvjerenja (dva uzastopna panela) koji su dali značajan doprinos ovoj publikaciji, a to su Thiago Alves Pinto, Pasquale Annicchino, Danil Buglov, Elizabeth Clark, Joelle Fiss, Mariam Gavtadze, Jagbir Jhutti-Johal, John Kinahan, Genti Kruja, Fabio Petito, Ahmed Shaheed, Peter Weiderud, Marco Ventura i Tamara Vukačević. Značajan doprinos su dali i Indira Aslanova, Andrea Benzo, Judd Birdsall, Josh Cass, Catherine Cornille, Salpy Eskidjian, Gabriele Fattori, Silvio Ferrari, Rachel Forster, Benjamin Greenacre, Elizabeta Kitanović, Sarah Markiewicz i Sharon Rosen. ODIHR se zahvaljuje i na saradnji i podršci italijanskog Ministarstva vanjskih poslova i međunarodne saradnje i Pravnog fakulteta Univerziteta u Foggiji (Italija) gdje je 29. juna 2023. godine održan pretposljednji sastanak za razmatranje teksta ovog vodiča.

Uvjerenje, dijalog i sigurnost — Podsticanje dijaloga i zajedničkog djelovanja među ljudima različitih vjera i uvjerenja

Objavio OSCE-ov Ured za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR)

ul. Miodowa 10

00-251 Varšava

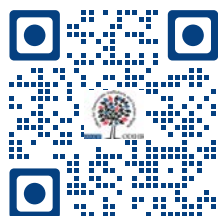
Poljska

www.osce.org/odihr

© OSCE/ODIHR 2024

Sva prava zadržana. Sadržaj ove publikacije se može slobodno koristiti i umnožavati za obrazovne i druge nekomercijalne potrebe, pod uvjetom da se pri svakom umnožavanju OSCE/ODIHR navede kao izvor.

ISBN: 978-92-9271-318-8

SADRŽAJ

Pojmovnik	6
Predgovor	8
Poglavlje 1 Potreba za dijalogom i zajedničkim djelovanjem	9
Metodologija	13
Poglavlje 2 Sloboda misli, savjesti, vjere ili uvjerenja	15
2.1. Ograničenja FoRB-a	18
2.2. Osnove za ograničenje	19
Poglavlje 3 Dijalog i zajedničko djelovanje između ljudi različitih vjera i uvjerenja	23
Poglavlje 4 Uloga države	29
4.1. Poštovanje ljudskih prava	32
4.2. Ne nanosi štetu	46
4.3. Nepristranost	48
4.4. Učešće i uključivanje	51
4.5. Transparentnost i odgovornost	68
Poglavlje 5 Projekti i pozivi za finansiranje	69
5.1. Proces osmišljavanja poziva za finansiranje	72
5.2. Ocjenjivanje prijava	73
5.3. Mjerenje utjecaja i uspješnosti	76
Poglavlje 6 Kontrolni lista za države	79
Poglavlje 7 Zaključak	89
Prilozi	91
Prilog 1: Smjernice za moderatore dijaloga	92
Prilog 2: Pitanja za anketu	94
Prilog 3: Sažetak odgovora iz ankete	96
Bilješke	98

> Kliknite na naslov poglavlja da pređete na odgovarajuću stranicu.

> Sa bilo koje stranice u dokumentu kliknite na podnožje stranice da biste se vratili na stranicu sa sadržajem.

POJMOVNIK

Sveobuhvatna sigurnost

OSCE-ov model sveobuhvatne sigurnosti čine tri komplementarne dimenzije: ljudska, političko-vojna i ekonomska i ekološka, a svaka je od jednakog značaja.

Ljudska dimenzija sigurnosti

Ovdje su obuhvaćeni svi aspekti ljudskih prava, osnovnih sloboda, demokratije, tolerancije, nediskriminacije i vladavine prava.¹ Nepoštivanje ovih aspekata smatra se jednakom prijetnjom nacionalnoj sigurnosti kao i vojna prijetnja.

Dijalog i zajedničko djelovanje između ljudi različitih vjera i uvjerenja

U okviru ovog vodiča, ovaj pojam uključuje dijalog i partnerske aktivnosti od lokalnog do visokog nivoa, formalne ili neformalne, koje vodi država ili su nezavisno organizovane, a mogu biti:

- Međureligijske: između dvije ili više različitih religija
- Međuvjerske: između dvije ili više različitih vjera (često se smatraju inkluzivnijim)
- Unutarreligijske/unutarvjerske: u okviru religije/vjere
- Između grupa različitih uvjerenja: između različitih religijskih tradicija ili uvjerenja i/ili vjerovanja

Napomena: kada se u vodiču spominje dijalog, ne govori se o duhovnom ili teološkom dijalogu, nego o dijalogu o svakodnevnom životnim brigama.

Zajedničko djelovanje

Partnerstva između različitih vjerskih zajednica ili zajednica uvjerenja koje aktivno nastoje rješavati zajedničke probleme, a koja često proizađu iz dijaloga. Ove aktivnosti mogu uključiti vjerske ili aktere iz zajednica uvjerenja i/ili svjetovne aktere.

Omogućavanje dijaloga

Proces omogućavanja i unapređenja komunikacije između različitih strana u sporu ili sukobu. Primarni cilj ovog procesa nije postizanje određenog sporazuma, ishoda ili nagodbe, iako konkretne odluke i mjere mogu proizaći iz procesa dijaloga, nego podsticanje većeg priznavanja, razumijevanja, empatije i povjerenja između svih uključenih strana.²

Povoljno okruženje

Efikasna zaštita dostojanstva, fizičkog i psihičkog integriteta, slobode i sigurnosti svakog vjerskog aktera ili aktera iz zajednice uvjerenja je preduvjet kako bi im se omogućilo da učestvuju u dijalogu i brane ljudska prava kroz zajedničko djelovanje. To uključuje države koje unapređuju slobodu misli, savjesti, vjere ili uvjerenja (FoRB) i sva druga ljudska prava i osnovne slobode za sve.

Sloboda misli, savjesti, vjere ili uvjerenja (FoRB)

Sadržana je u članu 18. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima (UDHR)³ i Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (ICCPR), koji glasi: „Svako ima pravo na slobodu misli, savjesti i vjere. To pravo podrazumijeva slobodu ostajanja pri svojoj ili prihvatanja vjere ili uvjerenja po svome izboru, kao i slobodu da čovjek sam ili u zajednici s drugima, javno ili privatno, ispoljava svoju vjeru ili uvjerenje molitvom, obredima, redovnim obavljanjem i podučavanjem”.⁴

Sekularizam

Razdvajanje religije i države, s namjerom očuvanja vjerskih subjekata ili zajednica uvjerenja od političkog uplitanja i zaštite političke sfere od vjerskih uplitanja. Cilj sekularizma nije da ograniči religiju, nego da osigura pravni okvir koji garantuje slobodno ispoljavanje vjere ili uvjerenja.⁵

PREDGOVOR

Od Bakua do Brisela, od Londona do Istanbula, New Yorka do Sarajeva, pluralizam vjera i uvjerenja je karakteristika koja određuje regiju OSCE-a. Ta raznolikost uvjerenja, misli i izražavanja stvara bogatu kulturu i mogućnosti za međusobno učenje i rast koje mogu koristiti čitavom društvu. Istovremeno, takva promjena nije ugodna za svakoga i mora se njome dobro upravljati tako da oni kojima bi društvena rascjepkanost mogla koristiti ne budu u prilici da iskorištavaju razlike. Pluralističkim društvima je potreban visok nivo tolerancije i društvenog povjerenja da bi imala mir; to se može ostvariti samo kada država aktivno i vidljivo nastoji u potpunosti provoditi svoje međunarodne obaveze u odnosu na slobodu misli, savjesti, vjere ili uvjerenja i druga ljudska prava, bez razlike. ODIHR-ov Program za slobodu vjere ili uvjerenja i njegov Panel stručnjaka za slobodu vjere ili uvjerenja nude stručne savjete i resurse i provode projekte koji pomažu državama članicama u ovoj oblasti.

Svrha ovog vodiča je da pomogne državama članicama da stvore okruženje u kojem konsultacije između zajednica, dijalozi i zajedničko djelovanje mogu cvjetati. Trebao bi biti koristan i za nedržavne aktere koji žele promicati dijalog i zajedničko djelovanje među ljudima iz različitih vjerskih zajednica i zajednica uvjerenja. Vodič ne nudi model koji odgovara svima, ali nudi praktične savjete za stvaranje povoljnog okruženja. Podsticanje većeg poštovanja osnovne slobode vjere ili uvjerenja uz sva druga ljudska prava i osnovne slobode od ključne je važnosti za održavanje sigurnosti regije OSCE-a

.

Matteo Mecacci
Direktor ODIHR-a

POGLAVLJE 1

POTREBA ZA DIJALOGOM I ZAJEDNIČKIM DJELOVANJEM

“ Dijalog i zajedničko djelovanje mogu podržati napore država na izgradnji kohezivnijih i sigurnih društava. ”

POGLAVLJE 1

POTREBA ZA DIJALOGOM I ZAJEDNIČKIM DJELOVANJEM

Vjere i uvjerenja oblikuju identitete i vrijednosti pojedinaca i zajednica. Ovi identiteti i vrijednosti mogu inspirisati ljude da pronađu zajednički jezik, ali mogu ih i podijeliti. Budući da vjerski identiteti ili identiteti uvjerenja nadilaze regionalne i državne granice, aktivnosti i događaji širom svijeta i na internetu mogu izazvati reakcije u lokalnim zajednicama, što može rezultirati podjelama u društvu. Ukoliko ostanu nekontrolisane, podjele mogu produbiti predrasude, mržnju, nasilje, nesigurnost, pa čak i dovesti do teških krivičnih djela poput genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina.

Države imaju primarnu odgovornost da osiguraju efikasno poštovanje i zaštitu ljudskih prava kako bi spriječile podstrekavanje na krivična djela i zaštitile građane. Dijalog i zajedničko djelovanje između ljudi različitih vjera i uvjerenja mogu podržati napore država na izgradnji povezanih i sigurnijih društava. Oni mogu pomoći u deeskalaciji tenzija, poboljšanju odnosa između zajednica, povećanju nivoa društvenog povjerenja i razumijevanja, promicanju uživanja osnovnih ljudskih prava i jačanju otpornosti društva na polarizaciju i nestabilnost.⁶

Međutim, to ne bi trebala biti aktivnost koja će biti poduzeta u posljednjem trenutku niti isključivo kada izbije nasilje povezano s vjerom ili uvjerenjem. Takvi potezi mogu donijeti kratkoročne koristi, ali države bi trebale stalno podržavati dijalog i zajedničke inicijative, kako bi se postigle stvarne i održive pozitivne promjene u društvu.

Poštivanje slobode misli, savjesti, vjere ili uvjerenja ključno je za omogućavanje svrsishodnog dijaloga između vjerskih ili zajednica uvjerenja, koji pruža jednake uslove za aktere iz starih, novih, velikih, malih, poznatih i nepoznatih vjera ili uvjerenja. Sloboda misli, savjesti, vjere ili uvjerenja ne može se odvojiti od drugih prava, a posebno ne od slobode izražavanja i udruživanja. Ljudska prava cvjetaju tamo gdje se poštuje izbor pojedinca — uključujući vjeru ili uvjerenje — i međusobno razumijevanje i komunikacija između različitih dijelova društva, uz energičnu kulturu javne debate.

Sve države članice OSCE-a su se obavezale na poštovanje ljudskih prava i osnovnih sloboda, uključujući slobodu vjere ili uvjerenja. One naglašavaju „važnost kontinuiranog i snažnog međuvjerskog i međukulturnog dijaloga za promicanje veće tolerancije, poštovanja i razumijevanja“⁷ i posebno pozivaju jedna drugu da „promiču i olakšavaju otvoren i transparentan međuvjerski i međureligijski dijalog i partnerstva“.⁸

“ Države članice priznaju univerzalni značaj ljudskih prava i osnovnih sloboda, čije je poštivanje presudni faktor za mir, pravdu i dobrobit koji su neophodni da bi se osigurao razvoj prijateljskih odnosa i saradnje među njima, kao i među svim državama. ”

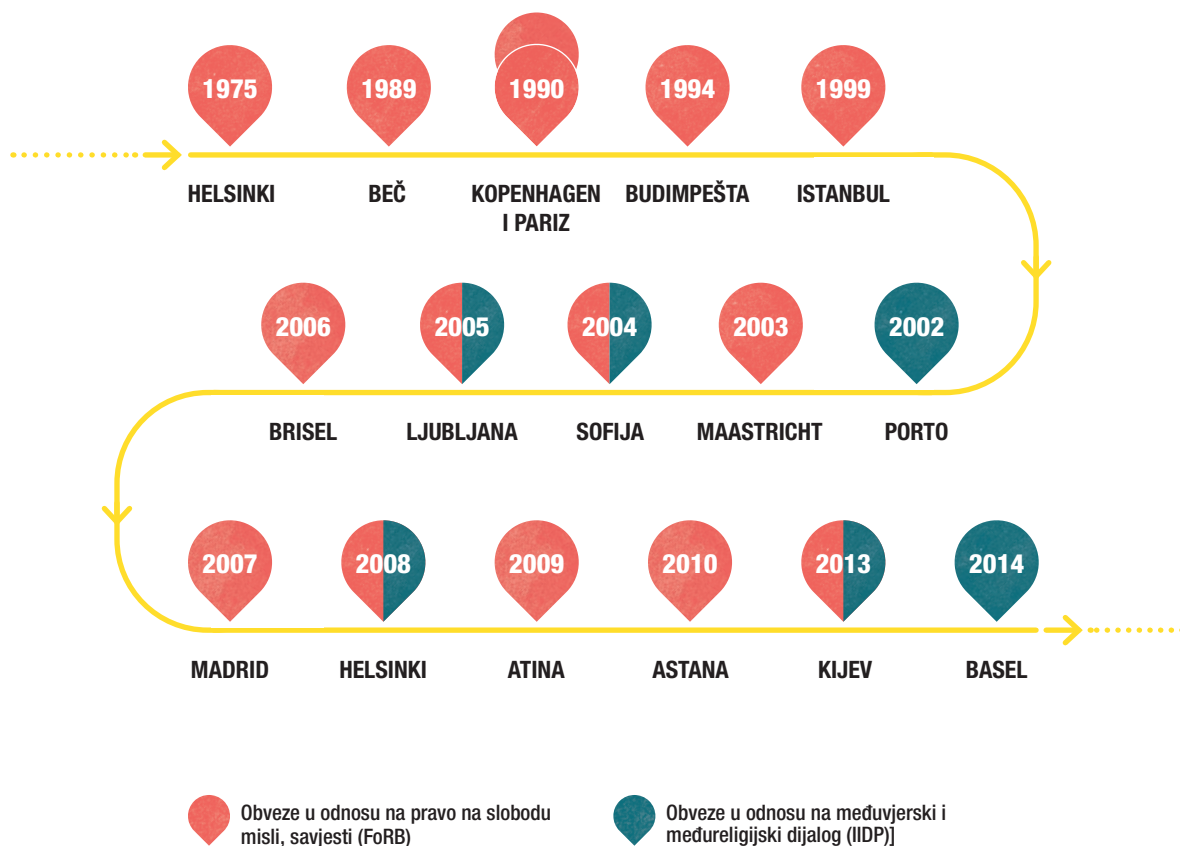
Završni dokument iz Helsinkija⁹

Širom regije OSCE-a, kreatori politika sve više uviđaju da podsticanje dijaloga i zajedničkog djelovanja među ljudima različitih vjera ili uvjerenja doprinosi većem poštovanju slobode vjere ili uvjerenja. U tom cilju primjenjuju različite pristupe. Najvažnije je da države omoguće dijalog i zajedničko djelovanje, ali ne i da ih predvode. Država ne bi smjela nametati dijalog i zajedničko djelovanje kao obavezan proces odozgo prema dolje bez obzira na želje i potrebe učesnika, niti ga državni akteri trebaju koristiti za promicanje određenih ciljeva, npr. za unapređenje međunarodnog ugleda države. Povjerenje je od ključnog značaja; teško ga je izgraditi, a lako izgubiti. Učešće zajednice treba biti dobrovoljno, a učesnici bi trebali biti u mogućnosti da oblikuju program dijaloga i aktivnosti. Osim toga, učesnici se uvijek trebaju osjećati slobodnim da govore o svim bojaznima bez straha od odmazde ili pritiska izazvanog složenim odnosima moći kako bi njihova prava bila zaštićena i podržana.

ODIHR je izradio ovaj vodič u skladu sa svojim mandatom i kao odgovor na pozive država članica da im se daju smjernice i praktični alati koji će im pomoći da stvore okruženje koje omogućava plodan dijalog i zajedničko djelovanje između pripadnika različitih vjera i uvjerenja. Vodič ne zagovara nikakav univerzalni model, nego nudi smjernice o pitanjima i faktorima koje države trebaju uzeti u obzir kada pristupaju ovoj temi. U tekstu se govori o tome kako odabrati inicijative i podržati ih u praksi. Vodič navodi dobre primjere iz prakse i intervjuje sa akterima uključenim u dijalog i inicijative zajedničkog djelovanja u velikom broju različitih konteksta. Oni pokazuju kako veoma različiti oblici dijaloga i zajedničkog djelovanja još uvijek mogu podstaknuti poštivanje slobode vjere ili uvjerenja i drugih ljudskih prava i osnovnih sloboda. Iako je ove primjere teško primijeniti u različitim kontekstima, oni nude zanimljive uvide u to kako države mogu podržati dijalog i zajedničko djelovanje kojim se promiče sloboda vjere ili uvjerenja (FoRB).

Put ka sigurnosti:

METODOLOGIJA

Vodič je proizvod opsežnih konsultacija na internetu i uživo sa stručnjacima iz cijele regije OSCE-a, uključujući predstavnike vjerskih ili zajednica uvjerenja, praktičare i članove akademske zajednice. ODIHR je proveo i anketu među državama članicama o različitim načinima na koje su podržale ili olakšale dijaloške inicijative za promicanje slobode misli, savjesti, vjere i uvjerenja ljudi iz različitih zajednica vjera i uvjerenja. Pitanja iz ankete i pregled nalaza sadržani su u prilogima 2 i 3. ODIHR je konsultovao i svoj Panel stručnjaka za slobodu vjere ili uvjerenja, tijelo koje se sastoji od 16 nezavisnih stručnjaka iz cijele regije OSCE-a.

Ovaj vodič se oslanja i na preporuke iz ODIHR-ove publikacije iz 2019 *Sloboda vjere ili uvjerenja i sigurnost: Smjernice za izradu politika*¹⁰ i izvještaj iz 2018. godine o *Strategijama međureligijskog angažmana*¹¹ koje je podržao ODIHR i italijansko predsjedništvo OSCE-a. Uključuje i spoznaje sa OSCE-ovih Dopunskih sastanaka o ljudskoj dimenziji,¹² koji su državama članicama dali priliku da razmotre provedbu svojih obaveza u pogledu dijaloga i zajedničkog djelovanja između ljudi iz različitih vjerskih zajednica i zajednica uvjerenja.

ODIHR je postigao ravnopravno učešće žena i muškaraca, kao i pripadnika različitih generacija, u procesu konsultacija. Vodič je proizvod procesa koji je i sam imao koristi od dijaloga između ljudi različitih vjera i uvjerenja i tako odražava važnost poštivanja prava svih da slobodno izražavaju svoje misli i perspektive i tako ostvare smislen i obogaćujući dijalog kojim se uspostavljaju veze i grade mostovi.

POGLAVLJE 2

SLOBODA MISLI, SAVJESTI, VJERE ILI UVJERENJA

“ Od ključnog je značaja osigurati da svako ima pravo na FoRB. ”

POGLAVLJE 2

SLOBODA MISLI, SAVJESTI, VJERE ILI UVJERENJA

Sloboda misli, savjesti, vjere ili uvjerenja (obično se skraćuje na vjerske slobode, slobodu vjere ili uvjerenja ili FoRB) osnovno je i univerzalno ljudsko pravo. Zagarantovano je članom 18. UDHR-a i ICCPR-a, kao i različitim regionalnim instrumentima o ljudskim pravima i sadržano u nekoliko obaveza OSCE-a. Detaljan pregled pravnog okvira prava na slobodu misli, savjesti, vjere ili uvjerenja dat je i u ODIHR-ovoj publikaciji *Sloboda vjere ili uvjerenja: Smjernice za izradu politika.*

“ Svako ima pravo na slobodu misli, savjesti i vjere. To pravo podrazumijeva slobodu ostajanja pri svojoj ili prihvatanja vjere ili uvjerenja po svome izboru, kao i slobodu da čovjek sam ili u zajednici s drugima, javno ili privatno, ispoljava svoju vjeru ili uvjerenje molitvom, obredima, redovnim obavljanjem i podučavanjem. ”

Član 18. stav (1) ICCPR-a

Važno je znati:

- **FoRB pripada svima.** Svako ima jednako pravo na FoRB, bilo da je državljanin, strani državljanin, zatvorenik, izbjeglica, migrant ili osoba bez državljanstva. Da bi se ovo ljudsko pravo slobodno koristilo, nije potrebna nikakva dozvola države, vjerskih ili zajednica uvjerenja, niti bilo koga drugog.
- **FoRB štiti mogućnost svake osobe da razmišlja i odlučuje** o svom stavu o svim pitanjima i da ima (ili nema) lično uvjerenje ili predanost vjeri ili uvjerenju.
- **FoRB štiti slobodu svake osobe da izabere** da ima, nema, prihvati ili promijeni vjeru ili uvjerenje bez prisile. To ne znači da svi moraju napraviti izbor, a neki ljudi možda neće ni iskoristiti svoju mogućnost izbora.

- **FoRB štiti radnje motivisane vjerom ili uvjerenjem** koje uključuju molitvu, obred, praktikovanje, podučavanje,¹³ javno ispoljavanje vjere ili širenje informacija o nečijoj vjeri ili uvjerenju, kao i zadržavanje svoje vjere ili uvjerenja za sebe. Kao takva, usko je povezana sa pravom na slobodu izražavanja, pravom na okupljanje i udruživanje i pravom na privatnost. FoRB štiti i rituale i obrede, običaje i prakse zasnovane na uvjerenjima, kao što su, između ostalog, pridržavanje pravila i ograničenja u ishrani, nošenje karakteristične odjeće ili pokrivala za glavu, isticanje simbola, te vjerski praznici i dani odmora.
- **FoRB štiti zajedničku praksu** ili mogućnost dvoje ili više pojedinaca da zajedno praktikuju vjeru ili uvjerenje, bilo javno (organizovano ili na ad-hoc osnovi) ili privatno, ako to žele. FoRB je ljudsko pravo koje pripada svakoj osobi, ali je ujedno i kolektivno pravo ako se osobe okupljaju kako bi ispoljile svoju vjeru ili uvjerenje.
- **FoRB štiti unutrašnju autonomiju vjerskih ili zajednica** uvjerenja i sastavni dio je načina na koji vjerske zajednice ili zajednice uvjerenja vode svoje osnovne poslove, npr. pravo na samoorganizovanje; sloboda izbora vjerskih vođa i učitelja; sloboda uspostavljanja pravnog subjektiviteta, dobrotvornih institucija, vjerskih ili obrazovnih institucija; i sloboda pripreme i distribucije vjerskih tekstova ili publikacija. FoRB štiti i pravo na traženje i primanje dobrovoljnih finansijskih priloga, čime se omogućava vjerskim ili zajednicama uvjerenja da samostalno ostvaruju ova prava.¹⁴
- **FoRB je sastavni dio nediskriminacije.** Sva ljudska bića imaju pravo da uživaju svoja ljudska prava i osnovne slobode bez diskriminacije na osnovu zaštićenih karakteristika identiteta. Prava se ne smiju kršiti, između ostalog, na osnovu naše stvarne ili pretpostavljene dobi, „rase“¹⁵ ili etničke pripadnosti, spola, jezika, invaliditeta ili političkog mišljenja.¹⁶

FoRB nam svima omogućava da budemo i da pokažemo ko smo zaista, bez straha od diskriminacije. Da bi se izgradilo društvo bez diskriminacije, ključno je osigurati da svako ima pravo na FoRB. To je posebno važno za zajednice koje se redovno suočavaju sa marginalizacijom, neprijateljstvom ili nasiljem.

2.1. OGRANIČENJA FORB-A

Svaka država ima obavezu da poštuje, štiti i omogući svakoj osobi da uživa FoRB. Međutim, u skladu sa međunarodnim pravom ljudskih prava, većina ljudskih prava može se ograničiti, ali samo pod veoma strogim uvjetima. Sloboda misli, savjesti, vjere ili uvjerenja ima dvije komponente: forum internum i forum externum.

- **Forum internum**

Unutrašnja komponenta vezana za naše misli i uvjerenja. Ljudske misaone procese, prihvatanje ili promjenu unutrašnjih uvjerenja i savjesti niko ne može ograničiti ni po kom osnovu. Ovo je „apsolutno zaštićeno“ prema međunarodnom pravu. To znači da se ne smije ograničavati ni iz kojeg razloga. Na primjer, država ne može zakonski prisiliti nekoga da promijeni svoju vjeru/uvjerenja, niti ga kazniti zbog njegovih misli.

- **Forum externum**

Vanjska komponenta vezana za način na koji kroz svoje postupke izražavamo svoje misli i uvjerenja. Sloboda ispoljavanja ili praktikovanja nečije vjere ili uvjerenja može se ograničiti u određenim okolnostima. Ona nije obuhvaćena istom apsolutnom zaštitom. U strogo ograničenim okolnostima, može se ograničiti vanjsko ispoljavanje vjere ili uvjerenja. Član 18. ICCPR-a, koji se primjenjuje na sve države članice OSCE-a, predviđa da ograničenja na ispoljavanje vjere mogu biti nametnuta samo u vrlo uskim okvirima i to samo uz strogo propisane procedure . Na državi je da opravda bilo kakva ograničenja.

Dijagram toka na sljedećoj stranici ilustruje osnove i postupak za zakonito ograničavanje prema članu 18.

2.2. OSNOVE ZA OGRANIČENJE

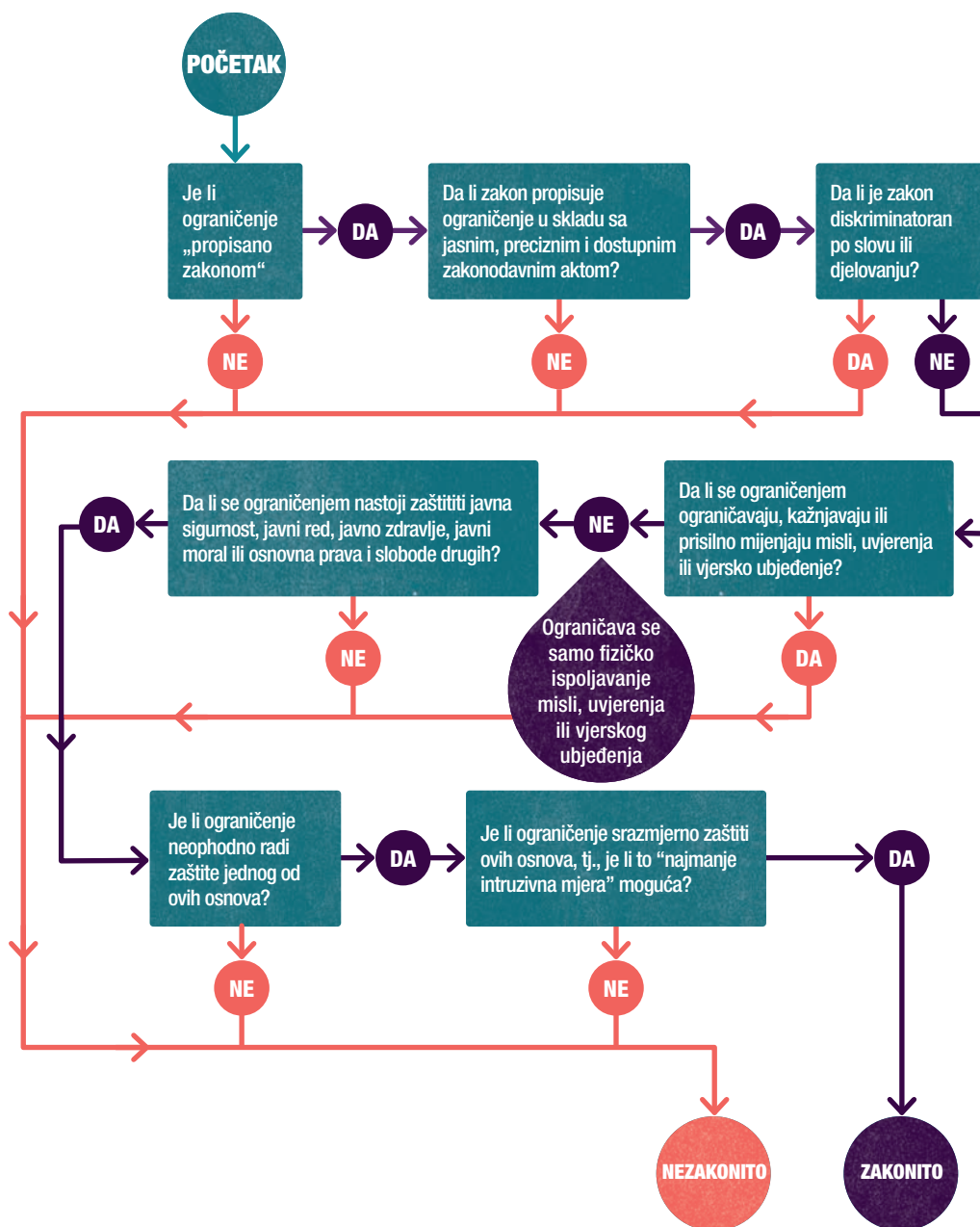
Pet osnova za ograničenje su „javna sigurnost“, „javni red“, „javno zdravlje“, „javni moral“ ili „prava i osnovne slobode drugih“ i one su iscrpne. Nacionalna sigurnost nije valjano opravdanje za ograničavanje ForB-a. Čak i kada se poziva na javnu sigurnost kao osnov za ograničenje, treba je usko tumačiti, kao i svaki od ostala četiri kriterija. Na primjer, ograničenje zasnovano na „moralu“ ne može proizlaziti isključivo iz jedne tradicije. Vanredna situacija koja ugrožava opstanak nacije ne može biti opravdanje za državu da narušava ForB jer, prema ICCPR-u, ForB je pravo od kojeg se ne može odstupiti (kao što je pravo na život ili slobodu od mučenja). Čak i u vanrednim situacijama, ForB se može ograničiti isključivo po pet navedenih osnova.

Država mora opravdati ograničenje, uspostaviti adekvatne zaštitne mjere i osigurati efikasne pravne lijekove protiv zloupotrebe u provedbi ograničenja, uključujući i ona koja nisu u skladu s međunarodnim standardima ljudskih prava.¹⁷

Ograničenje je nezakonito ako ima za cilj spriječiti razumno ostvarivanje slobode vjere ili uvjerenja ili drugih prava, ako stvara sistem u kojem je ostvarivanje prava izuzetak, a ne pravilo, ili ako ograničenje nema objektivno ili razumno opravdanje.¹⁸

Je li ograničavanje FoRB-a zakonito?¹⁹

“...sva ograničenja moraju biti izuzetak, a ne pravilo. Osim toga, teret opravdanja takvih ograničenja pada na one koji ih žele nametnuti, često na vlade ili državne organe. (...) ograničenja također moraju (...) biti najmanje restriktivna od svih adekvatnih mjera koje bi se mogle primijeniti i, u svakom slučaju, bez narušavanja samog prava.”

Prof. Ahmed Shaheed, bivši Specijalni izvijestitelj Ujedinjenih nacija za FoRB²⁰

Infografika u nastavku prikazuje neke od načina na koje države ograničavaju ForB izvan granica onoga što je neophodno ili srazmjerno ili (in)direktno diskriminiraju vjerske ili grupe uvjerenja, i na taj način potkopavaju dijalog i zajedničko djelovanje.

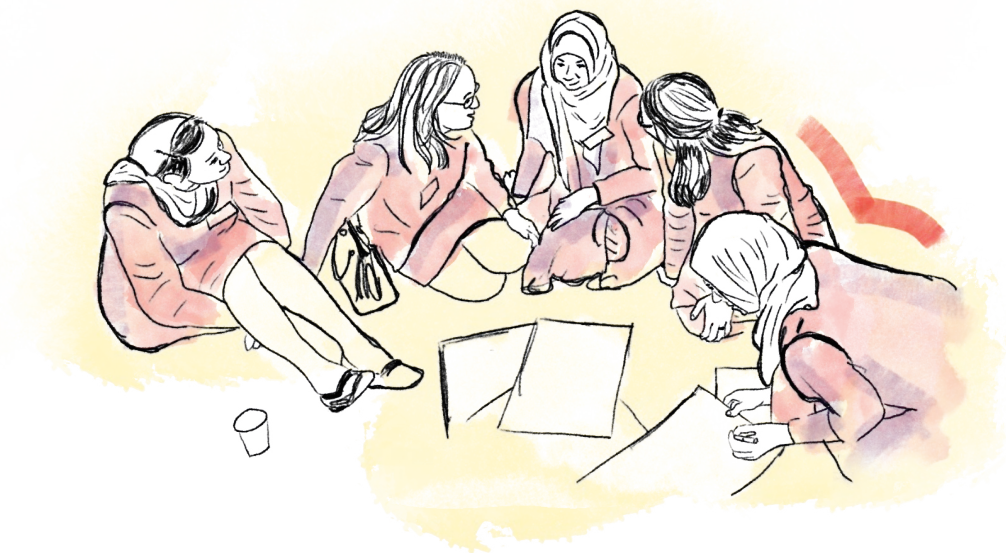
Primjeri nesrazmjernih ili diskriminatornih državnih ograničenja FoRB-a

ZABRANA distribuiranja vjerske literature	ZABRANA nošenja vjerskih simbola/odjeće	Davanje POVLAŠTENIH položaja državnim religijama	ZABRANE misionarskog djelovanja
RESTRIKTIVNI i opterećujući zakoni o registraciji vjerskih zajednica	PREPREKE primanju domaćih ili međunarodnih sredstava za aktivnosti vjerskih ili zajednica uvjerenja	Zakoni o BLASFEMIJI i/ili OTPADNIŠTVU	Zakoni o terorizmu ili NACIONALNOJ SIGURNOSTI koji nesrazmjerno pogađaju vjerske ili zajednice uvjerenja

POGLAVLJE 3

DIJALOG I ZAJEDNIČKO DJELOVANJE IZMEĐU LJUDI RAZLIČITIH VJERA ILI UVJERENJA

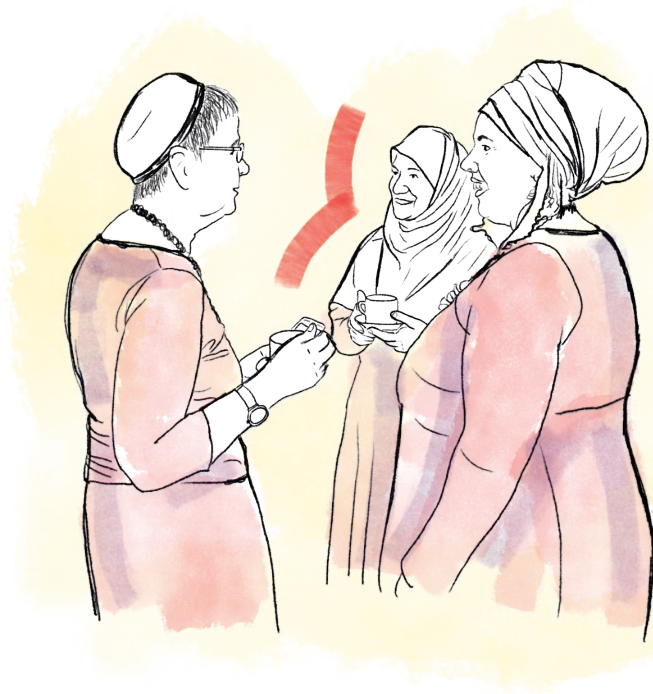
“ Dijalog pruža jedinstvene mogućnosti za partnerstva s ciljem zajedničkog djelovanja, koja štite i provode ljudska prava. ”

POGLAVLJE 3

DIJALOG I ZAJEDNIČKO DJELOVANJE IZMEĐU LJUDI RAZLIČITIH VJERA ILI UVJERENJA

U OSCE-u postoje različiti pojmovi za opisivanje dijaloga i zajedničkog djelovanja između ljudi različitih vjera i uvjerenja. Tačan pojam koji se koristi, kao i struktura i učesnici dijaloga, zavisit će od njegovog cilja, konteksta i željenih ishoda, kao i od teoloških tradicija, historije, sociokulturne pozadine i filozofskih uvjerenja. Različiti jezici naglašavaju i različite aspekte dijaloga i koriste više ili manje inkluzivne pojmove.²¹

Dijalog i zajedničko djelovanje mogu se baviti konkretnim problemima ili imati za cilj poboljšanje teološkog ili društvenog razumijevanja različitih tradicija, te mogu ciljati na različite aktere ili ih uključiti. Važno je da svrha dijaloga nije da se raspravlja o tome čije je uvjerenje „tačnije“, niti da se pojedinci/grupe preobrate u drugu religiju/sistem uvjerenja.

To ne znači da se učesnici ne mogu preobratiti, ali to ne bi trebao biti cilj procesa. Osim toga, moderator dijaloga bi trebao podstaknuti na utvrđivanje osnovnih pravila (vidjeti [Prilog 1](#)). Ona trebaju uključivati saglasnost učesnika da se tokom dijaloga izbjegavaju pozivi na preobraćanje.

Zajedničke aktivnosti mogu proizaći iz formalnog, strukturiranog dijaloga na visokom nivou ili iz neformalnih, spontanih i ad hoc aktivnosti na lokalnom nivou. Kada osobe religijskih i nereligijskih uvjerenja imaju neformalne susrete i priliku za duboke razgovore i izgradnju jačih odnosa, može doći do društvene transformacije. Neformalni dijalog ne mora se strogo organizovati prema vjeri, uvjerenjima, etničkim ili kulturnim linijama i može se npr. odvijati u neformalnom okruženju u multikulturalnim i multireligijskim naseljima, školama ili klubovima.

Dijalog može pomoći da se osmisle i provedu vrijedne inicijative za saradnju i rješavanje praktičnih potreba i izazova na svim nivoima (lokalnom, nacionalnom ili globalnom). Kroz dijalog se mogu oblikovati politike koje se tiču zajedničkih interesa, uz zajednički pristup među različitim zajednicama. Isto tako, saradnja među zajednicama možda neće prvenstveno težiti uspostavljanju unutarvjerskog, međureligijskog,

međuvjerskog ili dijaloga između zajednica uvjerenja, nego može dovesti do toga fokusirajući se na druga pitanja od zajedničkog interesa, kao što su socijalna/ekološka pitanja. Kako je primijetio jedan učesnik u konsultacijama ODIHR-a, ova vrsta angažmana u oblasti vjere ili uvjerenja se odnosi na „različita uvjerenja, zajedničke vrijednosti i zajedničko djelovanje“; drugim riječima, na odluku da se ujedinito kako bismo odgovorili na zajedničke potrebe, a da pritom zadržimo naše razlike, umjesto da im dopustimo da nas dijele.

VRSTE DIJALOGA I ZAJEDNIČKIH AKTIVNOSTI

Dijalog može biti cilj sam po sebi ili dio šireg projekta koji uključuje društvenu akciju, ili se može koristiti za rješavanje pitanja od interesa za članove zajednice. Širok spektar aktivnosti koje se obično odvijaju pod okriljem „dijaloga“ među ljudima različitih vjera ili uvjerenja, između ostalog, uključuju: poznavanje onih „drugih“; mijenjanje stavova i mišljenja; podučavanje, učenje i posredovanje; i rad na rješavanju pitanja od zajedničkog interesa. Takve aktivnosti obično uključuju sljedeće:

- Vjerske vođe ili vođe zajednica uvjerenja sastaju se da zajednički govore kao zagovornici određenog pitanja;
- Vjerska tijela/institucije ili tijela/institucije zasnovane na uvjerenjima, koje su na visokom nivou, unapređuju svoje razumijevanje drugih takvih tijela/institucija, gradeći povjerenje, međusobno poštovanje i bolje odnose između svojih zajednica;
- Lokalna društvena akcija zasnovana na vjeri/uvjerenju, gdje se učesnici sa vjerskim razlikama udružuju kako bi promovirali i uključili se u aktivnosti među zajednicama s ciljem postizanja društvene promjene (uključujući kreativne načine kao što su sport i umjetnost); i
- Procesi rasuđivanja temeljeni na svetim knjigama,²² ukorijenjeni u svetim ili filozofskim tekstovima, imaju cilj unaprijediti razumijevanje određenih savremenih pitanja iz teološke ili šire perspektive. (Takve aktivnosti obično predvode osobe koje su vješte u primjeni ovih pristupa, obično s iskustvom u teološkim naukama ili vođenju zajednice). Iako se ovaj vodič ne bavi tom vrstom dijaloga, druge inicijative uključuju procese rasuđivanja na osnovu svetih knjiga kako bi podstaknule zajedničko djelovanje.²³

Dobar primjer iz prakse: Okvir „Vjera za prava“ i metodologija za zajedničko djelovanje svih vjera i uvjerenja²⁴

Okvir „Vjera za prava“ pruža prostor za međudisciplinarno razmišljanje i djelovanje u vezi sa dubokim i uzajamno obogaćujućim vezama između vjera, uvjerenja i ljudskih prava. Cilj je podsticati razvoj miroljubivih društava koja podržavaju ljudsko dostojanstvo i jednakost za sve i gdje se različitost ne samo tolerira, nego u potpunosti poštuje i slavi. Ovaj okvir naglašava da bi svi vjernici – bilo da su teisti, neteisti, ateisti ili drugi vjernici – trebali raditi zajedno na osmišljavanju načina na koje se „vjera“ može efikasno zalagati za „prava“, a da se ta dva aspekta međusobno unapređuju..

U Bejrutskoj deklaraciji²⁵ se navodi da „samo onda kada mi, kao vjerski akteri, preuzmemo svoje uloge, izrazimo zajedničku viziju naših odgovornosti i prevedemo riječi u djela, samo tada ćemo vjerodostojno promicati uzajamno prihvatanje i bratstvo među narodima različitih vjera ili uvjerenja i osnažiti ih da poraze negativne impulse mržnje, zlobe, manipulacije, pohlepe, okrutnosti i sličnih oblika nečovječnosti.“

Alat #Faith4Rights²⁶ prevodi okvir u praktične programe kolegijalnog učenja i izgradnje kapaciteta, koji sadrže module za učenje za svaku od 18 obaveza u okviru „Vjere za prava“.

Pored ovog alata, dostupno je nekoliko online alata o „Vjeri za prava“:

- Vjere, uvjerenja i ljudska prava: Pristup „Vjera za prava“, Globalna akademija Gandhi-King)²⁷
- Priručnik za vođenje obuke na temu „Vjere za prava“, Međunarodni centar prava i religijskih studija²⁸
- Paket obuke na temu „Vjera za prava“, Akademija Faith4Rights²⁹

“ Okvir „Vjera za prava“ koji je uspostavio moj ured 2017. godine uključuje vlade, vjerske institucije i širok spektar aktera civilnog društva u međusobne razmjene mišljenja o konkretnim aktivnostima na terenu. Na primjer, na Kipru, nekoliko vjerskih lidera koji su dio zajednice prakse (commUNity of practices) „Vjere za prava“ zalažu se da ljudi svih vjera imaju neometan pristup svojim bogomoljama; oni su osudili i poticanje na nasilje, diskriminaciju ili neprijateljstvo u ime vjere.“³⁰

Volker Türk, Visoki komesar Ujedinjenih nacija za ljudska prava

Dijalog pruža neke jedinstvene mogućnosti za partnerstva s ciljem zajedničkog djelovanja, koja štite i provode ljudska prava.³¹ Zajedničko djelovanje ne proizlazi iz svakog procesa dijaloga. Smislen i djelotvoran dijalog i partnerstva treba svjesno njegovati i dozvoliti da se s

vremenom razviju. To nisu linearni procesi. U nekim slučajevima, zna biti korisno započeti s unutarvjerskim raspravama, čuti različite stavove i pronaći zajednički jezik unutar iste religije ili grupe uvjerenja prije nego što se pređe na međureligijski/međuvjerski dijalog i zajedničko djelovanje. Kada se pojave zajedničke inicijative, neke mogu dati pozitivne rezultate brzo, a druge nakon dužeg vremena.

Primjeri zajedničkog djelovanja na pitanjima FoRB-a su:

Mirovno obrazovanje

- Ljudska prava, antidiskriminacija i/ili međureligijsko obrazovanje u školama
- Ljudska prava, antidiskriminacija i/ili međureligijsko obrazovanje u obrazovanju odraslih
- Edukativno podizanje svijesti o vjerskoj pismenosti, raznolikosti i mirnom suživotu
- Radionice za civilno društvo, vjerske/aktere iz zajednica uvjerenja i državne aktere

Aktivnosti za jačanje društvene povezanosti u okviru mješovitih timova ili grupa

- Zajedničke izjave za javnost
- Zajednički javni događaji:
 - Sportski događaji
 - Umjetničke aktivnosti
 - Aktivnosti u zajednici, npr. zaštita kulturnog, vjerskog naslijeđa ili borba protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje

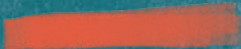
Izgradnja mreža

- Uspostavljanje zajedničkih struktura i formalnih i neformalnih formata razmjene:
 - Dijaloške platforme
 - Međureligijska vijeća
 - Savjetodavni odbori
 - Interesne grupe
 - Grupe za zagovaranje reforme zakona ili politike

POGLAVLJE 4

ULOGA DRŽAVE

“ Države trebaju osigurati da svi procesi vezani za projekte dijaloga i zajedničkog djelovanja budu transparentni. ”

POGLAVLJE 4

ULOGA DRŽAVE

Primarna obaveza država je da poštuju, štite i provode ljudska prava. Jedan od efikasnih načina za to je podržavanje dijaloga i zajedničkog djelovanja između ljudi iz različitih vjerskih i zajednica uvjerenja. Država ne bi trebala sama organizovati dijalog ili inicijative zajedničkog djelovanja, nego stvoriti okruženje u kojem takve inicijative mogu cvjetati, a njihovu organizaciju prepustiti pouzdanim nedržavnim akterima koji će obavljati taj posao u skladu sa ljudskim pravima.

U ovom poglavlju se razmatra kako država može obavljati ovu ulogu koja podrazumijeva pružanje podrške i stvaranje uslova za djelovanje. Razmatra se kako pretočiti pravne instrumente i političke obaveze u efikasne politike, prakse i procese promjene, kako bi pozitivno uticali na svakodnevni život ljudi. U samom srcu ovog pristupa zasnovanog na ljudskim pravima su principi učešća (*Participation*), odgovornosti (*Accountability*), nediskriminacije (*Non-discrimination*) i ravnopravnosti (*Equality*), osnaživanja (*Empowerment*) i zakonitosti (*Legality*) (engl. PANEL).

- **Učešće:** svaka osoba, bila religiozna ili ne, ima pravo na aktivno učešće u procesima donošenja odluka koje utiču na uživanje njenih prava.
- **Odgovornost:** države se smatraju odgovornim ako ne ispunjavaju svoje obaveze prema nosiocima prava. Postoje efikasni pravni lijekovi kada dođe do kršenja ljudskih prava.
- **Nediskriminacija i ravnopravnost:** sve osobe imaju pravo da uživaju svoja prava jednako i bez diskriminacije.
- **Osnaživanje:** svaka osoba može razumjeti, tražiti i ostvariti svoja prava i učestvovati u razvoju politika koje utiču na njen život.
- **Zakonitost:** pristupi trebaju biti u skladu sa zakonskim pravima utvrđenim u domaćim i međunarodnim zakonima.³²

Naglašavanje da je država najbolja u ulozi pomoćnog aktera – a ne pokretača dijaloga – ne znači da država ne može učestvovati u dijalogu i inicijativama zajedničkog djelovanja ako je pozvana da se uključi. Neke zajednice mogu pozvati države da učestvuju kao vrijedni sagovornici, da bi postavljale pitanja ili bolje razumjele državne planove o datoj temi. Međutim, u nekim kontekstima je neprimjereno da državni akteri govore ili prisustvuju. U nekim zemljama, određeni pojedinci ili grupe mogu imati razloga da ne vjeruju državi, npr. zbog historijskih zloupotreba, institucionalnih predrasuda ili nasilnih incidenata u kojima ih država nije zaštitila. Isto se može odnositi i na slučajeve gdje država preuzima previše centralnu ulogu, pokušavajući usmjeravati dijalog ili zajedničke aktivnosti. To može narušiti reputaciju države kao neutralnog posrednika i obeshrabriti vrijedan angažman drugih.

To se lako može dogoditi kada država ima službenu religiju ili uvjerenje, ili neslužbeno pruža povlašten tretman jednoj religiji ili uvjerenju; dijalog koji je pokrenula država može se smatrati jačanjem hegemonističkog položaja u odnosu na druge zajednice. Ako se to dogodi, potrebno je raditi na ponovnoj izgradnji povjerenja prije nego što se započne smislen dijalog.

Stoga je generalno bolje da se države usmjere na pružanje podrške, stvaranje uvjeta koji podstiču formalni ili neformalni dijalog i podržavanje inicijativa koje vode ka većoj toleranciji, poštovanju i razumijevanju među zajednicama. Ti uvjeti uključuju:

- Poštivanje svih ljudskih prava, a posebno ForB-a u društvu, kao i prilikom učešća u dijalogu i zajedničkom djelovanju između ljudi različitih vjera i uvjerenja;
- Država primjenjuje pristup „ne nanosi štetu“ kada radi sa akterima iz vjerskih i zajednica uvjerenja i/ili podržava njihovo zajedničko djelovanje;
- Država se ponaša nepristrasno prema vjerskim ili akterima iz zajednica uvjerenja;
- Osiguravanje inkluzije i učešća svih različitih aktera iz vjerskih i zajednica uvjerenja; i
- Država postupa transparentno i odgovorno kada radi sa vjerskim i akterima iz zajednica uvjerenja i/ili podržava njihovo zajedničko djelovanje.

U nastavku se detaljnije govori o svakom od ovih uvjeta.

4.1. POŠTIVANJE LJUDSKIH PRAVA

Poštivanjem ljudskih prava se svima omogućava da žive dostojanstveno. Akteri iz vjerskih ili zajednica uvjerenja, kao i zajednice u širem smislu, imat će više povjerenja i spremnosti za saradnju s državom ako ona poštuje njihova prava i vidljivo radi na njihovoj zaštiti i promicanju. Za države je važno da osiguraju da njihov zakonodavni okvir i mjere efikasno garantuju poštovanje obaveza u pogledu ljudskih prava.

Različiti indikatori mogu pokazati da li država poštuje, štiti i ispunjava ljudska prava. Na primjer, Ahmed Shaheed, bivši specijalni izvijestitelj Ujedinjenih nacija za FoRB, predlaže (neiscrpan) okvir indikatora za praćenje i promicanje uživanja ljudskih prava u određenom trenutku i određenom kontekstu. On ih dijeli u tri kategorije: strukturni (pravni i institucionalni okvir); procesni (politike, procedure, prakse, budžeti i kapaciteti) i oni koji se odnose na ishod/učinak (podaci o nedostacima u uživanju prava, o kršenjima ili poboljšanjima).³³ U tom okviru, za

vjerske ili zajednice uvjerenja, bilo bi bitno npr. da se u nacionalnom zakonodavstvu predrasude po osnovu vjere ili uvjerenja priznaju kao otežavajuću okolnost prilikom izvršenja krivičnog djela (strukturni); da se potom osigura obuka za policiju i pravosuđe o tome kako prepoznati i istražiti takva krivična djela (procesni), te da se raščlanjeni podaci redovno prikupljaju i procjenjuju za potrebe daljeg postupanja po krivičnim djelima počinjenim iz mržnje i motivisanim vjerom/uvjerenjem na različitim nivoima pravosudnog sistema i da budu relevantni za specifične zajednice (ishod/učinak).

Drugi indikatori mogu pružiti podatke konkretno o uživanju FoRB-a i mogu uključivati sociološke indikatore kao što je udaljenost između većinskih i manjinskih grupa.³⁴ Korištenje takvih indikatora pomaže državama da utvrde jesu li stvorile povoljno okruženje, kao i gdje postoje nedostaci ili potencijalne oblasti u kojima je potrebna promjena. Kada države kreiraju/prilagođavaju indikatore, taj proces bi trebao uključivati angažman i konsultacije sa širokim spektrom aktera prije nego što se utvrdi konačna (ali fleksibilna), kontekstualno prilagođena i smisljena lista indikatora.

ODIHR-ove Smjernice za reviziju zakonodavstva koje se odnosi na vjeru ili uvjerenje³⁵ mogu pomoći državama da osiguraju adekvatan strukturni okvir za poštovanje ForB-a, uz preporuke kako države mogu osigurati da njihovo zakonodavstvo bude u skladu sa obavezama ljudskih prava koje se odnose na ForB.

Države se trebaju pobrinuti da njihovi službenici budu dovoljno obrazovani o ljudskim pravima kako bi sa vjerskim i zajednicama uvjerenja radili na pitanjima ForB-a u skladu sa ljudskim pravima. Državne institucije će možda morati preispitati svoju internu kulturu i nedostatke u vještinama i da promijene interne strukture, procese, ponašanje, raspodjelu resursa i budžete.

Dobar primjer iz prakse: Mirovna inicijativa „Religious Track“ na Kipru

Religious Track je inicijativa u okviru kiparskog mirovnog procesa koja naglašava konstruktivnu ulogu vjere, uvjerenja i poštovanja ljudskih prava u izgradnji mira u društvu podijeljenom i po vjerskim linijama.³⁶ Uz pomoć švedske ambasade od 2009. godine, nakon neuspjelog mirovnog sporazuma uz posredovanje UN-a, Švedska nudi podršku svog diplomatskog predstavništva za dijalog između različitih kršćanskih i muslimanskih zajednica. Teme za dijalog iniciraju sami učesnici.

Religious Track zauzima pristup izgradnji mira koji se sastoji od četiri stuba: i) promicanje svijesti i povjerenja između vjerskih vođa i zajednica, ii) promicanje zajedničkog djelovanja i mjera za izgradnju povjerenja, iii) zaštita prava svih osoba da javno ispoljavaju svoju vjeru, i iv) zaštita lokaliteta i spomenika od vjerskog značaja na Kipru. Svi priznaju i kolektivno rješavaju kršenja FoRB-a sa kojima se suočava bilo koja zajednica na ovom ostrvu. Religious Track stavlja snažan fokus na ženska prava, prava migranata i izbjeglica i druga međusektorska pitanja koja se na osnovu vjere različito doživljavaju.

Religious Track ima praktične ishode. Vjerski lideri koji učestvuju u njemu saradivali su na popravljaju i održavanju vjerskih objekata, olakšavanju hodočašća preko „Zelene linije“ koja dijeli ostrvo i kojom upravlja UN te dali brojne zajedničke izjave o različitim pitanjima, uključujući nasilje nad ženama i djevojčicama, terorizam i pristup mirovnim pregovorima zasnovan na ljudskim pravima.³⁷

Dobar primjer iz prakse: Nordijska ekumenska mreža za slobodu vjere ili uvjerenja (NORFORB)

NORFORB je mreža crkvenih organizacija, vjerskih nevladinih organizacija i agencija za ekumenski razvoj iz nordijskih zemalja koje u svom radu zauzimaju pristup zasnovan na ljudskim pravima. Ova unutarvjerska mreža započela je rad 2014. godine jer su njeni članovi nastojali pronaći zajednički jezik kako bi se mogli zalagati za FoRB i pokretati zajedničke inicijative. Međutim, učesnici su stalno morali objašnjavati FoRB i kako ga treba integrisati u procjene uticaja. Organizacije NORFORB-a su shvatile da ne postoje praktični, javno dostupni materijali za obuku o FoRB-u i kako ga implementirati u praksi. Kako bi popravili ovaj nedostatak, u avgustu 2018. godine, tri člana NORFORB-a — Stefanus Alliance International, Švedsko vijeće crkava i kršćanskih organizacija i Centar za crkveni razvoj — osnovali su Platformu za učenje o FoRB-u.

NORFORB je dugi niz godina sarađivao sa međunarodnim naučnicima i stručnjacima, teističkim, neteističkim i ateističkim zajednicama, akterima civilnog društva i lokalnim liderima na kreiranju online i hibridnih obuka o temama kao što su FoRB, FoRB i rodna ravnopravnost, kao i najbolje pedagoške prakse za obuku o FoRB-u. NORFORB osigurava da polaznici (25 po kursu) dolaze iz različitih vjerskih ili zajednica uvjerenja i geografskih područja. Obuke se odvijaju na tri kontinenta i ne mogu zadovoljiti veliki interes za učešće. NORFORB sve više provodi i obuke za državne službenike o pravu na slobodu vjere ili uvjerenja.

4.1.1. Sloboda izražavanja i ForB

Dijalog između vjerskih ili zajednica uvjerenja može se dogoditi samo kada se već poštuju prava na slobodu izražavanja i ForB. Posmatrano iz perspektive izražavanja, ForB akterima iz vjerskih ili zajednica uvjerenja daje izbor da učestvuju ili da se suzdrže od dijaloga ili diskusija sa drugim akterima bez ikakvih negativnih posljedica.

Efikanas dijalog treba učesnicima omogućiti da govore otvoreno i iskreno, ali s poštovanjem. Bez toga može biti teško uspostaviti međusobno razumijevanje, učenje i rast. Da bi dijalog bio uspješan ili se bavio spornim pitanjima, mora se prihvatiti različitost mišljenja. Tokom dijaloga se može iznijeti onoliko mišljenja koliko je prisutnih ljudi. Mišljenja se mogu razlikovati čak i unutar zajednice, a neki mogu imati stavove koji nisu liberalni ili su u direktnoj suprotnosti sa mišljenjima ostalih prisutnih. Da bi se održao istinski dijalog, svaki učesnik treba imati pravo da govori slobodno. To može uključivati stvari koje „vrijeđaju, šokiraju ili uznemiruju“, a koje su zaštićene članovima 18. i 19. ICCPR-a; dijalog se ne mora svoditi na međukulturalnu razmjenu ljubaznosti uz „čaj i kekse“.³⁸ Kada osiguravaju finansije za dijaloške inicijative, države ne bi trebale od učesnika očekivati da promijene svoja uvjerenja ili vjerska načela i principe kako bi se prilagodili državnim ciljevima ili ciljevima organizatora dijaloga.

Općenito govoreći, države bi trebale biti oprezne kada se u izražavanju prenosi mržnja koja nanosi štetu manjinskim vjerskim ili zajednicama uvjerenja ili glasovima neslaganja unutar većinskih zajednica.³⁹ Diskurs mržnje, bilo u formalnom, neformalnom, političkom ili društvenom kontekstu, može dovesti do isključenja. Stoga, čak i kada zakonska sankcija ne bi bila opravdana prema međunarodnom pravu ljudskih prava, države trebaju rješavati i reagirati na svako izražavanje mržnje i podsticati mjere koje vode boljem razumijevanju i inkluziji, kako na internetu, tako i uživo.⁴⁰ Kao što navodi specijalni izvijestitelj Ujedinjenih nacija za ForB u izvještaju iz 2024. godine, „inicijative koje podržava država trebaju nastojati podstaknuti dijalog i rješavati psihološke korijene predrasuda između zajednica na lokalnom nivou i trebaju biti osnažene da provode svoje aktivnosti kontinuirano, a ne samo u periodima porasta nasilja“⁴¹.

Osim dijaloga, države bi se trebale preventivno i proaktivno pozabaviti problemom širenja „govora mržnje“.

Prvo, nije potrebno kriminalizovati sve vrste uvredljivog govora, a države bi trebale konsultovati međunarodne standarde utvrđene u testu praga podsticanja na mržnju iz Rabata (vidjeti u nastavku). Međutim, govor koji propagira rat ili nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju kojom se podstiče na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje treba biti zabranjen zakonom. Države bi isto tako trebale osigurati da se zakonodavstvo primjenjuje na odgovarajući način kada dođe do takvog govora i da

se žrtvama pruži adekvatna podrška. Uz propisno osiguravanje zaštite žrtava, države bi općenito trebale objaviti sve zakonske sankcije protiv počinioca.

Akcioni plan iz Rabata

Akcioni plan iz Rabata⁴² okupio je, između ostalih, naučnike, advokate, osobe koje prakticiraju vjeru, sekularne i vjerske nevladine organizacije kako bi razradili odgovore zasnovane na ljudskim pravima na nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju koja predstavlja podsticanje na diskriminaciju, neprijateljstvo i nasilje. Taj je „test praga iz 6 dijelova“ i dalje jedno od najautoritativnijih mjerila za određivanje kada se govor mržnje može ograničiti prema međunarodnom pravu ljudskih prava.

Test praga iz 6 dijelova

U preporuci Vijeća Evrope iz 2022. godine o borbi protiv govora mržnje⁴³ također se naglašava sveobuhvatan pristup rješavanju problema govora mržnje u okviru ljudskih prava.

Države bi trebale podržati kampanje podizanja svijesti za edukaciju javnosti i promicanje vještina kritičkog mišljenja i medijske, informacijske i digitalne pismenosti u obrazovnim sistemima.⁴⁴ Trebale bi i educirati korisnike društvenih medija o štetnostima uznemiravanja i zlostavljanja na internetu, uključujući psihološke posljedice i zastrašujuće efekte po ciljane ili marginalizovane grupe (u ovom slučaju, vjerske ili zajednice uvjerenja). Države trebaju i djelotvorno regulisati pružaoce usluga interneta i kompanije društvenih mreža u vezi sa pitanjima koja se kreću od izrade i razvoja algoritamskih modela do efikasne nadoknade i pravnih lijekova koji su na raspolaganju pogođenim osobama.⁴⁵ U zavisnosti od konteksta, to može povlačiti

obavezu efektivne primjene Akta o digitalnim uslugama EU na nacionalnom nivou.⁴⁶ Za više informacija o ovoj temi, konsultujte priručnik za razvoj politika Predstavnik OSCE-a za slobodu medija, *U fokusu: Vještačka inteligencija i sloboda izražavanja*.⁴⁷

4.1.2. Sloboda udruživanja i ForB

Pravo na udruživanje i ostvarivanje ForB-a zajedno sa drugima mora biti zagarantovano ako se vjerske ili zajednice uvjerenja žele okupiti i početi razgovarati. Prema međunarodnom pravu ljudskih prava, države ne mogu odbiti da odobre status pravnog lica udruženju osoba zasnovanom na vjeri ili uvjerenju, osim ako se dokaže da se udruženje bavi nezakonitim aktivnostima.⁴⁸ U pravilu, niko ne treba biti kažnjen zbog udruživanja sa osobama ili vjerskim zajednicama koje država službeno ne priznaje. Države trebaju osigurati da se zakonima ne ograničava mogućnost sastajanja vjerskih ili zajednica uvjerenja, niti da se otežava npr. nametanjem obavezne zakonske registracije. Osim toga, za one koji žele učestvovati u konsultacijama ili dijalogu, učešće ne bi trebalo zavisiti od kriterija kao što je službena registracija grupe ili određeni broj sljedbenika. Pogledati ODIHR-ove *Smjernice o pravnom Smjernice o pravnom subjektivitetu vjerskih ili zajednice uvjerenja*⁴⁹ koje sadrže konkretne preporuke.

ForB garantuje vjerskim organizacijama mogućnost osnivanja dobrotvornih institucija i prikupljanja sredstava. Kao što je naglašeno u *Smjernicama o slobodi udruživanja* ODIHR-a i Venecijanske komisije, udruženja imaju slobodu da traže, primaju i koriste finansijska i druga sredstva, bilo domaća, strana ili međunarodna, za obavljanje svojih aktivnosti, a to je ključno za postojanje i funkcionisanje svakog udruženja i sastavni dio prava na slobodu udruživanja.⁵⁰ Ova sloboda [traženja, primanja i korištenja finansijskih i drugih sredstava] treba podlijeagati isključivo zakonskim zahtjevima koji su neophodni, srazmjerni i nediskriminatorni i generalno primjenjivi na carinu, devize, sprečavanje korupcije, pranje novca i finansiranje terorizma, kao i onima koji se tiču finansiranja izbora i političkih stranaka, u mjeri u kojoj su ti zahtjevi u skladu sa međunarodnim standardima ljudskih prava. Bilo kakva ograničenja pristupa sredstvima iz inostranstva (ili iz stranih ili međunarodnih izvora) moraju se propisati zakonom i imati legitiman cilj u skladu sa konkretnim dozvoljenim osnovama za ograničenje utvrđenim u relevantnim međunarodnim standardima, te biti neophodna u demokratskom društvu i srazmjerna svojoj svrsi.⁵¹

Države su dužne da regulišu domaće i međunarodne finansijske tokove kako bi garantovale sigurnost i borile se protiv korupcije. Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija nametnulo je obaveze državama da se bore protiv globalnih finansijskih tokova povezanih s terorizmom.⁵² Međutim, pojavljuje se trend gdje državni zakonodavni okviri i politike rutinski premašuju zahtjeve koji proizlaze iz ovih obaveza, a vjerskim ili zajednicama uvjerenja se često uskraćuje pristup finansiranju

bez provedbe obaveznog postupka ili dokazane povezanosti sa zabranjenim akterima. Neke države su uvele vrlo stroge zahtjeve za registraciju i izvještavanje i druge zahtjeve čija su meta određena udruženja koja primaju strana sredstva s ciljem ograničavanja „stranog uticaja“.⁵³ Kako bi stvorile povoljno okruženje za autentičnu pojavu dijaloga i zajedničkog djelovanja između ljudi različitih vjera i uvjerenja, države ne smiju neopravdano ograničavati pristup civilnog društva finansiranju, uključujući vjerske ili zajednice uvjerenja. Pristup različitim izvorima finansiranja — domaćim i međunarodnim — od ključnog je značaja za omogućavanje njihovog rada na inicijativama uz zagaranovanu nezavisnost. Mnoge vjerske ili grupe uvjerenja su međunarodnog karaktera, a zajednice žele slati novac kako bi se međusobno pomagale u aktivnostima, uključujući npr. dobrotvorne aktivnosti koje vode lokalne zajednice u trenucima potrebe.

4.1.3. Sloboda mirnog okupljanja i FoRB

Sloboda mirnog okupljanja omogućava pojedincima da se izraze kao dio kolektiva. Okupljanja mogu predstavljati platforme za zagovaranje promjena ili izražavanje solidarnosti. Inicijative za zajedničko djelovanje koje proizlaze iz procesa dijaloga ponekad mogu podrazumijevati mirno okupljanje različitih vjerskih ili zajednica uvjerenja iz različitih ciljeva. Kao takva, okupljanja se kreću od grupa osoba koje se okupljaju u znak protesta zbog određenih bojazni, do okupljanja od simboličkog značaja, npr. radi obilježavanja događaja ili značajnih vjerskih ili sličnih datuma. Sve dok su okupljanja mirna, država je dužna da ih omogući.⁵⁴

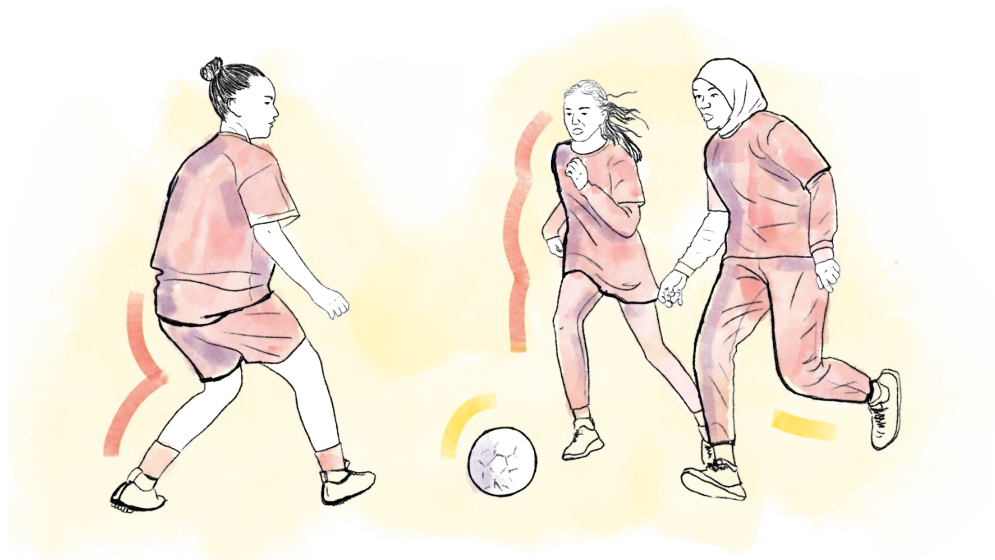

Međutim, važno je naglasiti da se države ne mogu miješati u ovo pravo samo zato što se ne slažu sa stavovima prisutnih vjerskih ili zajednica uvjerenja. One moraju osigurati da pravo na mirno okupljanje uživaju podjednako sve grupe, bez diskriminacije.

4.1.4. Nediskriminacija i FoRB

Prema principima ljudskih prava, kada države odluče da se pozabave izazovima u vezi sa slobodom vjere ili uvjerenja, trebaju težiti smislenom uključivanju i ravnopravnom učešću što šireg spektra aktera u osmišljavanje aktivnosti vezanih za mogući dijalog i procese zajedničkog djelovanja. To uključuje osobe iz grupa koje su kroz historiju marginalizovane ili isključivane iz takvih diskusija (žene, LGBTI osobe, mladi, osobe sa invaliditetom, autohtone zajednice, migranti, izbjeglice). Važno je da osobe iz vjerskih ili zajednica uvjerenja, bilo teističkih, neteističkih ili ateističkih, ne budu aktivno isključene iz konsultacija o pitanjima koja ih se tiču, te da države nastoje stvoriti prostor za one koji se suočavaju sa višestrukom diskriminacijom.

Prilikom organizovanja konsultacija, uspostavljanja zajedničkih savjetodavnih odbora o nekoj temi ili uključivanja u procese dijaloga, države trebaju razmotriti okvir u kojem se odvijaju sukobi i društvene tenzije, kao i potencijalni uticaj strukturne diskriminacije i nasilja na određene zajednice. Isto tako, s obzirom na njihovu inherentnu moć u poređenju sa drugim društvenim akterima, države bi trebale biti osjetljive kada utvrđuju pitanja za diskusiju, jer to može dovesti do neravnoteže moći među različitim akterima, utičući na procese dijaloga.

Države trebaju znati i da će konsultacije u vezi sa ForRB-om, zajednički savjetodavni odbori ili dijalog usmjeren na promicanje veće tolerancije, poštovanja i razumijevanja biti povezani s načinom na koji države općenito pristupaju i odgovaraju na pitanja netolerancije i diskriminacije, uključujući njihove strukturne i institucionalne manifestacije. Državni akteri na svim nivoima bi trebali sistematski davati izjave i donositi politike kojima se razbijaju uvriježeni stereotipi, predrasude i prakse, te izbjegavati okrivljavanje bez osnova gdje bi jedna ili više vjerskih ili zajednica uvjerenja bile „odgovorne“ za različite društvene probleme. Diskriminatorni javni odgovori dovode do opasnosti da se zajednice neopravdano optuže i tretiraju kao „dežurni krivci“, što može dovesti do šireg odvajanja od ovih zajednica, narušavanja društvene kohezije, omogućavanja širenja automatskog okrivljavanja, govora mržnje ili čak krivičnih djela počinjenih iz mržnje. U takvoj atmosferi, različiti akteri iz vjerskih ili zajednica uvjerenja mogu biti sumnjičavi prema podršci države za konsultacije, zajedničke savjetodavne odbore i dijalog i uzdržavati se od učešća; možda ne smatraju da je aktivnost dobronamjerna i smislena i/ili se plaše mogućih posljedica ili negativnih percepcija iz vlastitih zajednica.

Države imaju i međunarodne obaveze da definišu krivična djela počinjena iz mržnje (krivična djela motivisana predrasudama⁵⁵) kao posebnu kategoriju krivičnih djela u svom nacionalnom zakonodavstvu i politici.⁵⁶ One bi se trebale proaktivno baviti krivičnim djelima počinjenim iz mržnje, te strukturnim i institucionaliziranim oblicima diskriminacije razvijanjem sveobuhvatnog sistema koji prepoznaje mržnju, krivično djelo počinjeno iz mržnje i njegove ozbiljne posljedice po pojedince i zajednice, kao i štetu nanесenu široj društvenoj koheziji. Države trebaju pratiti ovu pojavu i prikupljati razvrstane podatke o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje, kao i na osnovu vjere ili uvjerenja, i poduzimati mjere na osnovu tih podataka kako bi pružile sigurnost svima. To znači uspostavljanje niza politika i procedura: obuka organa za provođenje zakona i pravosuđa; podrška žrtvama da pristupe pravdi; zadobivanje povjerenja žrtava; borba protiv nedovoljnog prijavljivanja; osiguravanje dostupnosti odgovarajućih usluga podrške žrtvama; i uspostavljanje saradnje između zainteresovanih strana za podršku žrtvama;⁵⁷ kao i dobra komunikacija i saradnja sa pogođenim vjerskim i zajednicama uvjerenja u ovom slučaju.

Države se trebaju konsultovati sa vjerskim ili zajednicama uvjerenja i prepoznati ulogu koju one mogu odigrati u rješavanju sigurnosnih bojazni vlastitih i drugih zajednica. One bi trebale stvoriti ili unaprijediti mogućnosti koje podstiču, ali ne i prisiljavaju, proaktivno uključivanje svih zajednica u viševjersko zajedničko djelovanje, kako bi se zaustavio govor mržnje i krivična djela počinjena iz mržnje i pružila sigurnost svim zajednicama.

Posljedice krivičnih djela počinjenih iz mržnje ne samo da negativno utiču na pojedince na koje su usmjerena, nego i na ciljanu zajednicu. Oni mogu uzrokovati sve veći osjećaj izolacije od šireg društva; članovi zajednice mogu se početi suzdržavati od javnog ispoljavanja svoje vjere ili uvjerenja, uključivanja u javne rasprave o pitanjima u vezi sa njihovim identitetom ili čak od učešća u širim demokratskim procesima. Ako su kanali putem kojih se država, civilno društvo i vjerske ili zajednice uvjerenja mogu konstruktivno baviti krivičnim djelima počinjenim iz mržnje i općenito promicati koheziju među zajednicama neefikasni ili nepostojeći, tada tuga i ljutnja mogu dovesti do šire nestabilnosti i nesigurnosti u društvu.

“ Antisemitizam dugo pogađa jevrejske zajednice i manifestuje se na različite načine, od teorija zavjere do netolerantnog diskursa. Ta netolerancija može dovesti do krivičnih djela počinjenih iz mržnje, uključujući nasilne napade na Jevreje. Jevreji ponekad navode da ih je strah prisustvovati bogoslužjenju, nositi vjersku odjeću ili simbole i suzdržavaju se od javnog izjašnjavanja kao Jevreji. ”⁵⁸

Dobar primjer iz prakse: Safe Haven, Irska

Safe Haven (SH) je zajednički akcioni program koji vodi Međuvjerski forum grada Dublina (DCIF) koji je nastao nakon što su članovi DCIF-a primijetili porast broja incidenata povezanih s mržnjom. Obuka u okviru ovog programa pruža članovima iz različitog spektra vjerskih zajednica jasno razumijevanje incidenata motivisanih mržnjom i informacije o dostupnim mehanizmima evidentiranja i prijavljivanja i o tome kako direktno podržati žrtve. Program koristi platformu iReport Irske mreže protiv rasizma, kao i direktno prijavljivanje irskoj policijskoj službi An Garda Síochána u svojstvu treće strane i DCIF-ovom vlastitom mehanizmu evidentiranja. Podaci se koriste za utvrđivanje lokalnih odgovora i dalje podrške žrtvama. SH obučava i radnike na prvoj liniji, uključujući policijske službenike, druge pružaoce usluga i civilno društvo, o prepoznavanju, priznavanju i reagovanju na rasizam i vjersku mržnju. Program je dobio početna sredstva od Irske komisije za ljudska prava i ravnopravnost i nastavlja funkcionisati u ograničenom obimu uz podršku DCIF-a.

“ Incidenti motivisani mržnjom, bilo da sadrže kriminalnu komponentu ili ne, imaju značajan uticaj kako na pojedinačne žrtve, tako i na zajednice sa kojima se one poistovjećuju. Budući da su to „krivična djela kojima se šalje poruka“, pripadnici pogođene grupe često reaguju kao da je djelo učinjeno protiv njih. To može naškoditi odnosima u zajednici i stvoriti tenzije, čineći da se druge manjinske grupe osjećaju ranjivim.

Jasan uvid u trenutnu situaciju, te adekvatno obučena policija i drugi pružaoci usluga, od ključne su važnosti za adekvatan odgovor. Safe Haven je pomogao u oba ova aspekta. ”

Adrian Cristea, izvršni direktor, DCIF

Određene organizacije u zajednici mogu igrati presudnu ulogu u bliskoj saradnji sa sličnim organizacijama iz drugih zajednica, posebno ako postoje dobri kanali za zajedničku diskusiju sa državnim agencijama. Dobar primjer za to je bliska saradnja koja postoji u Ujedinjenom Kraljevstvu između organizacije TellMAMA, koja se bavi pitanjima mržnje prema muslimanima, i Community Security Trust-a, koji se bavi antisemitizmom. Obje organizacije prate incidente motivisane mržnjom prema njihovim zajednicama, a kod učestalih podjela (posebno zbog situacije na Bliskom istoku), zajedničkim glasom šalju poruku jedinstva.

Dobar primjer iz prakse: TellMAMA i Community Security Trust (CST), Ujedinjeno Kraljevstvo

Od 2012. godine, dobrotvorna organizacija TellMAMA mjeri, bilježi i analizira trendove u pogledu antimuslimanskih incidenata u Velikoj Britaniji. TellMAMA pruža i savjetodavnu podršku žrtvama i zalaže se na domaćim i međunarodnim forumima za bolju podršku žrtvama, pravdu i odgovornost za krivična djela motivisana predrasudama protiv muslimana. Osnovana je po uzoru na drugu dobrotvornu organizaciju, Community Security Trust (CST), osnovanu 1994. godine, koja provodi istraživanja o antisemitskim incidentima, pruža savjete i podršku jevrejskoj zajednici u Ujedinjenom Kraljevstvu i zalaže se za njih kod britanske vlade. Obje grupe učestvuju u širem dijalogu i koalicionim inicijativama, uključujući Savez zajednica za borbu protiv mržnje (CATCH). Finansije osigurava ured gradonačelnika Londona, a okuplja različite zajednice i organizacije (rasne, vjerske, po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta) za rješavanje društvenih problema.

TellMAMA i CST održavaju redovan dijalog. U početku se on uglavnom odnosio na metodološka i administrativna pitanja jer je TellMAMA razvijala svoj program rada. Danas se diskusija fokusira na praktična pitanja. Na primjer, CST redovno prosljeđuje incidente motivisane mržnjom prema muslimanima TellMAMA-i, i obrnuto. Ovaj bliski dijalog i saradnja donijeli su dodatnu korist: budući da rade prema sličnim metodološkim priručnicima ka zajedničkom cilju rješavanja incidenata vjerski motivisane mržnje, oni mogu s dosljednim i kongruentnim stavom razgovarati s britanskim policijskim snagama, tužilaštvom i drugim akterima britanske vlade. Uzimajući u obzir njihovu stručnost i legitimitet na lokalnom nivou, TellMAMA i CST su razvili odnos sa agencijama za provođenje zakona i tužilaštvom koji omogućava objema grupama da budu efikasnije u borbi protiv mržnje. Na primjer, ljudi kojima je neugodno obratiti se policiji mogu

prijaviti incidente ovim organizacijama. Kroz razmjenu anonimiziranih statističkih podataka, TellMAMA i CST pomažu Velikoj Britaniji da osigura da njihova policija može pravilno procijeniti, a time i odgovoriti na društvene probleme.

Budući da su dijalog i saradnja CST-a i TellMAMA-e ukorijenjeni u praktičnim, svakodnevnim razmatranjima i zajedničkim ciljevima, njihova interakcija se nastavlja uprkos širim geopolitičkim tokovima koji prijete drugim dijalozima. Od napada Hamasa na Izrael 7. oktobra 2023. godine i kasnijeg sukoba između Izraela i Hamasa, mnogi vjerski ili dijalozi zajednica uvjerenja su se primjetno polarizirali, zaustavili ili potpuno prekinuli. Komunikacija između TellMAMA-e i CST-a ne samo da se nastavila nakon 7. oktobra 2023., nego se i pojačala. Dok je broj antisemitskih i antimuslimanskih incidenata dramatično rastao u UK, nijedna organizacija nije zauzela javni stav o širim geopolitičkim događajima. Organizacije su izvijestile da je to ojačalo njihov odnos, povećavajući njihovu sposobnost borbe protiv mržnje i pružanja psihosocijalne podrške žrtvama.

Odgovori država na događaje u zemlji mogu uticati i na održivost dijaloga i zajedničkog djelovanja. Na primjer, javno sknavljenje vjerskih tekstova može izazvati snažne emocionalne reakcije i/ili društvene tenzije, koje se mogu polarizirati npr. na kulturnim ili vjerskim osnovama/uvjerenjima. Određivanje primjerenog odgovora države može biti težak zadatak, posebno ako uključuje procjenu da li je neki čin zaštićen slobodom govora ili predstavlja podsticanje na diskriminaciju, neprijateljstvo i nasilje.⁵⁹ Države trebaju paziti da njihove izjave za javnost i odgovori kroz politike ne povećavaju štetu, ne delegitimiziraju čitave vjerske ili zajednice uvjerenja, niti da se proizvoljno ili nesrazmjerno bave štetom i kršenjem prava različitih grupa.

Izjavama za javnost se trebaju smanjiti tenzije, čak i kada se pravni odgovor smatra neprikladnim ili nije moguć. One bi trebale propisno uzimati u obzir jedinstveno iskustvo nepravde koje su doživjele vjerske ili zajednice uvjerenja. Javnim priznavanjem ovih iskustava država može smanjiti tenzije, boriti se protiv percepcije otuđenja ili isključenosti i promicati konstruktivan angažman među zajednicama.

Države moraju razumjeti ključne izazove sa kojima se različite zajednice suočavaju kako bi na njih adekvatno odgovorile. To može uključivati zloupotrebe ljudskih prava, gdje je država dužna poduzeti mjere, iako neke zloupotrebe mogu predstavljati tabu unutar zajednica i teže ih je identifikovati i prepoznati.

Intervju: Načelnica Jennifer Pearson

Načelnica Jennifer Pearson iz policijskih snaga West Midlandsa (Ujedinjeno Kraljevstvo) ujedno je i predsjedavajuća Vjerskog foruma policije West Midlandsa i udruženja „Žene u policiji West Midlandsa.“ Početkom karijere, bila je prva oficirka za vezu sa porodicama u policiji UK, što je bila mjera u okviru većeg paketa obuke za borbu protiv rasizma u policiji.

Godine 2021, Jennifer je dobila Kraljičinu policijsku medalju za svoje napore u pružanju podrške žrtvama nasilja u porodici i koordinaciji odgovora na pandemiju COVID-19. Oslanjajući se na iskustvo tokom 14-mjesečnog angažmana na Tajlandu u okviru podrške odgovoru na cunami 2004. godine, tokom pandemije je predvodila radove na pretvaranju avionskog hangara na aerodromu Birmingham u privremenu mrtvačnicu. Shvatila je potencijalni uticaj pandemije na vjerske običaje i potrebe tokom sahrana. Stoga je pokrenula hitnu saradnju sa svim vjerskim grupama, uspostavila otvorene kanale komunikacije, u komunikaciju uključila pripadnike policije iz reda manjina i transparentno razgovarala o uvjetima za odlaganje tijela.

„Budući da smo shvatili i cijenili važnost vjere u jednom od najtežih trenutaka u životu, stekli smo povjerenje zajednica koje je sačuvano i nakon pandemije.“

Na redovnim međuvjerskim sastancima u uredu gradonačelnika, koji uključuju neformalne i formalne vjerske vođe ili vođe zajednica uvjerenja, kao i različita udruženja, oni raspravljaju o pitanjima koja utiču na zajednice širom Birminghama. Na međuvjerskim sastancima, učesnici razgovaraju i o međunarodnim događajima i sukobima iz ugla vjerskog identiteta, te o tome kako oni utiču na njihove lokalne zajednice.

To razumijevanje pomaže u istragama krivičnih djela počinjenih iz mržnje. Predstavljajući udruženje Žene u policiji, Jenniferin rad na međuvjerskim pitanjima naveo ju je da se uključi u osnivanje prve nezavisne savjetodavne grupe u policiji za pitanja djevojčica, koja između ostalog radi sa djevojčicama žrtvama prisilnih brakova. Uviđanje da je vjera važna tim djevojčicama bilo je ključno za zadobivanje njihovog povjerenja i podsticanja na saradnju.

„Ideja je da se razmotri šta je to što osobe motiviše. Sve dok se vaše vrijednosti odnose na ravnopravnost, inkluziju i poštovanje, policija se mora pozivati na te vrijednosti, graditi veze i pronaći dodirne tačke“.

Države trebaju provoditi obrazovne politike koje imaju za cilj jačanje poštovanja, promicanja i zaštite ljudskih prava i efikasnu borbu protiv pretpostavki i koncepata zasnovanih na predrasudama koji nisu u skladu sa ForB pravom. Uglavnom kroz svoje obrazovne sisteme i nastavne planove i programe, države imaju značajnu moć da njeguju veće razumijevanje i poštovanje različitih vjera ili uvjerenja, kao i uvažavanje pluralizma i raznolikosti vjera/uvjerenja.

U ODIHR-ovoj publikaciji *Vodeći principi iz Toleda za podučavanje o vjerama i uvjerenjima u javnim školama*⁶⁰ govori se o hitnoj potrebi za promicanjem zaštite i poštovanja ForB-a kroz obrazovanje da se ojača mir, razumijevanje i tolerancija, i razvije poštovanje pluralizma.

Intervju: Dr. Nayla Tabbara

Dr. Nayla Tabbara je suosnivačica i predsjednica Fondacije Adyan (Liban/ Francuska) i dopredsjednica organizacije *Religije za mir*. Tokom svoje karijere, uglavnom u Libanu, Nayla je radila na uključivanju različitosti i pluralizma u obrazovne programe i razvoju islamske teologije o vjerskoj raznolikosti i ForB-u. Dobitnica je različitih prestižnih nagrada u znak priznanja za njen rad.

Zašto ste se angažovali u radu na multivjerskom dijalogu i partnerstvu i ForB-u?

„Ljudi ne znaju instinktivno kako se nositi s različitosti na pozitivan način. Većina nas nije svjesna kako se naš lični identitet razvija u konkurenciji s „drugima“ i kako naša pripadnost i zajednička historija utiču na način na koji postupamo prema „drugima“ i svijetu. Shvatila sam da omogućavanje ljudima da shvate dinamiku identiteta, kao i učenje o drugima i ljudskim pravima predstavlja ključni faktor za naš kvalitetan život sa različitostima. Ovo je od suštinske važnosti za naša društva i zato u Adyan-u radimo od 2006. godine na razvoju programa i nastavnih planova i programa za obrazovanje o različitosti, aktivnom i inkluzivnom građanstvu, te o ForB-u iz perspektive ljudskih prava i religije. Radili smo npr. sa Ministarstvom obrazovanja u Libanu na izradi pomoćnog nastavnog plana i programa koji promiče učenje o različitostima, kao i na obuci za nastavno osoblje o inkluzivnom građanstvu.“

Šta mislite, kakve koristi takav rad donosi državama?

„Naš neformalni obrazovni program okuplja učenike iz različitih sredina i pomaže im da vjeruju u vlastite glasove, uloge i sposobnosti da rade za opće dobro zajedno sa učenicima iz drugih kulturnih, društvenih, vjerskih i drugih sredina i uvjerenja. To pomaže u stvaranju kulture međusobnog razumijevanja koja vodi do solidarnosti između kultura i zajednica. Čak su nas partnerske organizacije u Evropi zamolile da im ustupimo naše obrazovne programe, što sada počinjemo raditi, stavljajući u odgovarajući kontekst najbolju praksu našeg vannastavnog srednjoškolskog programa o aktivnom i inkluzivnom građanstvu za metodologiju neformalnog obrazovanja.“

Kada ljudima nedostaju informacije i određeni nivo razumijevanja različitih vjera i uvjerenja, oni ponekad popunjavaju tu prazninu „mentalnom zbirkom priča iz druge ruke, glasina, mitova i stereotipa [koji se] s vremenom gomilaju“, ⁶¹ što dovodi do nepovjerenja, a

moгуće i straha i odbacivanja, što opet moţe dovesti do isključenosti, netolerancije i mrţnje.⁶² ODIHR-ova publikacija *Sloboda vjere ili uvjerenja i sigurnost: Smjernice za izradu politika* govori o tome kako razviti i provesti programe obrazovanja i podizanja svijesti kroz saradnju koja ukljuĉuje drţavu i druge aktere, kao što su organizacije civilnog društva, nacionalne institucije za ljudska prava (NHRI), institucije kulturnog naslijeĊa, struĉnjaci u obrazovanju, mediji i vjerske ili zajednice uvjerenja. Ovi programi bi prvo trebali podići svijest o ţivotima, uvjerenjima i iskustvima razliĉitih vjerskih ili zajednica uvjerenja, te naglasiti vrijednost razliĉitosti vjera i uvjerenja kao izvora meĊusobnog obogaćivanja društva. Programi koji ukljuĉuju ove razliĉite aktere fokusiraju se na smanjenje negativnih stereotipa koji podstiĉu porast diskriminacije, neprijateljstva i netolerancije u društvu kroz promicanje veće razumijevanja i poštovanja razliĉitih vjera i uvjerenja. Oni su neophodni kako bi se omogućila smisljena razmjena potrebna za meĊusobno uĉenje i sposobnost zajedniĉkog ţivota na inkluzivan naĉin.

4.2. NE NANOSI ŠTETU

Ovaj pristup podsjeća aktere da razmotre mogu li planirane mjere imati štetne posljedice u odreĊenom kontekstu.⁶³ Primjena principa „ne nanosi štetu“ ukljuĉuje nastojanje da se razumiju, ublaţe i izbjegnu potencijalne štetne posljedice planirane akcije. To u najmanju ruku zahtijeva vrijeme i resurse kako bi se temeljno razumio lokalni kontekst i ukljuĉeni akteri iz vjerskih i zajednica uvjerenja, ukljuĉujući historiju njihovih interakcija i meĊusobne odnose. Ponekad se odnosi meĊu zajednicama toliko pogoršaju da samo prisustvo onih „drugih“ moţe izazvati napetost. To bi mogao biti razlog zašto drţava razmatra finansiranje dijaloških inicijativa kako bi se ove grupe ukljuĉile. U takvim kontekstima, bilo bi korisno provesti procjenu uticaja na ljudska prava prije donošenja odluke o tome da li i kako prilagoditi podršku dijaloškim inicijativama, kako bi se izbjegla šteta.

Mapiranje i analiza aktera vaţni su u odluĉivanju koga pozvati. U zavisnosti od konteksta i tema za diskusiju, povjerljivost uĉesća moţe umiriti neke uĉesnike koji se moţda plaše odmazde vlastitih zajednica zbog ukljuĉivanja u procese dijaloga/partnerstva. Prethodno jasno objašnjavanje ciljeva koji stoje iza okupljanja svih i predstavljanje tema o kojima će se razgovarati takoĊer moţe osigurati predvidljivost, smanjiti nesporazume i olakšati voĊenje razgovora.

Isto tako, oni koji imaju drugaĉije stavove moţda se plaše govoriti pred onima koji podrţavaju stavove većine. Manjinskim akterima je moţda neprijatno razgovarati o odreĊenim temama u prisustvu većinskih aktera ili neke druge manjine. Źenama ili mladima moţe biti neugodno razgovarati o svojim potrebama s muškim voĊama vjerskih ili zajednica uvjerenja. Osim toga, neki ĉlanovi vjerske ili zajednice uvjerenja su

možda kulturno dominantni ili imaju veći pristup i izloženost državnim akterima i bolje razumiju kako komunicirati u takvim okruženjima. Razlike su neizbježne i treba ih dobro razumjeti i, po potrebi, imenovati, kako bi se spriječilo da negativna dinamika potkopava procese dijaloga. Trebalo bi ih uzeti u obzir i prilikom osmišljavanja i olakšavanja procesa dijaloga. (Vidjeti [Poglavlje 6](#)).

Tamo gdje je jezik prepreka, prevodioci mogu pomoći učesnicima da se osjećaju ugodno prilikom izlaganja. Manjine se možda neće htjeti uključiti u proces ako su prisiljene govoriti „dominantnim“ jezikom. Stoga je važno osigurati prevodioce koji će adekvatno prevesti poruke koje se saopštavaju bez ličnih predrasuda prema manjinskoj ili drugim grupama.

“ U ispovijedanju i praktikovanju vlastite vjere pojedinačno ili u zajednici s drugima, svaka osoba ima pravo koristiti jezik(e) po svom izboru. ”

Preporuke iz Osla u vezi sa jezičnim pravima nacionalnih manjina⁶⁴

“ Da bi promicale integraciju društva, [države članice OSCE-a] trebaju priznati raznolikost u svojim društvima i suzdržati se od bilo kakvih pokušaja asimilacije manjina protiv njihove volje. Osim toga, dužne su promicati prava pripadnika manjina da efektivno učestvuju u javnom životu i zadrže svoj identitet, tako što će im pružiti adekvatne mogućnosti za razvoj njihove kulture, korištenje njihovog jezika i praktikovanje njihove vjere. ”

Ljubljanske smjernice o integraciji raznolikih društava⁶⁵

Osobama s invaliditetom je potrebno osigurati odgovarajuća sredstva komunikacije i prilagodbe, kako bi mogle konstruktivno učestvovati. Ako se ne uklone prepreke i ne urade prilagodbe za omogućavanje konstruktivnog učešća, to može izazvati dodatne osjećaje isključenosti.

Kako bi osigurali da se tokom dijaloga ili korisnicima projekata zajedničkog djelovanja ne nanese šteta, učesnici će možda morati da se odreknu predrasuda, razbiju stereotipe i prevladaju traume ili značajne povrede koje su možda direktno ili indirektno uzrokovale druge strane u procesu.

U područjima sukoba u kojima su učesnici možda bili svjedoci ili preživjeli zločine koje su počinili pripadnici druge vjere ili uvjerenja, tenzije mogu biti posebno naglašene. Indirektnu traumu mogu doživjeti i oni koji slušaju o iskustvima drugih ili prate redovne vijesti o nasilju nad ljudima iz vlastite zajednice, uključujući one koji možda čak žive u drugoj zemlji. Osim toga, migrantske zajednice ili dijaspora mogu imati vrlo različita iskustva od ljudi određene vjere ili uvjerenja iz drugačijih konteksta.

Prilikom procjene situacije iz perspektive principa „ne nanosi štetu“, važno je uzeti u obzir kontekst traume koja proizlazi iz ranijih sukoba s vjerskim ili komponentama uvjerenja. Trauma može uticati na način na koji ljudi percipiraju motive drugih za uključivanje u dijalog i partnerstva. Stoga je od ključne važnosti da akteri civilnog društva koji planiraju voditi takve projekte uzmu u obzir niz faktora koji mogu izazvati ponovnu traumatizaciju, kao što je razgovor o određenim temama ili da li se mjesto dešavanja smatra sigurnim prostorom. Za vođenje dijaloga treba angažovati sagovornike sa relevantnim profesionalnim znanjem, vještinama i iskustvom.

Voditelji dijaloga u kontekstima u kojima postoje podjele među učesnicima bi u idealnom slučaju trebali ponuditi nove konceptualne okvire umjesto onih koje učesnici koriste. To bi im trebalo pomoći da prevladaju svoje predrasude i strahove transformirajući percepcije, stavove i individualne odnose s ljudima koji su drugačiji od njih samih. Mogu biti korisni konceptualni okviri koji uključuju elemente kao što su pravo na ForB, transformacija sukoba i uloga vjere ili uvjerenja u transformaciji sukoba. Učesnicima može biti od pomoći da znaju prepoznati različite vrste kršenja ljudskih prava, prijetnji ili nasilja sa kojima se oni ili drugi članovi njihove grupe mogu suočiti. U napetim situacijama, organizatori ili voditelji bi u idealnom slučaju trebali uključiti obuku o posredovanju i nenasilnoj komunikaciji. To može pomoći da se stvori osnova za razgovor koja učesnicima omogućava da bolje pristupe i sagledaju probleme bez osuđivanja. Može pomoći i da se otkriju faktori koji mogu spriječiti iskren razgovor i rješavanje sukoba, kao što su prikriivena kritika ili pretjerana, neiskrena pohvala.

Angažman na pitanjima vjere ili uvjerenja, bilo da uključuje državu ili ne, treba pratiti međusobno poštovanje različitih uvjerenja i spremnost na aktivnu saradnju. To ne znači da dijalog o vjeri ili uvjerenju treba biti nezanimljiv ili površan. Naprotiv, dijalog je često strastven i izaziva snažne emocije. To jednostavno znači da u najmanju ruku treba uključiti sve aktere koji učestvuju iskreno i savjesno, na ravnopravnoj osnovi, i nastoje ne nanijeti nikakvu štetu.

Razumno je pretpostaviti da neće svaki akter koji učestvuje u dijalogu na temu vjere ili uvjerenja u potpunosti razumjeti ili podržati ljudska prava; neki akteri bi mogli podržati prakse koje se mogu smatrati diskriminatornim. Može biti važno uključiti ih u dijalog. Međutim, okvir projekta generalno treba biti u skladu sa principima ljudskih prava. Pri određivanju da li zajedničko djelovanje koje proizlazi iz dijaloga treba ili ne treba dobiti državno finansiranje, države trebaju ispitati zasluge svakog projekta u svjetlu toga da li zauzima pristup zasnovan na ljudskim pravima i poziva li se na PANEL principe.

4.3. NEPRISTRANOST

Država treba donijeti snažan pravni okvir u oblasti ForB-a koji zadovoljava prava različitih vjerskih ili zajednica uvjerenja. Prema međunarodnom pravu ljudskih prava, država je nepristrasan garant, što od nje zahtijeva saradnju i prilagodbe za razne vjerske i grupa uvjerenja bez razlike.⁶⁶ Ne treba npr. komentarisati valjanost određenih uvjerenja. Stvaranje de jure ili de facto „hijerarhije religija“ dovelo bi do sistematskog kršenja ForB-a.⁶⁷ Mnoge države eksplicitno ili implicitno favorizuju jedan sistem uvjerenja u odnosu na drugi - bilo kao „službenu“ religiju, sa povlaštenim ili favorizovanim statusom, ili kao rezultat doktrinarnog sekularizma.

Bez obzira na način na koji je uređen odnos između države i religije/uvjerenja, države bi trebale izbjegavati „favoriziranje“ jedne religije, uvjerenja, tumačenja ili razumijevanja religijske tradicije u odnosu na druge.

“ Prema međunarodnom pravu, države služe kao formalni garanti ljudskih prava, uključujući slobodu vjere ili uvjerenja. Da bi djelovale kao pouzdani garanti slobode vjere ili uvjerenja za sve, države trebaju osigurati otvoren, inkluzivan okvir u kojem se pluralizam vjera ili uvjerenja može odvijati slobodno i bez diskriminacije. Za to je potrebno prevazići sve eventualne ekskluzivističke okvire. Ono što se prvenstveno mora prevazići je shvatanje na osnovu kojeg se država poistovjećuje sa jednom određenom vjerom ili uvjerenjem na štetu jednakog i nediskriminatornog tretmana sljedbenika drugih uvjerenja. Takvi ekskluzivistički okviri ne postoje samo u državama koje su formalno prihvatile službenu ili državnu religiju. ”

Izveštaj Posebnog izvijestitelja za slobodu vjere ili uvjerenja, 2013.⁶⁸

“ U vršenju svojih regulatornih ovlasti u odnosima s različitim vjerama, vjeroispovijestima i uvjerenjima, država je dužna ostati neutralna i nepristrasna, suzdržavajući se od zauzimanja strane u sporovima s vjerskim ili konfesionalnim obilježjima [...] Kada su suočene sa sukobima s elementima vjere ili uvjerenja koji bi po prirodi npr. mogli biti etnonacionalni, teritorijalni, međudržavni, ekonomski ili kulturni, uloga političkih vlasti je da traže rješenja u skladu sa zakonom, pozivajući vjerske zajednice da poštuju zakon i jedni druge. Rješenje u takvim okolnostima nije u diskriminaciji ili uskraćivanju ljudskih prava i osnovnih sloboda. ”

Strazburški principi za međureligijski dijalog u okviru Vijeća Europe⁶⁹

Ova nepristrasnost je važna kada države pružaju podršku, npr. kroz finansiranje dijaloga i inicijativa zajedničkog djelovanja koje unapređuju ljudska prava za sve, administrativnu podršku, uključujući mjesta održavanja, podršku putovanjima ili pomoć u saopštavanju rezultata projekta. Podrška bi mogla uključivati i element državnog priznavanja projekata, uključujući nagrade za projekte koji su imali snažan pozitivan uticaj.

Države trebaju razmisliti o poruci (ili više njih) koju naizgled podržavaju kroz svoju pomoć. Na primjer, postoje rizici od mogućeg narušavanja okruženja u kojem djeluju akteri iz vjerskih i zajednica uvjerenja. Ako se finansiranje ne planira i ne dodjeljuje ravnomjerno, može se smatrati da države daju povlašteni tretman određenim akterima. Države također trebaju izbjegavati finansiranje osoba ili grupa koje su učestvovala u govoru mržnje protiv drugih zajednica.

Države mogu stvoriti povoljno okruženje za udruživanje, dijalog i zajedničko djelovanje kroz praktičnu podršku vladinih odjela ili državnih tijela koja su neovisna od države i potpuno usklađena sa Pariškim načelima,⁷⁰ kao što su nacionalne institucije za ljudska prava (NHRI). Svi državni službenici koji se bave vjerskim ili zajednicama uvjerenja trebaju to činiti na nepristrasan način, jednako tretirajući sve zajednice. Države se trebaju pobrinuti da finansiraju obuku za državne aktere koja obuhvata ljudska prava, nenasilnu komunikaciju, medijaciju i vjersku pismenost, kako bi bile u dobroj poziciji da stručno pristupaju radu sa akterima iz različitih zajednica vjere ili uvjerenja. Ako državnim službenicima ili drugim državnim akterima nedostaje osnovno znanje o ljudskim pravima i vjerska pismenost, možda će teško razumjeti potrebe zajednica i neće moći efikasno komunicirati s njima.

Dobar primjer iz prakse: Vijeće religija, Gruzija⁷¹

Godine 2005. javni pravobranilac Gruzije, nacionalna institucija za ljudska prava, osnovao je nezavisno Vijeće religija⁷² kao savjetodavno i konsultativno tijelo za pitanja slobode misli, savjesti, vjere ili uvjerenja. Ciljevi ovog Vijeća su omogućiti veću zaštitu slobode vjere ili uvjerenja i drugih ljudskih prava, te promicati multilateralni dijalog među vjerskim zajednicama radi povećanja tolerancije i uključivanja u društvo. S obzirom na svoj nezavisni status, ono provodi i vlastite inicijative i sarađuje s drugim akterima, uključujući civilno društvo i vladu Gruzije. Okupljajući 32 vjerske i grupe uvjerenja, Vijeće je trenutno najveći forum zajednica vjere i uvjerenja u Gruziji. Uz punu ravnopravnost svih organizacija članica, odluke se donose konsenzusom. Zajednice imenuju svoje predstavnike uz osigurano široko učešće žena i omladinskih lidera.

Kroz angažman Vijeća u zakonodavnim ili regulatornim procesima, omogućeno je da sveštenstvo svih vjerskih zajednica posjećuje zatvorenike svoje vjere, bez izuzetaka, a da vjerske zajednice biraju između niza opcija pravnog subjektiviteta ili da djeluju bez službene registracije. Osim toga, odbačene su predložene odredbe ustavne reforme koje bi dodale „državnu sigurnost“ kao legitimnu osnovu za ograničavanje ForB-a.

Vijeće se oslonilo na brojne sastanke aktera na širokoj osnovi i konsultacije sa civilnim društvom i donosiocima odluka iz parlamenta i vlade. Javni pravobranilac je u svoj godišnji izvještaj parlamentu uvrstio preporuke Vijeća za parlament, vladu i razne državne agencije. Nadalje, javni pravobranilac je kroz godišnji izvještaj pratio provedbu preporuka.

Rad Vijeća religija i javnog pravobranioca Gruzije pruža nekoliko dobrih primjera iz prakse koji se odnose na dijalog među zajednicama i zajedničko djelovanje. Prvo, pokazuje da država nije monolitna i da istinski nezavisne javne institucije mogu igrati vrijednu ulogu u mobilizaciji saradnje. Drugo, pokazuje koristan uticaj koji zajedničko djelovanje zasnovano na ljudskim pravima može imati, pružajući stručni doprinos procesima pravne reforme koji omogućavaju državi da stvori povoljno okruženje za ForB.

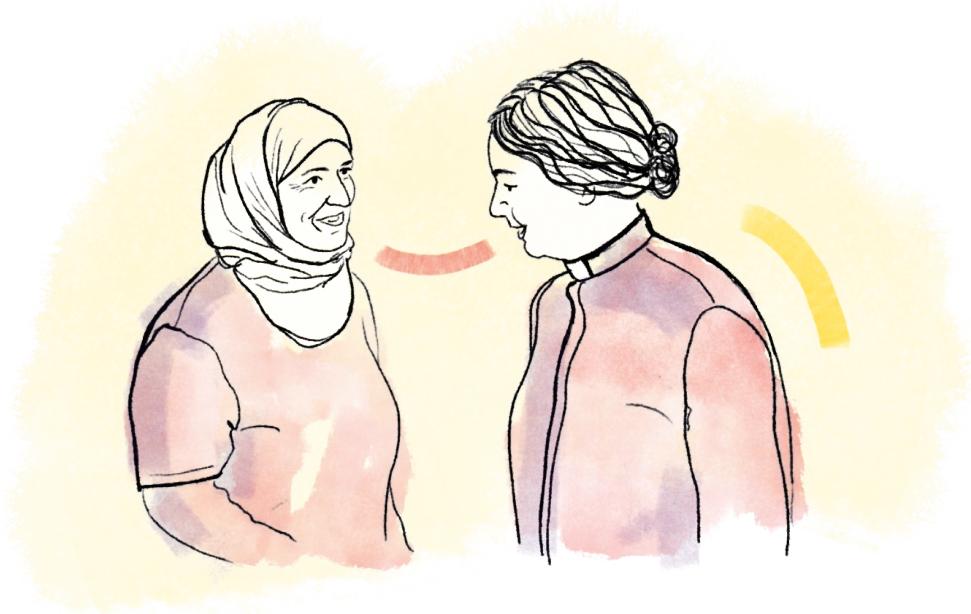
4.4. UČEŠĆE I UKLJUČIVANJE

Inkluzivan i efikasan dijalog i zajedničko djelovanje među ljudima različitih vjera i uvjerenja mora ići dalje od onoga što se općenito smatra liderstvom. To bi se trebalo ogledati u načinu na koji države razumiju aktere iz vjerskih ili zajednica uvjerenja sa kojima učestvuju u procesima dijaloga. Definicija „vjerskog vođe“ treba prepoznati neformalno vodstvo i stručnost, te omogućiti učešće svim relevantnim akterima (iz različitih rasnih ili etničkih grupa, osobama s invaliditetom, ženama, muškarcima i LGBTI zajednicama). Državni službenici koji se bave vjerskim ili grupama uvjerenja trebali bi poznavati problematiku predstavljanja zajednica; pojedinci ili organizacije mogu tvrditi da predstavljaju zajednice koje zapravo ne predstavljaju, ili ih oni za koje tvrde da ih predstavljaju mogu smatrati nelegitimnim akterima.

U pružanju podrške dijalogu i projektima zajedničkog djelovanja, npr. kroz konsultacije sa vjerskim ili zajednicama uvjerenja, država treba nastojati da uključi različite glasove iz čitavog spektra vjera ili uvjerenja. Međutim, u zavisnosti od specifičnog konteksta i predviđenih ishoda, ne mora svaki akter biti uključen u svaku konsultaciju, savjetodavni odbor ili proces dijaloga. Ponekad se pozivanjem manjeg broja aktera mogu bolje utvrditi potrebe ili postići zajednički ciljevi. Možda je za izgradnju povjerenja između sukobljenih strana, kako bi se npr. podstaknulo njihovo učešće u dijalogu, potreban ograničen skup aktera koji mogu razgovarati „nezvanično.“ Nemoguće je da svi akteri unutar zajednice u potpunosti razumiju uticaj svakog problema o kojem se raspravlja na sve dijelove zajednice. Neki možda imaju institucionalno unaprijed određene pozicije koje onemogućuju diskusiju, zbog čega bi države trebale jasno saopštiti svrhu i ciljeve konsultacija ili zajedničkog odbora i aktere čije prisustvo žele.

Države i organizatori dijaloga o ForB-u također trebaju imati na umu da neke zajednice, uključujući neteističke i ateističke, možda nemaju predstavnike, ili se možda neće osjećati prijatno i sigurno, ili neće biti zainteresovane da učestvuju u konsultacijama, zajedničkim odborima, dijalozima ili zajedničkom djelovanju sa ljudima iz drugih zajednica vjere ili uvjerenja i ne treba ih prisiljavati na to. Istovremeno, oni bi trebali biti u mogućnosti da na druge načine doprinesu pitanjima koja se tiču njih ili su od javnog interesa (npr. putem javnih konsultacija). Neki akteri možda nemaju kapacitet ili resurse da učestvuju, čak i kada bi to htjeli. Organizatori konsultacija, zajedničkih odbora ili dijaloga trebaju biti svjesni takvih izazova i uložiti napore da se omogući njihovo učešće. Osim toga, oni koji organizuju takve procese trebaju se pobrinuti da sastanke ne zakazuju u dane ili sate koji su neprikladni za potencijalne učesnike, npr. za vjerske praznike.

Fleksibilan pristup omogućava da se naprave razumne prilagodbe kako bi se zadovoljile potrebe učesnika konsultacija ili članova zajedničkog odbora. U određenim trenucima, zajednice ili neki članovi tih zajednica mogu biti manje spremni ili sposobni da se angažuju. To su npr. određeni praznici ili dani odmora i periodi posta kada nivoi energije učesnika mogu varirati. Međutim, da bi se promoviralo uključivanje, potrebno je u najvećoj mogućoj mjeri uzeti u obzir npr. potrebe žena, mladih, ljudi iz siromašnih zajednica, jezičkih manjina, migranata ili osoba s invaliditetom. U svojoj komunikaciji, organizatori mogu pozivati na zastupljenost najmanje 40% mladih. Principi jednakog učešća i

uključivanja moraju biti izbalansirani sa principom autonomije vjerskih i zajednica uvjerenja; konačno, one odlučuju ko će zaista učestvovati, čak i ako dijalog podržava država.

4.4.1. Žene

Žene mogu biti aktivne članice zajednica vjere ili uvjerenja. Čak i tamo gdje su tradicionalni predstavnici muškarci, mnoge žene rade u nastavi, kao liderke u zajednici ili socijalne radnice. Njihove vještine i društveni položaj donose različite perspektive u dijalog i zajedničko djelovanje. U sukobima širom svijeta, u kojima su muškarci podbacili, žene su pokazale svoju sposobnost da pronađu zajednički jezik i efikasno unaprijede svoje zajednice.⁷³ Stoga, kada podržavaju konsultacije ili uspostavljanje zajedničkih odbora, države trebaju:

- Osigurati da vjerske ili zajednice uvjerenja zamole za učešće žena s iskustvom u temama o kojima se raspravlja;
- Pokušati se pozabaviti problemima na koje žene iz određenih zajednica mogu naići ako žele prisustvovati (putovanje, mjesto održavanja, doba dana, briga o djeci, itd.). Imati na umu da može postojati otpor uključivanju žena u konsultacije ili zajedničke odbore, npr. zbog patrijarhalnih pravila ili tradicija u vezi s ulogom žena;

- Razmotriti da li bi konsultacije ili odbori u kojima učestvuju isključivo žene mogli biti prikladni za teme u kojima bi neke žene pribjegle samocenzuri u grupi u kojoj učestvuju i muškarci (npr. o nasilju u porodici);
- Kod konsultacija u kojim učestvuju i žene i muškarci, osigurati prostor za žene gdje će se ženama obraćati sa istim poštovanjem kao i muškarcima, da imaju mjesta za stolom kao i muškarci, i da im se ponudi jednako vrijeme za izlaganje kao i muškarcima;
- Razmisliti o lokalnim rodnim normama i običajima koji mogu stvoriti neravnotežu moći tokom konsultacija ili sastanka savjetodavnog odbora;
- Znati da se procesi dijaloga koji uključuju žene mogu smatrati prijetnjom tradicionalnim društvenim/vjerskim strukturama i osigurati okvir zasnovan na ljudskim pravima i odgovarajuću podršku;
- Imati na umu da žene koje govore o ženskim pitanjima mogu biti optužene da promiču „feminističku agendu“ kako bi se umanjio značaj pitanja koja ih brinu i osigurati podršku u borbi protiv takvih predrasuda;
- Razmisliti o razlikama u nivoima obrazovanja između muškaraca i žena, po potrebi, jer će se dinamika moći koja iz toga proizlazi možda morati ublažiti;
- Osigurati rodnu ravnotežu među državnim predstavnicima;
- Razmisliti o saopštavanju informacija o važnosti i vrijednosti koju nosi učešća žena u konsultacijama ili zajedničkom odboru, npr. obrazovanje za premoštavanje jazova u pogledu ravnopravnosti; i
- Uključiti rodnu ravnopravnost u konsultacije i utvrđivanje prioriteta za finansiranje/procesa koji podržavaju ForB, s obzirom na to da žene mogu i doživljavaju drugačija kršenja ForB-a nego muškarci, ili ista kršenja na različite načine.⁷⁴

Intervju: Dr. Jagbir Jhutti-Johal

Dr. Jagbir Jhutti-Johal je profesorica na katedri za izučavanje kulture i religije sikha na Univerzitetu u Birminghamu (Ujedinjeno Kraljevstvo) i članica ODIHR-ovog panela stručnjaka za slobodu vjere ili uvjerenja. Zajedno s još pet istaknutih žena iz šest glavnih vjerskih grupa u Velikoj Britaniji, osnovala je Forum ženske vjere. Ova organizacija radi na osnaživanju žena da daju doprinos razvoju politika. Gradi prostor u kojem kreatori politika mogu čuti njihove glasove i gdje svojim iskustvom, znanjem i uvidima mogu doprinijeti odgovoru na savremena pitanja.

Kako ženski glasovi doprinose dijalogu?

„Zbog rodni uloga i preuzetih obaveza (baka, majka, kćerka, sestra, itd.), žene se često bolje uklapaju u svoje zajednice nego muškarci i vjerovatno bolje razumiju svakodnevne probleme ljudi, a posebno probleme drugih žena. Žene su sklone iznositi različite bojazni, koje ponekad presijecaju linije vjere ili uvjerenja, kao što su „rasa“, krivično djelo počinjeno iz mržnje, siromaštvo ili rodno zasnovane bojazni koje uglavnom pogađaju žene (npr. seksualno nasilje i nasilje u porodici).

Prisustvo žena i mladih u dijalogu povećava zastupljenost zajednica, što razgovore, ishode i rješenja u okviru dijaloga čini relevantnijim/prikladnijim za probleme sa kojima se zajednice suočavaju. U kriznim i konfliktnim situacijama, žene i djeca su često najveće žrtve, i to na specifične načine. Međutim, žene su i ključni dio rješenja. Štaviše, rješenja postignuta uz značajno učešće žena su trajnija. . U Rezoluciji 1325 Vijeća sigurnosti UN-a,⁷⁵ koja je usvojena 2000. godine, potvrđuje se važnost učešća žena i uključivanja rodni perspektiva u mirovne pregovore, humanitarno planiranje, mirovne operacije i postkonfliktnu izgradnju mira i upravljanje.“

Kako dijalog među ljudima različite vjere ili uvjerenja doprinosi društvenoj koheziji?

„Dijalog na lokalnom nivou može se dogoditi prirodno, kada se ljudi organizuju oko slobodnih ili volonterskih aktivnosti koje su otvorene za ljude svih vjera i uvjerenja. Žene se češće priključuju takvim mrežama nego muškarci. U tim okruženjima ljudi često dijele svakodnevna iskustva, uče jedni od drugih, grade mreže i prijateljstva. Upoznavanje različitih osoba koje pripadaju onim „drugima“, uključujući ljude drugih vjera ili uvjerenja, s kojima inače ne bismo komunicirali, vrlo je moćno oružje u borbi protiv neznanja i predrasuda. Ako dođu vremena napetosti ili sukoba, oni koji su uključeni u takve mreže mogu lakše dati praktične odgovore, npr. edukovati ili upozoriti svoju djecu da ne traže „žrtveno jagnje“ ili da ne stvaraju podjele. Oni će se oslanjati na zajedničke odnose i odgovornosti kako bi umanjili štetnu retoriku ili ponašanje. Mreže između zajednica koje djeluju na ovaj način – oko praktičnih stvari koje se tiču svakoga – povezuju ljude različitih vjera i uvjerenja i mogu zaštititi članove od polarizacije u kriznim vremenima.“

Ko bi trebao učestvovati u ovakvom dijalogu?

„Mnogi daju prioritet uključivanju abrahamskih vjera u dijalog, posebno u periodima povećanih tenzija. Predstavnici dharmičkih vjera mogu se osjećati kao partneri drugog reda u dijalogu kada su uključeni simbolično, bez adekvatnog priznavanja i prihvatanja njihovih specifičnih iskustava i svjetonazora. Dharmičke vjere općenito ne rade na preobraćanju i također mogu biti frustrirane kada se moraju osjećati kao „autsajder“ kojeg treba „spasiti“.

„Vrlo je važno da se dijalozi vode na odgovarajući način i da se sve prisutne vjerske zajednice poštuju i da dobiju glas. U kriznim vremenima, glas vjerske zajednice koja nije uključena u sukob može pomoći u smanjenju tenzija ukazivanjem na slijepe tačke ili nuđenjem treće, inventivne perspektive. Ali za to je potrebna hrabrost. Ponekad vaša vlastita zajednica može imati određene predrasude vezano za sukob – čak i kao autsajder. Zbog toga bi istinski međuvjerski dijalog trebao omogućiti i unutarvjerski i međuvjerski angažman, priznajući da, kao vjerske

zajednice, svi imamo svoje izazove i da, razmjenom naših iskustava, istraživanjem praktičnih odgovora i međusobnom podrškom, stvaramo sigurniji i povezaniji svijet.“

4.4.2. LGBTI osobe

U izveštaju iz 2023. godine⁷⁶ o slobodi vjere ili uvjerenja, Victor Madrigal Borloz, nezavisni stručnjak UN-a za zaštitu od nasilja i diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, naveo je da su LGBTI osobe „često marginalizirane, stigmatizirane i isključene iz vjerskih zajednica samo zato što su to što jesu.“ Također je naglasio da se sloboda vjere ili uvjerenja ne treba koristiti za opravdavanje nasilja ili diskriminatornog postupanja prema LGBTI osobama. Dijalog i zajedničko djelovanje tada mogu biti alat za razvoj većeg razumijevanja između vjerskih ili zajednica uvjerenja i LGBTI osoba unutar ili izvan njihovih zajednica. Također može pomoći da se angažuju akteri iz vjerskih i zajednica uvjerenja u borbi za sprečavanje nesigurnosti za LGBTI osobe.

Dobar primjer iz prakse: Akcijski plan Norveške o rodu i seksualnoj različitosti za period od 2023. do 2026. godine⁷⁷

Norveška vlada je u svom Akcijskom planu o rodu i seksualnoj različitosti za period od 2023. do 2026. godine postavila ciljeve za poboljšanje kvaliteta života LGBTI osoba u vjerskim zajednicama. U svjetlu nekih od izazova s kojima se LGBTI osobe mogu susresti u vjerskim zajednicama, prioritetne oblasti uključuju povećanje znanja i prihvatanja i stvaranje sigurnih prostora za sastanke i dijalog o rodnom identitetu i seksualnoj orijentaciji. Plan je uključivao finansiranje Vijeća za vjerske i zajednice uvjerenja u Norveškoj (STL) za organizaciju projekta dijaloga koji okuplja vjerske zajednice i predstavnike LGBTI organizacija. STL je već odlučio da ovu temu stavi na svoj dnevni red kada je došlo do napada na Povorku ponosa u Oslu 2022. godine.⁷⁸

Godine 2023., održan je prvi, četverodnevni krug dijaloga, gdje su se okupile vođe različitih vjerskih tradicija i LGBTI osobe iz istog vjerskog miljea. Za LGBTI učesnike, objašnjavanje terminologije rodnog identiteta i seksualne orijentacije pomoglo je da se osigura zajednička osnova za razumijevanje. Izvan glavnih sesija dijaloga, učesnici su zajedno kuhali i jeli, gradeći međusobne veze.

Tokom drugog kruga dijaloga, razgovori su se bavili osjetljivijim pitanjima slobode izražavanja i ForB-a. Jedan učesnik je opisao zašto je bilo važno razgovarati o ForB-u: „Često se zaboravlja da je ForB za svakoga. I LGBTI osobe imaju to pravo. Ovu slobodu nam često otimaju i iskrivljuju kako bi se podrazumijevalo da

vjerska sloboda nekima daje mogućnost da ne prihvate drugačije rodne identitete i seksualne orijentacije". Dijalog se nastavio i u 2024. godini sa novim inicijativama na lokalnom nivou.

Proces dijaloga iz 2023. godine doveo je do zajedničke izjave⁷⁹ u kojoj su učesnici izrazili zahvalnost za ono što su naučili, spomenuli neke od zajedničkih problema i priznali da će i dalje biti određenih neslaganja. Značajno je da su naglasili spremnost da sjednu zajedno za sto zbog onoga oko čega se slažu – da je važno biti otvoren za međusobno učenje.

„Zajedno smo odlučili staviti veći naglasak na ono oko čega se slažemo i međusobno saslušati proživljena iskustva. To ne znači da će vjerske tradicije iznenada promijeniti svoju teologiju i poglede na npr. brak, niti znači da će *queer* osobe prestati osporavati vjerska učenja i prakse koje smatraju problematičnim. Bit će prostora za diskusiju i neslaganje, ali nema razloga da ta neslaganja dominiraju do te mjere da onemogućavaju druženje i poštovanje”.⁸⁰

4.4.3. Mladi

Mlade treba ohrabrivati da budu akteri u današnjim društvima i pomognu u oblikovanju pravca koji će njihova društva slijediti. U nekim državama mladi čine značajan procenat stanovništva. Mladi ljudi mogu u procese dijaloga i zajedničkog djelovanja unijeti dalekosežne virtualne mreže, energiju i inovativne ideje.⁸¹

Mnogi mladi ljudi koji su aktivno uključeni u ForB ili aktivnosti vezane za ForRB na čelu su napora za mir i pravdu i uključeni su u dijalog, radeći na podsticanju zajedničkog djelovanja na širokom spektru pitanja. Neki od primjera su omladinski ogranci etabliranih organizacija kao što su Religije za mir, Mreža vjerskih i tradicionalnih mirotvoraca, Međunarodni centar za dijalog (KAICIID) ili Međuvjerski forum G20.

Efikasan proces dijaloga i zajedničkog djelovanja treba:

- Uključiti mlade kao ravnopravne učesnike, direktno osporavajući svaku stigmatizaciju mladih kao manje sposobnih da daju svoj doprinos;
- Ne pozivati mlade ljude da govore samo o temama vezanim za mlade ili da doprinose programima za prevenciju nasilnog ekstremizma i radikalizacije.⁸² Mladi se mogu osjećati otuđeno i ignorisati probleme s kojima se možda suočavaju i doprinose koje bi mogli dati. Kada događaji uključuju paralelne sesije za mlade koje su posebno posvećene mladim učesnicima, vrijedi razmisliti da li to zapravo isključuje mlade iz glavnog dijaloga i smanjuje međugeneracijsko učenje;
- Konsultovati mlade kako bi ukazali na politike i programe koji im se ne sviđaju ili koji će im biti od koristi u pravom trenutku;

- Uzeti u obzir da mladi mogu biti stidljivi ili se osjećati nedoraslo kada govore pred iskusnijim ljudima ili velikim grupama;
- Imati u vidu da stariji ljudi možda ne cijene uključivanje mladih i pripremiti mjere ublažavanja i adekvatno moderiranje dijaloga, kako bi mladi dobili priliku da govore i da se njihov glas čuje;
- Razmotriti podršku učešću mladih u aktivnostima koje im omogućavaju da dožive kulturnu, vjersku i raznolikost uvjerenja; i
- Razmotriti podršku projektima koji osnažuju mlade da vode vlastite inicijative i projektima koji nude dvosmjerno, međugeneracijsko obrazovanje i nastoje razbiti međugeneracijsko nepovjerenje. To može uključivati jačanje kapaciteta mladih da se angažuju na pitanjima ForB-a i pružanje obuka i resursa starijim vjerskim akterima o npr. komunikaciji putem interneta ili kako smisleno uključiti mlade.

Važno je da mladi ljudi imaju pravo učestvovati u donošenju odluka, uključujući i one mlađe od 18 godina, kao što je navedeno u članu 12. Konvencije UN-a o pravima djeteta.⁸³

Dobar primjer iz prakse: Nogomet za mir (FFP)⁸⁴

Fudbal za mir je globalni projekat sportske diplomatije, koji odobravaju i podržavaju različiti državni i privatni akteri u različitim zemljama. Cilj projekta je da donese korist lokalnim marginalizovanim zajednicama. Kao što je njegov osnivač, Kashif Siddiqi, rekao na Samitu čovječanstva u Vatikanu 2016. godine: „*Sport je naše oruđe, a mir je naš cilj.*“ Pokrenut 2013. godine na Forumu za mir i sport u Dubaiju, FFP je globalno aktivan i koristi ljudske strasti prema fudbalu za izgradnju međusobnog razumijevanja i saradnje. Igrači – ujedinjeni u svojoj različitosti, između ostalog i različitosti vjere i uvjerenja – koriste fudbal da pokažu prednosti pluralizma na djelu. Osim mirovnih utakmica, jedna od njegovih vodećih inicijativa je program Najvrjedniji mladi igrači, koji uključuje mlade da prisustvuju radionicama o temama kao što su ravnopravnost, različitost i inkluzija (između ostalog i različitosti po osnovu vjere ili uvjerenja), liderstvo i djelovanje u zajednici usmjereno na dobra djela.

Programi za mlade

Čemu dati prioritet pri angažovanju religiozne omladine? Dijalogu i zajedničkom djelovanju među ljudima različitih vjera i uvjerenja ili programima za borbu protiv ekstremističkih ideologija?

Posljednjih godina, neke države su dale prioritet programima za mlade iz vjerskih zajednica koji se bave rizikom od njihovog pridruživanja nasilnim i ekstremističkim ideologijama. Međutim, istraživanje⁸⁵ Instituta za mir Sjedinjenih Država (USIP)

pokazuje da, općenito govoreći, kada se mladi uključuju u ekstremističke grupe, njihov primarni motiv za pridruživanje obično nije ideološki, već ima veze, na primjer, sa osjećajem ranjivosti ili traženjem osjećaja pripadnosti ili identiteta. Ovo istraživanje također upućuje na to da je religija često „zaštitni faktor“ i da je manje vjerovatno da će se religiozni mladi ljudi pridružiti grupama s nasilnim i ekstremističkim ideologijama.⁸⁶ Mladi su generalno na čelu inicijativa za sprečavanje nasilnog ekstremizma, a države bi mogle razmotriti da podrže programe koji osnažuju mlade da se uključe u dijalog i zajedničko djelovanje među ljudima različitih vjera ili uvjerenja, umjesto programa koji se fokusiraju na mlade kao potencijalne nasilne ekstremiste.

Dobar primjer iz prakse: Međureligijsko vijeće Albanije

Međureligijsko vijeće Albanije osnovali su 22. oktobra 2007. godine lideri četiri najveće vjerske zajednice u Albaniji (sunitski muslimani, pravoslavci, katolici i bektashijske).⁸⁷ Evangeoska zajednica se pridružila 2018. godine. Vijeće ima dva ključna cilja: razvijati dijalog i zajedničko djelovanje između vjerskih/zajednica uvjerenja u Albaniji; i promicati međuvjersko razumijevanje među mladim generacijama, boreći se na taj način protiv pogrešnih percepcija i dezinformacija o vjeri u društvu.

Vijeće osigurava ravnopravno učešće svih zastupljenih vjerskih zajednica. Rukovodstvo Vijeća se svake godine rotira između čelnika pet vjerskih zajednica, koji čine i njegovo predsjedništvo. Izvršni odbor uključuje dva predstavnika iz svake zajednice, a odluke se donose zajednički. Vijeće se fokusira na povećanje uključenosti žena i mladih. U vrijeme pisanja ovog teksta, žene su činile trećinu odbora i osnovan je „Odjel za žene i mlade“ kako bi organizovao dijalog i međuvjerska studijska putovanja širom zemlje. Da bi se borilo protiv dezinformacija i mogućeg širenja neprijateljstva, Vijeće daje izjave prije izbora, tokom društvenih kriza (kao što je COVID 19) i nakon zapaljivih događaja uključujući terorističke napade ili međunarodne zločine (kao što su genocidna djela ISIS-a⁸⁸). Također daje šire tematske izjave o nasilju nad ženama i rodnoj ravnopravnosti, a snimilo je i dokumentarac pod nazivom „30 godina vjerske slobode“⁸⁹ u kojem je pozitivno prikazana vjerska raznolikost u albanskom društvu.

Vijeće se bavi i humanitarnim radom i 2019. godine je osiguralo humanitarnu pomoć kako bi pomoglo vladi nakon zemljotresa jačine 6,4 stepena po Rihterovoj skali. Provodi i višegodišnji projekat podrške žrtvama ISIS-a i albanskim povratnicima iz Sirije u (re)integraciji u albansko društvo. To uključuje i pronalaženje smještaja, škola za djecu i mogućnosti zapošljavanja za majke.

Kao priznanje za njihova nastojanja da promiču međuvjerski dijalog i pomirenje, Međureligijsko vijeće Albanije je dobilo nekoliko prestižnih domaćih i međunarodnih nagrada.

4.4.4. Nevjerske zajednice

Intervju: Tamara Vukičević – kakav može biti doprinos mladog ateiste?

Tamara Vukičević je doktorica medicine koja trenutno živi u Berlinu (Njemačka) i završava istraživački projekat o anksioznosti zbog klimatskih promjena. Članica je organizacije Zajednička riječ među mladima, Sekularističke fondacije Josip Sruk, Udruženja Protagora i ODIHR-ovog panela stručnjaka za slobodu vjere ili uvjerenja. Tamara je nedavno započela i Međunarodni sekularistički projekat, gdje se zalaže za sekularizam, ForB i prava vjerskih manjina.

Kako biste opisali svoje iskustvo kao mlade ateistkinje koja se zalaže za sekularizam u međuvjerskom i međureligijskom dijalogu?

„Biti mlada osoba aktivna oko pitanja ForB-a i ateista definitivno je dvostruki izazov. U prostoru ForB-a, sekularizam se rijetko eksplicitno uvrštava u dnevni red i ponekad se moram izboriti za svoje mjesto za stolom. Finansijski me ne podržava nikakva jaka vjerska organizacija i, kao i mnogi drugi mladi članovi, često se moram oslanjati na male donacije svog udruženja ili plaćati iz svog džepa kako bih učestvovala na konferencijama, seminarima i sastancima. Ponekad se moje uključivanje čini simboličnim. Ljudi ne očekuju uvijek da ateisti ili sekularisti budu prisutni u međureligijskim raspravama i znala sam čuti komentare pune predrasuda o sekularistima i ateistima, praćene šokiranim pogledima kada shvate šta sam ja. A tu je i zabuna oko pojmova. Ateizam, humanizam ili sekularizam nisu jedno te isto, čak i ako se slažu oko određenih stvari. Ljudi se često iznenade što ja kao ateistkinja želim da se udam i imam porodicu. Oni sekularizam i ateizam vide kao suprotnost „tradicionalnim“ porodičnim vrijednostima, a neki čak misle da želimo promicati „grijehe“, što nije slučaj. Uvijek ću braniti pravo na vjerovanje, a trebam imati pravo i da ne vjerujem. Mislim da bi pomoglo kada bi za stolom ForB-a bilo više ateista i sekularista.“

Zašto biste vi bili za stolom u takvom dijalogu?

„Imam interes u tom dijalogu. ForB me štiti; sekularne i ateističke perspektive su važne i ja mogu dati svoj doprinos tome. Kao mlada osoba, odrastala sam u digitalnoj/internetskoj eri i svjedočila kako algoritmi, eho komore i online akteri mogu širiti govor mržnje na internetu. Tu je perspektiva mladih neprocjenjiva jer je to dio našeg svakodnevnog života i bolje smo opremljeni da pronađemo rješenja.“

4.4.5. Fizički i virtualni prostori

Prostori za dijalog među ljudima različitih vjera ili uvjerenja trebaju biti neutralni, a važno je razmišljati o faktorima kao što je raspored sjedenja (ne stvarati utisak asimetrije moći i izbjegavati mogućnost da se neko uvrijedi). Kada države omoguće konsultacije ili sastanak zajedničkog odbora, trebale bi razmotriti implikacije vezane za vjeru ili uvjerenje i zahtjeve npr. u pogledu hrane, simbola i slika u sali za sastanke, ili

politički, historijski ili kulturni značaj određenog mjesta. Države trebaju razmotriti i pristupačnost mjesta za zajednice sa različitim ekonomskim i socijalnim okolnostima, kao i za osobe s invaliditetom.

Kada organizuju konsultacije putem interneta ili procjenjuju potencijalne inicijative, države trebaju razmotriti sigurnost korisnika, privatnost i pohranu podataka, jezik(e) i inkluzivnu terminologiju, kao i upotrebu simbola i slika (npr. pozadina ne treba uključivati simbole povezane sa vjerom ili uvjerenjem samo jednog učesnika). Kada se čini da komentari ili sadržaji podstiču nasilje, moderator bi trebao odmah ukloniti štetni sadržaj i/ili učesnika po potrebi. Isto tako, imajući na umu principe privatnosti i zaštite podataka, fotografije i video zapisi po pravilu ne trebaju biti dozvoljeni. Kada to organizatori dozvoljavaju, potrebno je zatražiti pismenu saglasnost prije snimanja ili fotografisanja bilo kakvih sastanaka i jasno navesti kako se ti materijali planiraju koristiti.

Kada organizuju konsultacije ili druge sastanke, države trebaju imati u vidu različite prepreke za učešće, uključujući one koje se odnose na osobe sa invaliditetom. Te osobe rade u različitim oblastima i vode različite živote. I one su dio vjerskih i zajednica uvjerenja i imaju isto pravo na ForB kao i svi ostali. Osobe s invaliditetom i dalje se suočavaju sa značajnim nivoima diskriminacije i isključenja zasnovanim na stereotipima i predrasudama; vrlo često se smatra da im je potrebna pomoć, a invaliditet se povezuje s bolešću. U kontekstu dijaloga o vjeri ili uvjerenju i zajedničkog djelovanja, ljudi mogu imati određene predrasude prema invaliditetu zbog kulture, vjere ili uvjerenja, što može uticati na njihovu interakciju s tim osobama.

Standardi

Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom (CRPD),⁹⁰ koja je usvojena 2006. godine, označava prelazak sa medicinskog modela razumijevanja invaliditeta na model koji se zasniva na ljudskim pravima i socijalnoj inkluziji, gdje je okruženje ono koje se prilagođava potrebama osoba s invaliditetom kako bi se osiguralo njihovo puno učešće i poštovanje prava, a ne obratno. Jedan od principa Konvencije je „poštovanje urođenog dostojanstva, lična autonomija uključujući slobodu izbora i nezavisnost osoba;“ (član 3.a). Države potpisnice CRPD-a su se obavezale i da „aktivno promiču okruženje u kojem osobe s invaliditetom mogu djelotvorno i potpuno učestvovati u vođenju javnih poslova, bez diskriminacije i na ravnopravnoj osnovi s drugim osobama, i podstiču njihovo učešće u javnom životu (...)”⁹¹

Države članice OSCE-a su se kroz dokument iz Moskve iz 1991. godine obavezale da će „preduzeti korake da takvim osobama osiguraju jednake mogućnosti za potpuno učešće u životu svog društva (...), promicati odgovarajuće učešće takvih osoba u donošenju odluka o pitanjima koja se odnose na njih (...) [i] podržati

povoljne uslove za pristup osoba sa invaliditetom javnim zgradama i uslugama, stanovanju, prijevozu i kulturnim i rekreativnim aktivnostima^{91,92}

Organizatori se trebaju pobrinuti da omoguće prisustvo osoba s invaliditetom tako što će prostore učiniti **fizički pristupačnim** (uključujući smještaj za noćenje). Potrebno je pružiti jasne, sveobuhvatne informacije o pristupačnosti prostora, uključujući pojedinosti o parkingu, toaletima i rasporedu sjedenja. Organizatori trebaju predvidjeti kada bi osobama sa invaliditetom mogla zatrebati pratnja druge osobe. Ako je fizičko prisustvo nemoguće, pojedincima bi se moglo ponuditi prisustvo putem interneta, ali online učešće ne bi trebalo da bude standardna praksa.

Nova tehnologija je transformisala načine učešća, informisanja i konsultovanja osoba sa različitim potrebama. Osim učešća putem interneta, organizatori se trebaju pobrinuti da sve online platforme i materijali budu digitalno dostupni. To uključuje web stranice, dokumente i online alate.

Upotreba znakovnog jezika na sastancima pomaže osobama sa oštećenjem sluha da učestvuju, a lako čitljivi formati pisanih materijala olakšavaju učešće osoba sa intelektualnim teškoćama.⁹³ Za osobe koje ne mogu koristiti govor za komunikaciju, mogu se koristiti metode augmentativne i alternativne komunikacije (AAC), uključujući gestikulaciju ili uređaje za generiranje govora.⁹⁴ Osoblje treba proći obuku o tome kako efikasno podržati učešće osoba sa različitim vrstama invaliditeta.

Kako se stvara siguran prostor za dijalog?

- **Neutralno mjesto za održavanje dijaloga:** nije povezano ni sa jednom određenom vjerom. U nekim kontekstima, to znači odabir mjesta koje nije povezano s određenom državnom institucijom, npr. javna biblioteka ili park.
- **Pristupačno:** omogućen pristup osobama s invaliditetom, ili izbor hrane (vjerski zahtjevi), ili plaćanje putovanja ili čuvanja djece.
- **Nema ometanja:** izbjegavanje previše umjetničkih djela ili buke (posebno ako postoji vjerska osjetljivost).
- **Uključuje prostor za molitvu ili meditaciju.**
- **Rad u krugu:** izbjegavati hijerarhijski raspored sjedenja.
- **Izdvojene sobe/prostori:** za manje diskusije izvan glavnog prostora.

Angažovati **moderatore** kojima će grupa vjerovati (s obzirom na njihovu pripadnost) i koji imaju iskustvo u moderiranju (uključujući teške teme) i stručno znanje.

Još jedna česta prepreka na koju nailaze manje organizacije u pristupanju državnoj podršci za organizovanje dijaloga i zajedničkih aktivnosti su složeni i vremenski zahtjevni pozivi za finansiranje (podnošenje prijave). Pozivi za finansiranje koje objavljuje država ne

trebaju se odnositi samo na aktivnosti na državnom ili saveznom nivou; moraju uzeti u obzir i organizacione i administrativne kapacitete lokalnih ili opštinskih organizacija i tome prilagoditi tehničke zahtjeve. Države ih trebaju pojednostaviti i/ili odrediti kontakt osobu za pitanja manjih organizacija tokom procesa podnošenja prijave. Države bi mogle razmotriti i finansiranje namjenskih projekata za određene grupe, npr. podsticanje projekata za žene ili mlade.

4.4.6. Povezivanje zajednica sa postojećim domaćim i međunarodnim platformama

Države mogu podržati uključivanje zajednica stvaranjem platformi koje povezuju različite vjerske ili zajednice uvjerenja s drugim državnim ili nedržavnim akterima po pitanjima od zajedničkog interesa i omogućavaju im da slijede zajedničke strategije. Ove platforme mogu izgraditi veze sa pojedincima za koje oni iz vjerskih ili zajednica uvjerenja inače ne znaju ili im je teško pristupiti, uključujući npr. organizacije civilnog društva, vladu, parlament, pravosuđe ili organe za provođenje zakona.

Dobar primjer iz prakse: Koalicija za međunarodni okrugli sto o vjerskim slobodama (IRF)

Koalicija za međunarodni okrugli sto o vjerskim slobodama (IRF)⁹⁵ je inicijativa civilnog društva sa sjedištem u Sjedinjenim Državama,⁹⁶ koja je osnovana 2010. godine. Ova koalicija okuplja pojedince, zajednice, nevladine organizacije i vladine zvaničnike različitih vjera ili uvjerenja kako bi razgovarali o pitanjima vezanim za ForB, diskriminaciju i društvena neprijateljstva. Ideja je da, ako se različite zajednice vjere i uvjerenja mogu poistovjetiti i ujediniti oko pitanja od zajedničkog interesa, one mogu voditi eksponencijalno učinkovitije zagovaračke aktivnosti na međunarodnim forumima.

Iako se razgovori zasnivaju na dijalogu i razmjeni iskustava, koalicija je brzo zaključila da se okrugli stolovi trebaju usmjeriti na praktično djelovanje i ishode. Svi su pozvani da se pridruže, daju doprinose i organizuju inicijative. Učesnici sastavljaju zajednička pisma u kojima reaguju na kršenja ForB-a širom svijeta, nastojeći pružiti informacije za američku unutrašnju i vanjsku politiku.

Američka vlada je pozitivno reagovala na ovu koaliciju, osiguravajući veće prostore za skupove kako je članstvo raslo i šaljući svoje predstavnike na sastanke kada dobije poziv. Navodno je učešće države pomoglo u oblikovanju američke politike, npr. tako što je osigurano da se jezidi i druge vjerske manjine uključe u američki naziv za genocid koji je počinio ISIS. Osim toga, Vlada SAD-a je aktivno tražila mišljenje ove koalicije u vezi sa izmjenama i dopunama Zakona o međunarodnoj vjerskoj slobodi i Zakona o politici ljudskih prava Ujgura. Neki američki diplomati

su Koaliciju za međunarodni okrugli sto o vjerskim slobodama naveli kao dobar primjer iz prakse u pogledu saradnje između države i zajednica vjera/uvjerenja, što je izazvalo interes drugih zemalja za ovaj model.

Kao što ovaj primjer pokazuje, dijalog i zajedničko djelovanje nisu korisni samo u okviru država. Pripadnost vjeri ili uvjerenju preko državnih granica i prekogranične aktivnosti mogu podržati izgradnju mira tamo gdje su granice povezane s podjelama prema vjeri ili uvjerenju, tenzijama, graničnim incidentima i/ili širim sukobima. Strane u sukobu mogu pozvati i predstavnike civilnog društva, vođe zajednica ili vjerske ili grupe uvjerenja na pregovore. Njihove uloge i odgovornosti u tom procesu moraju biti jasne od samog početka. Vidjeti OSCE-ovu publikaciju Medijacija i omogućavanje dijaloga u OSCE-u: Referentni vodič.⁹⁷

Općenito, izvozom dobrih praksi i pomaganjem vjerskim i zajednicama uvjerenja da stvore prostor za dijalog u bilateralnim i multilateralim forumima, države im mogu omogućiti da doprinesu različitim procesima, uključujući bolje pojašnjenje i definiranje međunarodnog prava, širenje primjera uspješnih zajedničkih aktivnosti, izgradnju mira ili rješavanje drugih globalnih problema. Parlament svetskih religija je jedan primjer istaknutog i odavno uspostavljenog međunarodnog tijela koje promiče međureligijski sklad i rad na različitim savremenim izazovima.

Dobar primjer iz prakse: Međunarodni panel parlamentaraca za slobodu vjere ili uvjerenja (IPPFoRB)

Međunarodni panel parlamentaraca za slobodu vjere ili uvjerenja (IPPFoRB) je globalna mreža parlamentaraca i zakonodavaca posvećenih borbi protiv vjerskog progona i unapređenju slobode vjere ili uvjerenja. Panel se fokusira na razvijanje raznolike globalne mreže za saradnju, kao i na obuku parlamentaraca za podršku slobodi vjere ili uvjerenja u zemlji i inostranstvu.

Osnovan u novembru 2014. godine u Norveškoj, IPPFoRB zasniva se na Povelji iz Osla o slobodi vjere ili uvjerenja,⁹⁸ koju je u Nobelovom centru za mir potpisalo preko 20 parlamentaraca iz cijelog svijeta. Sa članstvom od preko 350 sadašnjih i bivših parlamentaraca i zakonodavaca iz više od 97 zemalja, IPPFoRB pruža niz usluga, uključujući obuke, organizovanje događaja na visokom nivou, istraživanje, zagovaranje i umrežavanje. IPPFoRB-om rukovodi neformalni upravni odbor parlamentaraca i sekretarijat političkih savjetnika.

Dobar primjer iz prakse: Međuparlamentarna unija

Međuparlamentarna unija (IPU) je globalna organizacija državnih parlamenata. Osnovana 1889. godine, danas broji 180 članova i 15 pridruženih članova - parlamenata. IPU olakšava parlamentarni dijalog i saradnju i osnažuje parlamente i parlamentarce da promiču mir, demokratiju i održivi razvoj širom svijeta. Shvativši da vjera i uvjerenje igraju značajnu ulogu u državama i društvima, IPU je 2023. godine pokrenula *Parlamentarno izvješće o vjeri i uvjerenju*.⁹⁹ U izvještaju se razmatra kako se parlamenti i parlamentarci bave pitanjima vjere i uvjerenja u svom radu na izgradnji mirnih i inkluzivnih društava. On služi, između ostalog, kao obrazovno sredstvo, poziv parlamentima da ispituju vlastito zakonodavstvo (i da ga usklade sa međunarodnim okvirima ljudskih prava) i poziv na međuparlamentarni i međuvjerski dijalog, posebno radi promicanja i zaštite vladavine prava, mira i inkluzije.

Postoje i druge organizacije koje su osnovale države „istomišljenice“, kao što je *Savez za članak 18*,¹⁰⁰ (bivši Međunarodni savez za slobodu vjere ili uvjerenja), koji okuplja predstavnike država članica, uz podršku stručnjaka iz civilnog društva i međuvladinih organizacija, kako bi zaštitili, promovirali i podržali slobodu vjere ili uvjerenja. U sklopu svojih aktivnosti, ovaj Savez ima radnu grupu koja utvrđuje najbolje primjere iz prakse u pogledu dijaloga o vjeri ili uvjerenju i zajedničkog djelovanja na lokalnom nivou na promicanju ForB-a.

Iako države možda ostaju primarni akteri u međunarodnom sistemu, mnoge vjerske ili organizacije zasnovane na uvjerenju aktivno doprinose međunarodnim procesima, uključujući npr. *Međuagencijsku radnu grupu UN-a za rad sa vjerskim akterima na održivom razvoju ili Istanbulski proces*.

Istanbulski proces

Rezolucija Vijeća za ljudska prava 16/18¹⁰¹ predviđa pet mjera za rješavanje pitanja netolerancije i diskriminacije po osnovu vjere ili uvjerenja. Nakon njenog usvajanja 2011. godine, države su uspostavile „Istanbulski proces“, forum u okviru kojeg države i drugi akteri razmjenjuju iskustava i dobre primjere iz prakse u pogledu implementacije tih mjera. Iako se u kasnijim rezolucijama eksplicitno ne poziva na uključivanje civilnog društva, najuspješniji i najproduktivniji sastanci u okviru Istanbulskog procesa stavili su snažan naglasak na učešće civilnog društva, uključujući vjerske aktere.

Dobar primjer iz prakse: Religije za mir

Religije za mir¹⁰² (RfP) je najveća multireligijska koalicija na svijetu. Osnovana 1970. godine, okuplja predstavnike vjerskih institucija posvećenih postizanju mira.

Ova organizacija je prisutna u skoro 100 zemalja i pet regija preko svojih međureligijskih vijeća (IRC). RfP nastoji ponuditi međuvjerske, inovativne i inkluzivne odgovore na globalne izazove, te u tom cilju sarađuje s vladama, civilnim društvom i vjerskim organizacijama, stvarajući partnerstva. Iako se mnoge lokalne mreže formiraju u vrijeme krize, RfP nastoji izgraditi održive strukture koje nastavljaju postojati i nakon krize.

Posvećen transformaciji nasilnih sukoba, unapređenju ljudskog razvoja, njegovanju pravednih i skladnih društava i zaštiti životne sredine, RfP stvara prostore za ljude različitih vjera koji žive jedni pored drugih kako bi radili na ostvarenju ovih ciljeva. Njegova Globalna mreža žena od vjere¹⁰³ nastoji unaprijediti i uključivanje i liderstvo žena. Njegova Međuvjerska mreža mladih¹⁰⁴ koristi energiju, predanost i kreativnost mladih vjerskih vođa, unoseći moralnu hitnost i inovativne ideje u rad organizacije.

RfP se zalaže za uključivanje vjerskih vođa i njihovih institucija u promicanje vjerske pismenosti, razumijevanja i angažmana na ForB-u kao sredstva za unapređenje zajedničke dobrobiti, zasnovanog na poštovanju ljudskog dostojanstva i prava. U odnosu na ForB, RfP prati i provodi programe za rješavanje slučajeva vjerski motivisanih zlostavljanja, uznemiravanja i diskriminacije. Na lokalnom nivou, programi uključuju osnaživanje lokalnih vjerskih vođa za borbu protiv diskriminacije i kršenja ForB-a. RfP je čak osigurao početna bespovratna sredstva međuvjerskim inicijativama koje pomažu osobama raseljenim zbog sukoba. Na međunarodnom planu, RfP mobilizira velike mreže različitih aktera ForB-a za vođenje globalnih kampanja.

Intervju: Sharon Rosen

Sharon Rosen je globalna direktorica za vjerski angažman u organizaciji Potraga za zajedničkim jezikom (Search for Common Ground)¹⁰⁵, najvećoj svjetskoj nevladinoj organizaciji posvećenoj izgradnji mira. Sharon ima ogromno iskustvo u radu na ForB-u kao i u izradi i provedbi programa koji grade saradnju među religijama radi unapređenja mira. Predstavljala je ovu organizaciju u zajedničkom osnivanju i vođenju inicijative za Univerzalni kodeks ponašanja na svetim mjestima,¹⁰⁶ koju su podržale mnoge vjerske i međuvjerske organizacije i institucije širom svijeta. Pokrenut 2011. godine, zajedno sa Centrom za mir i ljudska prava iz Osla i organizacijama Jedan svijet u dijalogu i Religije za mir (RfP), Univerzalni kodeks predstavlja multisektorski pristup u čijoj srži je međureligijski rad na zaštiti svetih mjesta i omogućavanju pristupa njihovim sljedbenicima.

Zašto radite na zaštiti vjerskih/svetih mjesta?

„Često me pitaju zašto se fokusiram na sveta mjesta, umjesto na ljude. To dvoje je neraskidivo isprepleteno, jer ova mjesta simbolizuju najdublje vjerske identitete ljudi i često su mete napada kako bi se povrijedili oni kojima su dragocjena. Nikad neću zaboraviti tugu jednog stanovnika Alepa kada je 2013. godine u Siriji vidio kako pada minaret Velike džamije u Damasku iz 11. stoljeća. „Sada sam prvi put zaplakao“, [rekao je] „Moj je identitet uništen.“ Ljudi su tako duboko vezani za svoja sveta mjesta da im napadi na ta mjesta stvaraju ogromnu traumu. Istovremeno, budući da zajednice imaju zajednički interes u zaštiti svojih svetih mjesta, ta potreba može pomoći ljudima da se udruže i premoste linije podjele, kako bi pronašli rješenja i smanjili nasilje.“

Kako se vjerska/sвета mjesta mogu bolje zaštititi?

„Važno je zauzeti multisektorski pristup kad god je moguće u zaštiti svetih mjesta — sa državnim i lokalnim vlastima, organima za provođenje zakona, pravosuđem, medijima i vjerskim akterima. Različiti konteksti nude različite načine saradnje s formalnim i neformalnim vjerskim vođama, uključujući žene i mlade, kako bi se zaštitili sveti prostori“

Možete li navesti konkretne primjere tog rada u regiji OSCE-a?

„Godine 2010, počeli smo raditi u Bosni i Hercegovini primjenjujući multisektorski pristup. Tamošnje Međureligijsko vijeće je sa oduševljenjem pozdravilo našu inicijativu za zaštitu vjerskih objekata i odmah usvojilo Univerzalni kodeks. Vijeće je izradilo strategiju prema kojoj bi, u slučaju napada na vjerski objekat, lideri različitih religija zajedno posjetili to mjesto, osudili napad i pozvali novinare. Mediji bi izvještavali o napadu, ali i o zajedničkoj solidarnosti vjerskih lidera. I policija je pozvana na lice mjesta, a zahvaljujući iskazivanju solidarnosti među zajednicama, motivisana je da se više trudi da uhvati krivce. Uključen je i pravosudni sistem, a s obzirom na medijsku pažnju, postao je efikasniji u rješavanju kasnijih sudskih predmeta. Opština je popravljala oštećeni objekat, a u jednom slučaju je pastor vandalizovane crkve zatražio sastanak sa počiniocima, što je dovelo do pomirenja, a vandali su sami popravili oštećenje.¹⁰⁷ Došlo je do značajnog smanjenja broja incidenata.“

4.5. TRANSPARENTNOST I ODGOVORNOST

Države trebaju osigurati da svi procesi vezani za konsultacije, zajedničke savjetodavne odbore ili mogućnosti finansiranja projekata dijaloga i zajedničkog djelovanja budu transparentni. Transparentnost doprinosi odgovornosti. U komunikaciji o konsultacijama, zajedničkim savjetodavnim odborima ili mogućnostima finansiranja, države trebaju poštovati obaveze transparentnosti, uz otvoreno dijeljenje i dostupnost

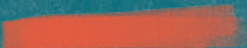
informacija onima koji su uključeni u neku inicijativu, i onima izvan nje. Transparentnost može značajno uticati na efikasnost i legitimnost angažmana i saradnje. Informisanjem o konsultacijama, istraživanju ili nalazima zajedničkog savjetodavnog odbora i finansiranju mogu se boriti protiv percepcije da ih je preuzela mala grupa samoživih pojedinaca ili određene zajednice. U tom smislu, transparentnost može promovirati inkluziju i potaknuti na angažman.

Države trebaju olakšati stalnu saradnju između vjerskih ili zajednica uvjerenja i državnih službenika na svim nivoima i osigurati da kanali komunikacije uvijek budu otvoreni. Taj se proces može dodatno otvoriti imenovanjem službene kontakt osobe, uz navođenje kako se ta osoba može kontaktirati i na koji način će odgovoriti. Isto tako, kada država sazove konsultacije ili zajednički savjetodavni odbor ili podrži dijalog, korištenje više načina komuniciranja i širenja informacija etabliranim i cijenjenim viševjerskim organizacijama može pomoći manjim ili manje poznatim akterima da se angažuju. Time se opet gradi transparentnost i odgovornost jer više organizacija zna za procese i mogu ponuditi povratne informacije.

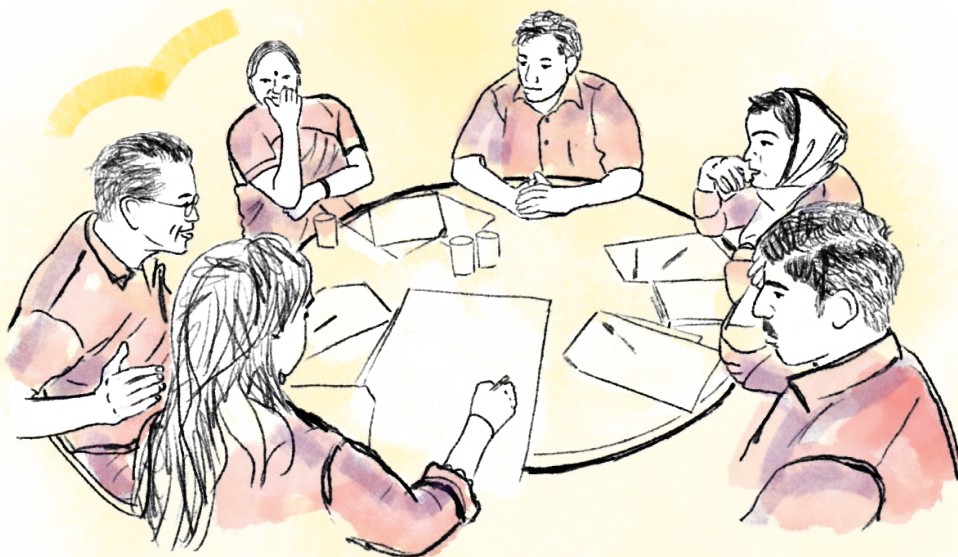

POGLAVLJE 5

PROJEKTI I POZIVI ZA FINANCIRANJE

“ Istinske konsultacije podrazumijevaju stvaranje prilika da se čuju i saslušaju svi zainteresovani, uz omogućavanje svima da se izjasne. ”

POGLAVLJE 5

PROJEKTI I POZIVI ZA FINANCIRANJE

Kada donose odluke o podršci dijalogu i procesima zajedničkog djelovanja u pitanjima vezanim za ForB, države trebaju utvrditi probleme koje žele riješiti i svoje ciljeve prije nego što odaberu odgovarajuće pristupe. Države potom trebaju razmotriti strukture, procese i okvire za interakciju koje bi možda trebalo promijeniti da bi se na adekvatan način pristupilo problemu. Zatim mogu utvrditi da li se projekti dijaloga i zajedničkog djelovanja uklapaju u predloženo rješenje u okviru šireg strateškog plana. Dijalog i procesi zajedničkog djelovanja vjerovatno neće brzo riješiti veća pitanja (npr. tenzije u zajednici); ovim projektima je potrebno vrijeme za izgradnju povjerenja i odnosa među zajednicama.

Države trebaju razmotriti svoj stav o utvrđenom problemu i očekivani ishod dijaloga i projekata zajedničkog djelovanja, kolika su državna ulaganja potrebna, kao i održivost svog angažmana. Trebale bi

razmisliti o tome kako ih drugi akteri percipiraju i koliko im vjeruju, kao i kakva očekivanja projekti mogu izazvati i imaju li vremena i finansijskih sredstava da ih ispune

Osim toga, svaka država treba razmisliti o izradi vlastitih indikatora ljudskih prava za ForB: strukturnih indikatora (tijela/institucije, običaji, zakoni, tradicija, itd.), indikatora unutrašnjih procesa (politike, procedure, prakse, budžeti i kapaciteti, uključujući vjersku pismenost državnih službenika, itd.) i indikatora ishoda/učinka (konkretni podaci o tome koliko dobro država radi na osiguravanju da se ForRB poštuje u odnosu na sve ljude u datom društvu). Praćenje napretka na ovaj način može istaknuti područja u kojima je potrebno unapređenje. Države trebaju razmotriti i ko bi mogao biti u najboljoj poziciji da im pomogne u procesu mjerenja učinka, sa kojim zainteresovanim stranama se trebaju konsultovati i koji bi bio najprikladniji format za povratne informacije.

Prilikom imenovanja predstavnika za konsultacije, u zajedničke savjetodavne odbore i procese dijaloga sa akterima ForB-a, države trebaju birati osobe koje dobro razumiju ljudska prava, uključujući ForB, i koje imaju dobar nivo vjerske pismenosti. Također trebaju izdvojiti sredstva za obuku osoblja koje radi na ForB-u. Predstavnici država trebaju uložiti napore da razumiju specifične vjerske i kulturne karakteristike zajednica uključenih u dijalog, kao i dinamiku unutar i među njima. Učinkovito djelovanje sa vjerskim ili zajednicama uvjerenja zahtijeva i da predstavnici države razumiju koncept „življenja religije“, tj. kako ljudi prakticiraju i doživljavaju religiju u svakodnevnom životu, te da cijene različitost i složenost nekih vjerskih zajednica.

Ako su slobodno i dobrovoljno pozvani, zvaničnici mogu posjetiti bogomolje, prisustvovati događajima u zajednici ili se upoznati s njenim običajima. Na taj način mogu steći bolji uvid u život zajednice, pri čemu je važno da ostanu nepristrasni i ne favorizuju nijednu od njih.

U narednom dijelu je naveden niz tačaka koje treba uzeti u obzir prilikom izrade projekata (ili poziva za finansiranje) za podršku dijalogu i zajedničkom djelovanju među ljudima različitih vjera i uvjerenja. Važno je napomenuti da ova pitanja trebaju poslužiti kao smjernice. U nekim slučajevima, manje sveobuhvatni pristupi manjih organizacija mogu imati veći potencijal da donesu pozitivnu promjenu i ne treba ih odmah odbaciti. U takvim slučajevima, države bi trebale koristiti ove alate za procjenu da vide gdje manjim organizacijama treba dodatna podrška i započeti razgovor s njima kako bi podstakle i olakšale njihovo napredovanje.

5.1. PROCES OSMIŠLJAVANJA POZIVA ZA FINANCIRANJE

5.1.1. Konzultacije i zajednički savjetodavni odbori

Prije donošenja odluka o temama, projektnim zadacima, raspoloživim sredstvima ili drugoj praktičnoj podršci inicijativama, države bi trebale organizovati konsultacije koje uključuju aktere iz vjerskih i zajednica uvjerenja kako bi razumjele bojazni vezane za FoRB, moguće tenzije čijem smanjenju ove inicijative mogu doprinijeti i kapacitete aktera da provedu projekte. Možda žele i formalizirati proces konsultacija uspostavljanjem inkluzivnih savjetodavnih odbora koji će dati savjete o procesima, međusektorskim bojaznima ili jeziku.

Istinske konsultacije podrazumijevaju stvaranje mogućnosti da se čuju i saslušaju svi zainteresovani, omogućavajući svima da se izjasne. Država ne bi trebala ograničiti svoj angažman na grupe koje se slažu sa vladinim stavom ili suzdržavaju od kritike. Konsultacije trebaju svim učesnicima pružiti iskustva učenja. Nadalje, kada se države redovno uključuju u dijalog sa svim akterima iz zajednica vjere i uvjerenja na nepristrasan način, bit će u boljoj poziciji da razumiju koja se pitanja mogu poboljšati ili riješiti kroz dijalog te da podstiču dijalog s potencijalom za zajedničko pozitivno djelovanje.

Pored konsultacija prije objavljivanja poziva, države bi trebale objaviti nacrt poziva za finansiranje i zatražiti povratne informacije. Što je proces transparentniji i otvoreniji, veća je vjerovatnoća da će uključiti širok spektar učesnika. U pravilu, kada je odobreno javno finansiranje, primjenjuju se redovni procesi transparentnosti i odgovornosti.

Izuzetak od potpune transparentnosti može se napraviti nakon procjene „ne nanosi štetu“, ako ona pokaže da su tenzije među zajednicama vrlo visoke. Tada će države možda morati u ranoj fazi ograničiti količinu komunikacije ako bi ona mogla negativno uticati na učešće aktera i potkopati proces dijaloga.

Osim toga, iako države trebaju biti osjetljive na postkonfliktni dijalog s međuvjerskim i međureligijskim komponentama koji može potaknuti pomirenje, one ne bi trebale podržavati projekte koji uključuju osobe koje su lično učestvovala u podstrekavanju na neprijateljstvo ili otvorenu diskriminaciju drugih aktera.

5.1.2. Sadržaj poziva za financiranje

Poziv za finansiranje treba sadržavati listu specifičnih stavki koje će se finansirati — obično tematsku — i potencijalne prihvatljive aplikante i uslove učešća. Na primjer, u pozivu za finansiranje može se navesti da su sredstva dostupna za organizovanje dijaloga za ljude različitih vjera i uvjerenja, kako bi se razvili zdravi odnosi među zajednicama, puni povjerenja i poštovanja. Međutim, inicijative mogu imati druge prioritete ili ciljeve, uključujući unapređenje ForB-a ili promicanje ljudskih prava općenito, izgradnju kohezivnih zajednica, izgradnju mira ili druge aktivnosti osmišljene da doprinesu poboljšanju društva.

5.1.3. Ključna pitanja za tematski pristup

- Na kojim tematskim ishodima rade drugi odjeli ili timovi u povezanim institucijama u okviru svojih projekata (na primjer, kohezivne zajednice, izgradnja mira ili promicanje ljudskih prava)? Ima li preklapanja ili naučenih lekcija?
- Koji su rizici datog tematskog pristupa, ili pristupa koji je usklađen ili se ukršta sa drugim političkim prioritetima? Na primjer, da li bi vjerske ili zajednice uvjerenja pozdravile prioritete i okvire državnog finansiranja? Da li bi se „najbolji“ učesnici prijavili i mogli dati značajan doprinos?

5.2. OCJENJIVANJE PRIJAVA

Ciljevi i ishodi svakog projekta se obično ocjenjuju prema unaprijed utvrđenim kriterijima, kao što su opšti ciljevi, originalnost, kvalitet, prikladnost, održivost, dosljednost, izvodljivost, jasnoća, potpunost, motivacija ili raznolikost. Prijave za finansiranje čiji je cilj uključiti zajednice i aktere u dijalog i zajedničko djelovanje na promicanju ForB-a i drugih prava trebaju se ocjenjivati prema takvim kriterijima. Države bi trebale biti jasne u vezi s dokaznom osnovom za prijedlog (uključuje li prijava sveobuhvatno mapiranje) i kako će se ona dostaviti. Također je ključno uzeti u obzir rizike projekta i potencijal za nanošenje štete.

5.2.1. Mapiranje

Prijave trebaju sadržavati detaljno mapiranje aktera i aktuelne ili ranije projekte vezane za pitanja obrađena u prijedlogu. To bi se trebalo procijeniti u odnosu na mape koje je napravila sama država.

5.2.2. Ključna pitanja kojima se osigurava da prijedlozi budu zasnovani na dokazima:

- Koliko je aplikant upoznat sa procesom vođenja efikasnog dijaloga i zajedničkih aktivnosti? Koja je njegova uloga u projektu?
- Je li aplikant vodio konsultacije ili formirao zajedničke savjetodavne odbore kako bi razumio kako akteri vide problem kojim se projekat želi baviti?
- Koliko dobro aplikant razumije kontekst kako ga doživljavaju vjerske ili zajednice uvjerenja? Da li su pri formulisanju prijedloga uzete u obzir razlike unutar zajednice po osnovu npr. spola, starosti, itd.? Postoje li potencijalne prepreke (npr. diskriminacija ili kršenje prava) koje bi mogle spriječiti aplikanta da učestvuje?
- Koliko aplikant poznaje aktere koji rade na dijalogu i zajedničkom djelovanju među ljudima različitih vjera ili uvjerenja ili ForB-u i njihov uticaj (na primjer, parlamentarne grupe, multinacionalni forumi za ForRB/dijalog, ili međunarodni sukobi/događaji s vjerskom komponentom koji imaju uticaja na lokalne zajednice, organizacije civilnog društva, vjerske grupe ili lokalne aktiviste)?

5.2.3. Provedba projekata

Formalne i neformalne dijaloške aktivnosti trebaju se posmatrati kao komplementarne i obje treba uzeti u obzir prilikom izrade strategija u ovoj oblasti. Opšti cilj inicijative treba biti uključivanje čitavog spektra vjerskih ili zajednica uvjerenja u društvo. Dijalog i zajedničko djelovanje trebaju na smislen način uzeti u obzir jedinstvena proživljena iskustva ljudi koji su pogođeni problemom koji inicijativa nastoji riješiti. Podaci iz popisa stanovništva mogu biti od pomoći, ako su dostupni. Potom je bitno razmotriti dolazi li aplikacija od samo jedne vjerske ili zajednice uvjerenja ili od široke koalicije ili mreže grupa; uključuje li abrahamske i/ili neabrahamske, ili teističke i/ili neteističke/ateističke grupe.

Iako bi države trebale transparentno i objektivno utvrditi kriterije za ocjenjivanje prijava, one ne bi trebale koristiti svoja finansijska sredstva za kontrolu razvoja procesa dijaloga; aplikanti — zajednice, organizacije i pojedinci — trebaju zadržati krajnju kontrolu nad svojim inicijativama, uključujući provedbu, učesnike i ciljeve

Postoje neki stvarni izazovi kojima se aplikanti trebaju pozabaviti u ranoj fazi izrade svakog projekta. Jedan od njih je da dijalog i zajedničko djelovanje uglavnom privlače ljude koji su već učestvovali u sličnim projektima. Možda bi vrijedilo uključiti učesnike koji nisu redovno povezani sa takvim inicijativama, ali imaju uvid u temu, kao što su akademici ili praktičari koji rade na ForB-u.

Istovremeno, dijaloške aktivnosti često privlače osobe koje posjeduju obrazovanje i vještine da izraze svoje ideje; to su obično iskusniji profesionalci. Važno je da države to prepoznaju u svom radu i da aplikanti pokažu da su prepoznali tu dinamiku i razmotrili da li različiti oblici dijaloga mogu poboljšati dostupnost i povećati raznolikost grupe. To može uključivati oblike omogućavanja dijaloga uz proaktivno nastojanje da se uključe svi, npr. pružanjem prilike onima koji ne mogu prisustvovati da daju svoj doprinos u pisanom obliku ili osiguravanjem prevoda, znakovnog jezika itd.

5.2.4. Ključna pitanja vezana uz provedbu projekata

- Projekti se često oslanjaju na to da učesnici mogu učestvovati u strukturiranim razgovorima o određenim pitanjima. Koliko je to dostupno onima koji učestvuju na nekom drugom (ili trećem) jeziku ili osobama sa invaliditetom? Kako bi to moglo uticati na proces? Kako je aplikant pokušao prevazići takve prepreke?
- Je li aplikant razmotrio moguću negativnu reakciju (npr. sekularnijih) organizacija na ideju o partnerstvu s akterima iz različitih vjerskih ili zajednica uvjerenja i obrnuto, i koje su strategije ublažavanja?
- Potencijalni učesnici ponekad mogu pogrešno pretpostaviti da im je potreban visok nivo naučnog znanja o vjeri i uvjerenju da bi učestvovali. To je rijetko slučaj. Kako će se prijedlog osmisliti i promicati da bi se osiguralo da potencijalni učesnici sami sebe ne isključe?
- Ako je projekat usmjeren na mlađu publiku, na koji način je osmišljen da prevaziđe neke probleme sa percepcijom vezano za dijalog i zajedničko djelovanje među ljudima različitih vjera ili uvjerenja?
- Dijalog i zajedničke aktivnosti vrlo često dovode do razmjene znanja i novih ideja. Postoje li kreativna rješenja koja su prikladnija za vođenje, evidentiranje i širenje rezultata od suhoparnih izvještaja i pisanih publikacija? (To može uključivati informacije na različitim jezicima manjina, lako čitljive formate i digitalnu dostupnost).
- U razmatranju primjene kreativnijih rješenja, je li aplikant razmišljao o tome kako će to prihvatiti ciljana javnost? Postoje li rješenja koja će vjerovatno odvratiti potencijalne korisnike od učešća (npr. okruženja i programi konferencijskog tipa nasuprot veoma interaktivnim

okruženjima gdje su svi ravnopravni, a ishod se zajednički kreira), uz razumijevanje da različitim učesnicima možda odgovaraju različiti pristupi?

- Koje mjere se predlažu kako bi se osiguralo da su prostori koji se koriste sigurni ili neutralni za učesnike?
- Je li integrirana razumna prilagodba kako bi se uzele u obzir specifičnosti grupa koje učestvuju i da bi se postavili temelji za zajedničko djelovanje?

5.3. MJERENJE UTJECAJA I USPJEŠNOSTI

Prije nego što se donese odluka o dodjeli finansijskih sredstava, mora se utvrditi da li je projekat usmjeren na uvođenje promjena kroz dijalog i zajedničko djelovanje među ljudima različitih vjera i uvjerenja, podsticanje veće tolerancije, poštovanja i razumijevanja. Države se moraju pobrinuti da projekti koje finansiraju imaju ugrađenu adekvatnu evaluaciju i da mogu mjeriti uspjehe i izazove. To omogućava modificiranje projekata tokom provedbe i ima direktan uticaj na njihovu održivost.

Iako je sasvim legitimno da države žele isplativost kada se bave zahtjevima za finansiranje, rezultati, vrijednost i dugoročni uticaj procesa dijaloga možda neće biti odmah vidljiv, niti lako mjerljiv. Neke inicijative mogu riješiti trenutne praktične probleme od zajedničkog interesa, dok druge tek s vremenom mogu donijeti vidljive koristi. Također zna biti teško uspostaviti direktne uzročno-posljedične veze između aktivnosti koje su rezultat dijaloga i ishoda projekta na društvenom nivou. Međutim, to ne znači da ništa ne treba mjeriti; države trebaju biti u mogućnosti da procijene je li novac dobro iskorišten. Prijedlozi projekata za dijalog i zajedničko djelovanje trebaju uključivati zamjenska mjerenja za procjenu napretka, npr. primjenom kompozitnih indikatora i anketa o vještinama ili percepciji.

5.3.1. Ključna pitanja vezana za mjerenje uticaja i uspješnosti

- Je li aplikant primijenio logički model ili ponudio konkretno razumijevanje željenih ishoda procesa i kako bi se napredak ili njegov izostanak mogao procijeniti?
- Da li projekat sadrži jasno razumijevanje problema koji treba riješiti?
- Da li je u okviru projekta razrađena jasna izjava o tome koji su mu sveobuhvatni ciljevi? Ovo je relevantno bez obzira na svrhu, npr. jesu li ciljevi usmjereni na pojedinačne učesnike, šire zajednice ili široku društvenu promjenu kao što je zakonska reforma.
- Da li projekat ima jasan okvir ishoda koji će doprinijeti ovim ciljevima?

- Da li se u projektu navodi na koji način treba da ostvari svoje ciljeve?
- Koje su ključne pretpostavke na kojima se zasniva ovaj projekat?
- Koji su rizici identificirani, a koji mogu ograničiti uspjeh projekta, i postoji li „Plan B“? Da li je izvršena osnovna SWOT¹⁰⁸ ili PESTLE¹⁰⁹ analiza? Na primjer, aplikanti bi mogli razmotriti faktore kao što su sukobi u drugim zemljama sa komponentama identiteta zasnovanog na vjeri ili uvjerenju koji bi mogli ugroziti lokalne inicijative u kojima se zajednice posredno poistovjećuju sa „braćom po vjeri“ u inostranstvu.
- Kako je aplikant integrisao praćenje i evaluaciju u svoj projekat?
- Koji su kvalitativni i kvantitativni indikatori odabrani?
- Je li to stalni proces evaluacije koji omogućava prilagođavanje projekta ili se radi o jednokratnoj aktivnosti?
- Mogu li se mjerila evaluacije primjenjivati tokom čitavog trajanja projekta i služiti kao referentne vrijednosti za buduće inicijative? (Ovi indikatori pokazuju gdje su projekti bili uspješni, a aplikanti mogu čak predložiti kako bi se mogli poboljšati. Neki od primjera su: broj dijaloga, raznolikost učesnika, broj zajedničkih izjava datih u određenom periodu, procjene percepcije učesnika kroz intervju ili broj zagovaračkih intervencija u vezi sa FoRB-om sa nekim državnim akterom. Malo je vjerovatno da će bilo koji pojedinačni indikator biti dovoljan da se pravilno razumije uticaj projekta, ali nekoliko indikatora zajedno može pomoći u stvaranju cjelovite slike).
- Ima li aplikant dobre argumente u korist održivosti ovog projekta i kakve su dodatne aktivnosti predviđene?

POGLAVLJE 6

KONTROLNA LISTA ZA DRŽAVE

“ Jeste li uzeli u obzir skup vještina, kapacitet i iskustvo vašeg tima za postizanje uspješnih ishoda? ”

POGLAVLJE 6

KONTROLNA LISTA ZA DRŽAVE

Dijalog i zajedničko djelovanje među ljudima različitih vjera i uvjerenja može se odvijati na različitim nivoima. Ova kontrolna lista nudi savjete državama koje žele stvoriti povoljno okruženje za podršku takvim inicijativama, što između ostalog uključuje sljedeće:

PROCJENA POTREBE

01

Problem koji treba riješiti i željeni ishod

Imajući u vidu problem kojim se želite pozabaviti, je li izvršena situaciona analiza kako bi se razumio širi kontekst?

- Koju potrebu nastojite riješiti?
- Zašto ste se odlučili fokusirati upravo na ovaj problem?
- Koji su glavni uzroci ovog problema?
- Koji je željeni ishod/cilj u rješavanju ovog konkretnog problema?
- Je li taj ishod/cilj spojiv sa promicanjem ForB-a i drugih ljudskih prava?
- Zašto/kako mislite da će dijalog ili inicijative zajedničkog djelovanja doprinijeti rješavanju ovog problema?
- Konkretno, šta bi u budućnosti trebalo biti drugačije nego što je danas?
- Koje su osnovne pretpostavke za ovu potencijalnu inicijativu za dijalog?

02

Prioriteti i zakonske obaveze

Imajući u vidu problem kojim se želite pozabaviti, jesu li razmotrene pravne implikacije rješenja?

- Je li država zakonski obavezna da reaguje na problem?
- Ako ne postoji zakonska obaveza da reaguje, koja je dodatna vrijednost djelovanja države u ovoj oblasti?
- Postoje li drugi pravni okviri koji regulišu saradnju države sa akterima iz zajednica vjere ili uvjerenja, a koji će uticati na vaše potencijalne inicijative?
- Postoje li rizici od angažmana države u ovoj oblasti?
- Da li bi neki drugi, nedržavni akter bio u boljem položaju da odgovori na problem?
- Nakon izvršene procjene „ne nanosi štetu“ za predviđenu akciju države na rješavanju utvrđenog problema, je li angažman države bolje rješenje?

- Je li rješavanje ovog problema/ulaganje u ovoj oblasti dugoročni prioritet ili će se prioriteti vjerovatno mijenjati (ako da, šta to znači u pogledu mogućih ishoda?)

03

Strateško uklapanje

Imajući u vidu problem kojim se želite pozabaviti, jeste li razmatrali kako je on povezan sa širim aktivnostima, ciljevima i ishodima države?

- Kako se ovaj cilj uklapa u širu državnu strategiju?
- Postoje li radnje koje poduzimaju druge kolege/državni organi koje bi podržale/potkopale ovaj cilj?
- Je li državni organ u kojem radite najbolje pozicioniran da postigne ovaj cilj?
- Kako ćete o aktivnostima u ovoj oblasti komunicirati sa kolegama?
- Koje ćete konkretne korake preduzeti da postignete cilj?
- Koje ćete druge korake preduzeti i koji su predloženi rokovi?
- Da li se svi ovi koraci zajedno uklapaju kao dio šireg strateškog okvira?
- Koje su moguće neželjene posljedice takve inicijative?
- Ko će imati koristi a ko biti na gubitku od takvih inicijativa?

PROCJENA KONTEKSTA

04

Percepcija o državi

Prilikom razmatranja plana inicijative, je li uzeto u obzir kako potencijalni učesnici iz različitih zajednica vjere i uvjerenja percipiraju vašu državu?

- Da li oni koje država želi uključiti doživljavaju državu kao pouzdanog i pravednog (ili nepristrasnog) aktera?
- Postoji li preferirana državna religija/uvjerenje?
- Kako je država općenito djelovala i reagovala u prošlosti kako bi zaštitila ljudska prava pojedinaca iz vjerskih ili zajednica uvjerenja?
- Kakvi su rezultati države u poštivanju ljudskih prava za sve?
- Postoji li vladavina prava i mogu li svi od države očekivati pravedan i jednak tretman bez diskriminacije po bilo kom osnovu?
- Na koje prepreke/prilike možete naići s obzirom na percepcije o državi?
- Da li se državni akteri suprotstavljaju stereotipima/predrasudama o vjerskim ili zajednicama uvjerenja u izjavama za javnost i drugoj komunikaciji, posebno kada se radi o temama koje izazivaju polarizaciju ili društveni nemir; da li šute ili ih održavaju?
- Kada komuniciraju i reaguju na važne međunarodne ili geopolitičke događaje, da li države osiguravaju da njihovi diplomatski, humanitarni ili pravni odgovori budu inkluzivni i da se ne doživljavaju kao diskriminatorni?

05

Inicijativa i mapiranje aktera

Kada razmatrate strukturu inicijative, koliko ste upoznati sa sličnim aktivnostima i akterima u vašoj državi?

- Postoje li već drugi vjerski i/ili sekularni akteri i/ili procesi za rješavanje ovog problema?
- Jesu li uspostavljene druge inicijative za dijalog ili zajedničko djelovanje između ljudi različitih vjera ili uvjerenja, a koje se bave ovom ili drugim potrebama u vašem ili sličnim kontekstima?
- Imate li dostupne podatke iz popisa sa pregledom vjerskog sastava stanovništva zemlje?
- Poznajete li sastav manjinskih vjerskih zajednica ili zajednica uvjerenja u vašoj zemlji?

06

Lokalni sporovi i tenzije

Prilikom razmatranja plana inicijative, kako uzimate u obzir iskustva različitih zajednica vjere i uvjerenja u odnosu na vašu državu?

- Jeste li razmatrali šire izazove sa kojima se zajednice možda suočavaju?
- Jeste li razmatrali opštu neravnotežu moći među relevantnim akterima iz zajednica vjere ili uvjerenja koji bi se mogli uključiti u dijalog?
- Postoji li stalni sukob ili društvene tenzije koje utiču na učesnike?
- Kako se ovim tenzijama pristupa i koje su moguće posljedice strukturne diskriminacije i nasilja po određene zajednice?
- Da li mediji u vašoj državi igraju ulogu u podizanju tenzija/ održavanju mira?
- Da li bi se sve zajednice vjere i uvjerenja složile?
- Da li je država (percipirana kao) pristrasna prema jednoj ili drugoj grupi ili nepristrasni garant ljudskih prava i osnovnih sloboda za sve?

UNUTRAŠNJA SPREMNOST

07

Unutrašnja dijagnoza i spremnost na djelovanje

U okviru priprema za podsticanje šireg dijaloga ili zajedničkog djelovanja, jeste li u uzeli u obzir skup vještina, kapacitet i iskustvo vašeg tima radi postizanja uspješnih ishoda?

- Da li se vaš tim i/ili kolege koji rade u državnim strukturama generalno rade sa vjerskim i zajednicama uvjerenja?
- Imate li vi ili druge kolege iskustvo i uvedene procese za saradnju sa raznim segmentima različitih vjerskih ili zajednica uvjerenja?
- Ako imate, koliko su ti procesi efikasni?
- Hoće li biti unutrašnjeg otpora prema ideji o radu u ovoj oblasti ili sa određenim akterima/zajednicama?
- Jesu li vama ili vašem timu potrebni dodatni budžet, kapaciteti, sistemi ili obuka o npr. ljudskim pravima, nenasilnoj komunikaciji, medijaciji i vjerskoj pismenosti da biste radili u ovoj oblasti? Postoje li praznine u znanju ili područja koja zahtijevaju dalje istraživanje?
- Koliko je vaš tim raznovrstan i može li vam ta raznolikost koristiti u vašem radu?

- Koji faktori bi mogli povećati vašu sposobnost da nadgledate rad sa vjerskim i zajednicama uvjerenja (ne samo na „vjerskim“ pitanjima) i da osigurate da se zauzme pristup zasnovan na ljudskim pravima?

08

Akcioni plan

Pripremajući se za pružanje podrške projektima dijaloga ili zajedničkog djelovanja, jeste li izradili kvalitetne dokumente u kojima ste jasno opisali svrhu i buduću pravac podrške i definisali šta čini uspjeh?

- Jeste li odredili aktivnosti koje su potrebne za postizanje cilja?
- Znate li kakvu podršku ste spremni ponuditi i kako ćete doprijeti do vjerskih i zajednica uvjerenja i drugih aktera civilnog društva?
- Jeste li razmotrili rizike povezane sa vašim predloženim aktivnostima?
- Jeste li utvrdili realan budžet? Kako/kada ćete mjeriti svoju uspješnost?
- Kako ćete pratiti i procjenjivati napredak na ostvarenju vaših strateških ciljeva kroz podršku inicijativama dijaloga i zajedničkog djelovanja između ljudi različitih vjera i uvjerenja?
- Da li imate sveobuhvatan skup indikatora?
- Hoćete li uključiti povratne informacije od drugih aktera?
- Kako ćete uključiti primjedbe i komentare kako biste prilagodili svoj pristup, učili iz svojih iskustava i kontinuirano se usavršavali?
- Koliko je vaš plan održiv?

09

Priprema jasnih kanala komunikacije

U pripremama za saradnju sa akterima radi podsticanja većeg dijaloga ili zajedničkog djelovanja, jeste li uspostavili proces prenošenja informacija o inicijativi različitim zainteresovanim stranama?

- Postoje li već fokalne tačke ili kontakt osobe koje se bave vjerskim ili zajednicama uvjerenja i koje mogu transparentno koordinirati komunikaciju od države i primati i odgovarati na pitanja vjerskih ili zajednica uvjerenja i/ili aktera civilnog društva uključenih u dijalog i zajedničko djelovanje između ljudi različitih vjera ili uvjerenja?
- Da li su kontakt osobe nepristrasne i da li jednako tretiraju sve zajednice?
- Postoje li jezičke i komunikacijske prepreke koje treba prevazići ili određene vrste jezika koje treba izbjegavati? Je li jezik rodno osjetljiv?
- Koji kanali povratnih informacija će vam pomoći da procijenite pristupačnost i nepristrasnost (opaženu i stvarnu) kontakt osoba?

10

Priprema odgovarajućih prostorija

Da li ste u pripremama za održavanje konsultacija, sastanaka zajedničkih savjetodavnih odbora ili za podršku dijalogu ili zajedničkom djelovanju razmotrili praktičnu logistiku za učesnike?

- Jeste li razmišljali da li možete osigurati neutralne fizičke i/ili online prostore?
- Da li ste razmotrili faktore kao što su raspored sjedenja i korištenje titula kako bi se spriječio utisak asimetrije moći ili vrijeđanje, kao i pristupačnost i smještaj za osobe sa invaliditetom i druge grupe sa određenim potrebama?
- Da li ste razmišljali o uticaju organizacije događaja u virtuelnim prostorima?
- Da li bi to omogućilo drugačije učešće?
- Jeste li razmišljali o privatnosti i zaštiti podataka i kako stvoriti sigurne prostore u kojima svi prisutni mogu govoriti slobodno, bez straha od odmazde/maltretiranja?

SARADNJA SA VJERSKIM ILI ZAJEDNICAMA UVJERENJA

11

Aktivnosti prema vjerskim ili zajednicama uvjerenja i drugim akterima civilnog društva

Razmišljajući o akterima koje trebate konsultovati ili koje biste željeli ohrabriti da se uključe u dijalog ili zajedničko djelovanje koje finansira/ podržava država kako biste postigli uspjeh, imate li potpuno razrađen pristup komunikaciji i saradnji sa tim akterima?

- Ko bi mogao biti zainteresovan/osjetiti uticaj državne podrške?
- Jesu li oni imali/hoće li dobiti priliku da podijele svoju perspektivu i kako ćete osigurati da se njihov glas čuje?
- Ograničavate li svoj angažman na one koji se slažu sa vladinim stavom ili se suzdržavaju od kritike?
- Da li su zajednice bile u mogućnosti da izaberu svoje učesnike/ predstavnike za sastanke koje podržava država i da li su imale vremena da pronađu odgovarajuće sagovornike?
- Da li ste razmotrili jezik koji se koristi u komunikaciji i implikacije na to ko bi mogao odgovoriti (formalni lideri/neformalni akteri, žene, mladi, većinske zajednice, manjine itd.)?
- Jeste li pokušali osigurati da se vjerski praznici uzmu u obzir kod određivanja rokova i da vaše poruke budu lako razumljive kako bi proces bio što transparentniji i ostvario maksimalan učinak?
- Da li ste podijelili informacije i putem postojećih mreža koje rade na izgradnji mira, ljudskim pravima i slobodi vjere ili uvjerenja, kao i viševjerskih mreža i mreža civilnog društva u kojima mogu biti zastupljene i zajednice vjere ili uvjerenja i strukture vjere ili uvjerenja?
- Razmatrate li različite načine na koje razni segmenti stanovništva primaju informacije, kako biste se pobrinuli da one dođu do njih, uključujući prilagođavanje komunikacije ili ulaganje dodatnih resursa u aktivnosti na terenu?

12

Inkluzivno i ravnopravno učešće u procesima koje podržava država

Razmišljajući o tome kako su prakse inkluzije (posebno one koje se odnose na vjeru, starost i spol) uključene u rad vaše države općenito, koji bi se izazovi mogli javiti u interakciji s lokalnim liderima i zajednicama vjere i uvjerenja?

- Da li redovno pozivate vjerske i zajednice uvjerenja da zajedno s drugim društvenim akterima doprinesu raspravama i procesima koje vodi država o različitim pitanjima koja ih se tiču (ne samo vjerskim) i da ih podstaknete da daju doprinos u hitnim pitanjima za društvo u cjelini (prije nego što se procesi pokrenu)?
 - Koje mjere preduzimate kako bi procesi bili inkluzivni, npr. osiguravanjem međugeneracijske i rodno ravnopravne zastupljenosti i mogućnosti davanja doprinosa diskusijama i uticanja na ishod?
 - Kako možete olakšati uključivanje glasova iz zajednica koje nemaju formalne strukture?
 - Kako osiguravate da se svi osjećaju sigurno/ugodno dok iznose svoje stavove uživo na događajima koje podupire država, bilo da predstavljaju tradicionalne ili novoosnovane, velike ili male, teističke, neteističke ili ateističke zajednice ili se identificiraju po drugim osnovama, kao što su „rasa“/etnička pripadnost, spol ili ukrštanje više identitetskih karakteristika?
 - Da li se konsultacije, sastanci zajedničkih savjetodavnih odbora ili događaji uživo održavaju na odgovarajuće datume/u pogodno vrijeme za maksimalan broj zainteresovanih strana?
 - Jesu li moderatori dijaloga dobro obučeni i poznaju li kontekst/pitanja ForB-a i dinamike moći u konkretnom okruženju u kojem će raditi?
 - Uzimate li u obzir potrebe manjih, manje strukturiranih grupa kako bi se i one mogle prijaviti i upravljati aplikacijama/procesima za finansiranje ili su vaši zahtjevi previše opterećujući?
 - Jeste li razmatrali uticaj stavljanja podrške na raspolaganje određenim ciljanim grupa, npr. za podsticanje ženskih ili omladinskih/projekata za žene ili mlade i da li bi to bilo korisno?
-

13

Integrisanje pristupa zasnovanog na ljudskim pravima u svaku interakciju sa zajednicama vjere ili uvjerenja

Razmišljajući o tome kako su pristupi ljudskih prava ugrađeni u rad koji obavljate u vašoj državi, koji bi se izazovi mogli javiti u interakciji s lokalnim liderima i zajednicama vjere i uvjerenja?

- Poštujete li prava pojedinaca iz svake vjerske ili zajednice uvjerenja bez diskriminacije?
- Jeste li u potpunosti integrisali pristup zasnovan na ljudskim pravima u kriterije koji se koriste u odlučivanju o podršci projektu ili inicijativi za dijalog i zajedničko djelovanje?
- Sarađujete li sa vjerskim ili zajednicama uvjerenja tako da omogućavate potpunu raznolikost vjerskih, teističkih, neteističkih i ateističkih aktera?
- Provjeravate li jesu li oni koji tvrde da predstavljaju neku zajednicu zaista njeni legitimni predstavnici ?
- Provjeravate li jesu li, u situacijama nakon sukoba, oni koji su dobili podršku da npr. prisustvuju konsultacijama, zajedničkim savjetodavnim odborima, ili oni koji dobivaju finansijska sredstva i nagrade/priznanja lično učestvovali u podsticanju na neprijateljstvo ili otvorenoj diskriminaciji drugih aktera?

14

Platforme za širenje dobrih primjera iz prakse i podsticanje rasta

Razmatrate li kako pružiti mogućnosti za stvaranje novih partnerstava između zajednica vjere i uvjerenja u vašoj državi kroz dijalog ili zajedničko djelovanje?

- Nudite li mogućnosti umrežavanja pojedincima i organizacijama istomišljenika koji rade na dijalogu i zajedničkom djelovanju?

STVARANJE POVOLJNOG OKRUŽENJA

15

Osiguravanje da obrazovne politike aktivno promiču ljudska prava, uključujući poštovanje ForB-a i uvažavanje pluralizma i različitosti vjere/uvjerenja

U kojoj mjeri su razmatranja o tome kako javno obrazovanje u vašoj državi doprinosi sposobnosti zajednica vjera i uvjerenja da pozitivno doprinesu dijalogu ili procesima zajedničkog djelovanja uključena u osmišljavanje bilo koje planirane inicijative?

- Provodite li efikasne obrazovne politike koje imaju za cilj jačanje poštovanja, promicanja i zaštite ljudskih prava i efikasnu borbu protiv pretpostavki i koncepata zasnovanih na predrasudama koji su nespojivi sa ForB-om?
- Osiguravate li da vaši obrazovni sistemi i nastavni planovi i programi promiču veće razumijevanje i poštovanje različitih vjera ili uvjerenja, uvažavanje pluralizma i raznolikosti vjera/uvjerenja i važnost očuvanja urođenog ljudskog dostojanstva svake osobe?

16

Govor protiv mržnje i sprečavanje krivičnih djela počinjenih iz mržnje

Kako su razmatranja o uticajima politika za prevenciju krivičnih djela počinjenih iz mržnje u vašoj državi uključena u osmišljavanje planirane inicijative? Konkretno, kako bi te politike mogle doprinijeti sposobnosti zajednica vjera i uvjerenja da pozitivno doprinesu dijalogu ili zajedničkim aktivnostima?

- Da li se odmah otvoreno suprotstavljate svakom zagovaranju mržnje koje predstavlja podsticanje na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje na osnovu vjere ili uvjerenja ili više različitih osnova?
- Da li javno priznajete štetu koju trpe vjerske ili zajednice uvjerenja zbog određenih oblika izražavanja koji možda ne dosežu prag krivične/pravne odgovornosti, ali i dalje šalju poruku isključenja?
- Obuhvata li pravni okvir krivična djela počinjena iz mržnje na adekvatan način?
- Da li snažno reagujete na krivična djela počinjena iz mržnje?
- Prikupljate li raščlanjene podatke o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje i koristite li te podatke za utvrđivanje daljih odgovora i politika?
- Pružate li odgovarajuću podršku žrtvama mržnje (izvan krivičnih postupaka za krivična djela počinjena iz mržnje ili podsticanje na nasilje), uključujući psihosocijalnu podršku ili povećano finansiranje akcija podrške žrtvama na lokalnom nivou ili u zajednici?

17

Osiguravanje nepristrasnosti, transparentnosti i odgovornosti u podršci dijaloškim inicijativama

Kako su razmatranja o pristupu vaše države prema lokalnim tenderskim procesima, posebno u vezi sa iskustvima zajednica vjere i uvjerenja, integrisana u osmišljavanje bilo koje planirane inicijative?

- Da li u svakom procesu finansiranja postupate kao nepristrasan garant?
- Prolaze li državni službenici koji rade sa vjerskim ili zajednicama uvjerenja adekvatnu obuku i sarađuju li efikasno i nepristrasno sa akterima iz vjerskih ili zajednica uvjerenja?
- Jesu li vjerske zajednice/zajednice uvjerenja i druge zainteresovane strane u mogućnosti postavljati pitanja i dobiti relevantne odgovore o svim procesima podrške/finansiranja u razumnom roku?
- Jeste li osigurali potpunu transparentnost i odgovornost u utvrđivanju uslova finansiranja, administraciji, evaluaciji, izvještavanju o uticaju i praćenju?
- Jeste li uključili procjenu programa podrške/finansiranja koji ćete implementirati, a koju vrše zainteresovane strane?

18

Podizanje svijesti o pozitivnim inicijativama na različitim nivoima (uključujući i u inostranstvu)

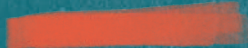
Koje su mogućnosti i prednosti za promicanje (saradnje vaše države sa lokalnim nivoom) dijaloga i zajedničkog djelovanja u okviru različitih foruma (uključujući međunarodne)?

- Prenosite li pozitivne primjere dijaloga i zajedničkog djelovanja između ljudi različitih vjera ili uvjerenja i dajete li izjave podrške naglašavajući inicijative u kojima grupe rade zajedno na rješavanju konkretnih problema, u okviru ljudskih prava?
- Ako ne, je li to nešto što biste mogli razmotriti i na kojim forumima?
- Jeste li razmišljali o dodjeli priznanja ljudima ili organizacijama uključenim u vođenje uspješnih projekata zajedničkog djelovanja?

POGLAVLJE 7

ZAKLJUČAK

“ Procesi dijaloga i zajedničkog djelovanja nisu brzo rješenje i trebaju biti dio dugoročnije strategije. ”

POGLAVLJE 7

ZAKLJUČAK

Ovaj vodič pokazuje da države ne bi trebale voditi procese dijaloga i zajedničkog djelovanja između ljudi iz različitih vjerskih i zajednica uvjerenja, ali da postoji nekoliko dobrih razloga zašto bi trebale razmisliti o podršci takvim procesima kao važnim elementima mirnih, pluralističkih društava. Države članice OSCE-a su više puta potvrdile važnost dijaloga. Standardi ljudskih prava i obaveze OSCE-a ne dolaze sa detaljnim planom implementacije; takav univerzalni pristup ne bi uzeo u obzir specifičnosti različitih konteksta, potreba i osjetljivosti. Međutim, ovaj vodič nudi niz preporuka o tome kako države mogu igrati važnu ulogu u održavanju procesa dijaloga i zajedničkog djelovanja između ljudi različitih vjera ili uvjerenja. U njemu je također navedeno nekoliko faktora koje država treba uzeti u obzir kada odlučuje šta i kako podržati.

Procesi dijaloga i zajedničkog djelovanja nisu brzo rješenje i trebaju biti dio dugoročnije strategije. U vodiču je naglašeno koliko je važno da države unutar svojih struktura prepoznaju i budu spremne da podrže takve inicijative na strateški i smislen način. Opisani su i ključni faktori koji pomažu u stvaranju povoljnog okruženja za dijalog i zajedničko djelovanje: zaštita, promicanje i omogućavanje ForB-a (uz ostala ljudska prava), pristup „ne nanosi štetu“, nepristrasnost, pristupačnost i uključenost, te transparentnost i odgovornost. Konačno, vodič pruža praktične savjete o tome kako države mogu podržati konsultacije, zajedničke savjetodavne odbore i finansiranje projekata da bi se postigli optimalni ishodi. Poglavlje 6 pruža neiscrpnu, praktičnu kontrolnu listu za države na osnovu informacija predstavljenih u ovom vodiču. U prilogima je dat sažetak informacija dobijenih od država članica u okviru ankete koju je proveo ODIHR za potrebe ove publikacije, kao i smjernice za moderatore dijaloga.

Ovaj vodič je dio ODIHR-ovog rada na pružanju pomoći državama članicama OSCE-a u promicanju, zaštiti i ispunjavanju ljudskih prava kroz osnažene demokratske institucije koje vode ka većoj sigurnosti. Pored ovog vodiča, ODIHR poziva zainteresovane strane, uključujući zvaničnike iz država članica OSCE-a, da pogledaju dodatne resurse na web stranici ODIHR-a.

PRILOZI

PRILOG 1

SMJERNICE ZA MODERATORE DIJALOGA

Dijalog uvijek treba voditi neutralni moderator koji može pomoći kroz teške rasprave i ohrabriti učesnike da prihvate određeni skup ponašanja/principa dijaloga. Dijalozi trebaju graditi povjerenje ili unaprijediti saradnju. Ponekad se određena pitanja za diskusiju predstavljaju kao ključna, ali kako se diskusije razvijaju, postaje jasno da postoje značajnija pitanja, tabui ili izazovi kojima se treba pozabaviti. Ljudi mogu razgovarati o stavovima bez otkrivanja svojih interesa ili potreba. Oni koji vode dijalog moraju biti spremni da tokom procesa dijaloga razmotre da li trebaju promijeniti kurs ili uključiti druge aktere.

Produktivni dijalozi su često strukturirani oko skupa ponašanja koje obučeni moderator mogu podsticati.

- U okruženju dijaloga, pojedinac nikada ne može istinski predstavljati cijelu zajednicu; stoga, moderator treba podsticati upotrebu izjava u prvom licu, npr.: „Ja vjerujem ...“, „Prema mom iskustvu...“ itd.
- Dijalog bi trebao podstaknuti iskrenu razmjenu ali i podsjetiti učesnike da govore samo o stvarima o kojima im je ugodno otvoreno razgovarati.
- Dijalog treba podstaknuti slušanje među učesnicima, uz omogućavanje učesnicima da obrate pažnju kada im je možda teško slušati. Prepreke dobrom slušanju uključuju: osjećaj pristrasnosti ili predrasude; jezičke razlike ili akcente; buku; zabrinutost, strah ili ljutnju; nedostatak pažnje; i vanjske smetnje. Efikasan moderator će pratiti učesnike i razvijati mehanizme i intervencije kako bi se pobrinuo za ublažavanje prepreka i njihovo prevazilaženje kada je to moguće.
- Pojava muških gerontokratskih društvenih normi, stereotipa i jezika u procesima dijaloga (npr. pozivi na poštovanje starijih kada se iznese drugačije mišljenje ili odbacivanje ženskog angažmana zato što nije u skladu s njihovom „ulogom“) može otuđiti mlade i žene. Moderator treba upozoriti na njih.

- Moderatori bi trebali podsticati učesnike da pristupe dijalogu s otvorenim umom. Dijalog ne treba biti usmjeren na debatu kao igru u kojoj je pobjeda jednog učesnika istovremeno gubitak za drugog (na to ko je „više u pravu“), već treba omogućiti uzajamno učenje i razumijevanje. (Učesnici se mogu suočiti s optužbama/sumnjama iz vlastite zajednice da će „prihvatiti tuđe običaje“ ili izgubiti svoj vjerski identitet, što može spriječiti širi/dublji angažman).
- Dijalog je češće produktivan ako učesnici međusobno poštuju osjećaje. Učesnici se mogu međusobno ne slagati, ali moderator bi ih trebao ohrabriti i podsjetiti da poštuju svaku osobu i njena osjećanja. Kada su nečija osjećanja povrijeđena, moderatori trebaju omogućiti toj osobi da objasni zašto ju je određena situacija povrijedila. Time se pružaju prilike za učenje.

Moderatori bi trebali ohrabriti učesnike da razviju zajednički jezik ili „radni sporazum“ koji detaljno opisuje kako žele raditi. To predstavlja priliku da se utvrde zajedničke definicije ključnih pojmova i razgovara o ciljevima dijaloga, kako bi se osigurao ravnopravan angažman svih učesnika.

PRILOG 2

PITANJA ZA ANKETU

- 1.** Iz koje države članice OSCE-a dolazite?
- 2.** Navedite ime, funkciju, instituciju i e-mail adresu kontakt osobe za ovu anketu.
- 3.** Možete li navesti u kojim su od sljedećih oblasti nedržavni akteri uključeni u međuvjerski i međureligijski dijalog i partnerske aktivnosti:
 - Promicanje slobode vjere ili uvjerenja (npr. rad na sigurnosti bogomolja, zalaganje za zakonodavne izmjene u ovoj oblasti, povjerljivost povlaštenih informacija koje se dijele s vođama zajednice;
 - Unapređenje drugih ljudskih prava, osim slobode vjere ili uvjerenja;
 - Podizanje svijesti o pogrešnom predstavljanju vjerskih ili zajednica uvjerenja u medijima i/ili javnom životu;
 - Promicanje tolerancije i nediskriminacije;
 - Promicanje kulturnog života i/ili kulturne raznolikosti;
 - Pružanje socijalnih usluga;
 - Edukacija o toleranciji;
 - Zagovaranje izmjena u zakonodavstvu i/ili politici.
- 4.** Navedite nekoliko primjera konkretnih inicijativa u ovim oblastima?
- 5.** Možete li dati informacije o aktivnostima na promicanju slobode vjere ili uvjerenja kroz međuvjerske i međureligijske aktivnosti?
 - Koji akteri, institucije ili organizacije omogućavaju ove inicijative?
 - Koji akteri, institucije ili organizacije učestvuju u tim inicijativama (vjerski i/ili sekularni akteri)?
 - Kakav je njihov uticaj?
- 6.** Na koji način je pandemija COVID 19 uticala na međuvjerske i međureligijske inicijative u vašoj zemlji?

- 7.** Jesu li se pojavile nove međuvjerske i međureligijske inicijative kao rezultat pandemije COVID 19?
- 8.** Koje aktivnosti preduzima država kako bi podržala međuvjerski i međureligijski dijalog?
 - Finansiranje inicijativa za međuvjerski i međureligijski dijalog;
 - Sazivanje ili osiguravanje dijaloga za takve aktivnosti;
 - Izgradnja kapaciteta zajednica vjere i uvjerenja;
 - Drugo;
 - Država ne učestvuje u ovim aktivnostima.
- 9.** Ako država podržava međuvjerski i međureligijski dijalog unutar svoje teritorije, kako to čini? (npr. Koji državni akteri su uključeni? Postoji li odjel ili tim koji je imenovan da se bavi takvim aktivnostima? Je li fokus na domaćim pitanjima ili na radu na prekograničnim/međunarodnim aktivnostima?)
- 10.** Koji su izazovi i mogućnosti prepoznate u vašoj zemlji koje potpomažu aktivnosti međuvjerskog i međureligijskog dijaloga? (npr. Imate li partnere koji predstavljaju tu demografiju? Imate li povjerenja u partnere? Vidite li širok spektar aktera uključenih u takve aktivnosti, na primjer, žene, omladinu, vjerske manjine, sekularne aktere, etablirane i novije aktere? Jesu li takve aktivnosti rasprostranjene po cijeloj zemlji ili se prvenstveno provode u određenim područjima? Kako pratite ili procjenjujete uticaj takvih inicijativa?
- 11.** U procesima koje sponzorira država koje se odnose na međuvjerski i međureligijski dijalog, kako osiguravate široku zastupljenost i ravnopravno učešće različitih aktera?
- 12.** Imate li dodatne informacije koje biste željeli podijeliti sa ODIHR-om?

PRILOG 3

SAŽETAK ODGOVORA IZ ANKETE

Vrste državne podrške

- U regiji OSCE-a, države na različite načine podržavaju međuvjerski i međureligijski dijalog.
- Neke osiguravaju finansijska sredstva ili druge vrste podrške (npr. prostorije za sastanak ili platformu za koalicije za zajedničko djelovanje) bez uključivanja u suštinu i ishod dijaloga. Druge se više angažuju na temama, ponekad u okviru konkretne državne politike ili kroz uspostavljene državne strukture na lokalnom i/ili nacionalnom nivou.
- Kada države uspostave strukture koje okupljaju različite (obično) vjerske grupe, one uglavnom služe kao forum za državu da konsultuje predstavnike vjerskih grupa o pitanjima vjerskog života.
- U nekoliko država postoje (obično) vladine strukture/službenici sa mandatom da razmatraju pitanja vezana za vjerski život/zajednice. Oni također mogu sazivati redovne sastanke predstavnika vjerskih grupa.
- U zavisnosti od toga kako je uređen odnos između država i religija, neke države ne osiguravaju nikakvu vrstu finansiranja ili materijalne podrške za dijalog, nego sarađuju s akterima iz zajednica vjere i uvjerenja na nizu pitanja i koriste te informacije za rad na jačanju povoljnog okruženja.
- Neke države usmjeravaju svoj angažman, podršku i finansiranje na glavne vjerske grupe (sa ili bez međuvjerske i međureligijske komponente), dok je samo nekoliko navelo da uključuju sve.
- Neki međureligijski ili međuvjerski dijalozi također uključuju aktere civilnog društva, ovisno o kontekstu i temi.
- Neke države pristupaju međuvjerskoj i međureligijskoj razmjeni ili podršci za ForB u okviru svojih interkulturalnih aktivnosti.
- Druge države su navele da podučavaju o različitim religijskim tradicijama u okviru obrazovnog plana i programa ili održavaju konsultacije u obrazovnim okvirima.

Nivo angažovanja

- Naročito kada je formalizovan, državni angažman sa akterima vjere i uvjerenja uglavnom se odvija na nacionalnom nivou, gdje država proaktivno sarađuje sa tradicionalnim rukovodstvom.
- Neke države se angažuju i na opštinskom nivou.

Oblasti angažmana na dijalogu i zajedničkom djelovanju među zajednicama

- U nekim područjima OSCE-a, međuvjerski dijalog i saradnja se odvijaju oko pitanja od zajedničkog interesa, kao što su povrat imovine ili pristup zatvorenicima radi obavljanja vjerske službe.
- Saradnja sa državom, bilo inicirana od strane države ili samih zajednica, također se vrti oko sigurnosnih pitanja, krivičnih djela počinjenih iz mržnje i obuke za policijske organe. Aktivnosti države na izgradnji kapaciteta u ovoj oblasti mogu uključivati učešće nekoliko vjerskih grupa.
- U nekim državama članicama, vjerske organizacije i strukture su intenzivno uključene u pružanje socijalnih usluga, dok su u drugim kontekstima vjerske organizacije ili strukture uključene u međuvjerski i međureligijski dijalog, ali ne nužno i u pružanje socijalnih usluga, što je uglavnom u nadležnosti države.
- Neke države su navele i da su aktivne u međunarodnoj izgradnji mira kroz međureligijski dijalog.
- Nekoliko država navelo je da su vjerske strukture bile aktivne tokom pandemije COVID-19, nudeći pomoć i usluge svim segmentima stanovništva, bez obzira na vjersku ili sličnu pripadnost.
- Nekoliko država podržalo je međureligijske i/ili međuvjerske inicijative tokom pandemije; neke su svjedočile povećanom učešću u vjerskim službama, zahvaljujući omogućenom učešću putem interneta.
- Učešće u vjerskom životu kao takvom i mogućnost potpunog korištenja ForB-a, također je postala tema razgovora tokom pandemije.
- U nekoliko država su tokom pandemije formirane nove međuvjerske inicijative. Na primjer, jedna država je navela inicijativu koja je imala za cilj podržati vakcinaciju dijeljenjem zdravstvenih informacija i povećanjem jednakog pristupa, bez obzira na vjersku ili sličnu pripadnost.

Svim linkovima je pristupljeno 23. avgusta 2024. godine.

1. Obaveze OSCE-a u okviru ljudske dimenzije: Tom 1, Tematska zbirka (4. izdanje), OSCE/ODIHR, 27. april 2023
2. Mediation and Dialogue Facilitation in the OESS: Reference Guide, OSCE, 13. novembar 2014, s. 10.
3. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, Ujedinjene nacije, rezolucija Generalne skupštine 217A, usvojena 10. decembra 1948, član 18.
4. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Ujedinjene nacije, rezolucija Generalne skupštine 2200A (XXI), usvojena 16. decembra 1966., član 18, stav 1.
5. Sekularizam – je li dobar ili loš za slobodu vjere ili uvjerenja?, OSCE/ODIHR, 1. april 2022.
6. Bertrand Jayles, Siew Ann Cheong, Hans J. Jermann, Interactions between communities improve the resilience of multicultural societies in Physica A: Statistical mechanism and its Applications, Vol 607, 1. decembar 2022, 128164.
7. Odluka Ministarskog vijeća OSCE-a br. 4/03, „Tolerance and Non-discrimination“ (MC.DEC/4/03), Maastricht, 2. decembar 2003.
8. Odluka Ministarskog vijeća OSCE-a br. 3/13, „Freedom of Thought, Conscience, Religion or Belief“ (MC.DEC/3/13), Kijev, 6. decembar 2013.
9. Završni dokument sa Konferencije o sigurnosti i saradnji u Evropi (Završni dokument iz Helsinkija), CSCE, 1. avgust 1975, poglavlje VII.
10. Sloboda vjere ili uvjerenja i sigurnost: Smjernice za izradu politika, OSCE/ODIHR, 9. septembar 2013.
11. Fabio Petito, Stephanie Berry & Maria Mancinelli, „Interreligious engagement strategies: a policy tool to advance freedom of religion or belief“, Univerzitet Sussex, 2018.
12. Dopunski sastanak Ljudske dimenzije (SHDM I) 2017 o slobodi vjere ili uvjerenja: pitanja, mogućnosti i specifični izazovi borbe protiv antisemitizma i netolerancije i diskriminacije kršćana, muslimana i pripadnika drugih religija, austrijsko predsjedništvo OSCE-a i ODIHR, Beč, 22. 23. juni 2017; i, dopunski sastanak Ljudske dimenzije (SHDM III) 2023. o ulozi civilnog društva u promicanju i zaštiti tolerancije i nediskriminacije, predsjedništvo OSCE-a iz Sjeverne Makedonije i ODIHR, Beč, 26. 27. juni 2023.
13. U odnosu na podučavanje, to uključuje i slobodu roditelja ili zakonskih staratelja da osiguraju vjersko i moralno obrazovanje svoje djece u skladu sa vlastitim uvjerenjima i razvojnim kapacitetima djeteta. Pogledati i, ICCPR, čl. 18. stav. 4, i Konvencija o pravima djeteta, Ujedinjene nacije, rezolucija Generalne skupštine 44/25, usvojena 20. novembra 1989, čl. 14., stav 2.
14. Pogledati, na primjer, član 6. (b) i (f) Deklaracije o ukidanju svih oblika netolerancije i diskriminacije na osnovu vjere ili uvjerenja iz 1981, Generalna skupština UN-a (UNGA); Komisija za ljudska prava UN-a, Rezolucija 2005/40, stav 4(e) i Rezolucija Odbora za ljudska prava UN-a 6/37, stav. 12. (h).
15. Upotreba pojma „rasa“ u ovom vodiču ne podrazumijeva da OSCE/ODIHR podržava bilo koju teoriju zasnovanu na postojanju različitih rasa. To je pojam koji se široko koristi u međunarodnim standardima ljudskih prava, kao i zakonodavstvu država.
16. ICCPR čl. 2, 4, 18. i 26; Deklaracija o ukidanju svih oblika netolerancije i diskriminacije na osnovu vjere i uvjerenja, Ujedinjene nacije, rezolucija Generalne skupštine 36/55, usvojena 25. novembra 1981; Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (ICESCR), Ujedinjene nacije, rezolucija Generalne skupštine 2200A (XXI), Art. 2(2); Konvencija o ukidanju svih vidova diskriminacije žena (CEDAW), čl. 2, 3.
17. Heiner Bielefeldt, Nazila Ghanea i Michael Wiener, Freedom of Religion or Belief: An International Law Commentary, (Oxford: Oxford University Press, 2016.), s. 553-557.
18. Za više informacija o ovom pravu, uključujući njegovo krize sa drugim pravima, pogledajte video serijal: Sticanje (prava na) slobodu vjere ili uvjerenja, OSCE/ODIHR, 2022.
19. Opšti komentar br. 22. (48) (čl. 18.), Ujedinjene nacije, Odbor za ljudska prava, 1247. sastanak (48. sjednica), 20. juli 1993.
20. Izveštaj Specijalnog izvijestitelja za slobodu vjere ili uvjerenja, Ujedinjene nacije (A/HRC/34/50), Generalna skupština, Vijeće za ljudska prava (34. sjednica), 17. januar 2017, stavak 30.
21. Na primjer, u talijanskom jeziku se koristi pojam „interkonfesionalne“ („confessione“ je termin koji se u talijanskom ustavu odnosi na vjerske zajednice općenito), dok u ruskom jeziku postoje najmanje dva pojma koja se koriste skoro naizmjenično: межконфессиональный диалог/međukonfesionalni dijalog i междерелигиозный диалог/međureligijski dijalog.

22. Pogledati, na primjer, [Scriptural Reasoning](#), web stranicu Međuvjerskog programa Cambridge, Univerzitet Cambridge.
23. Na međunarodnom nivou je prepoznato da zajedničke ljudske vrijednosti izražene u čitavom spektru vjera i uvjerenja mogu biti snažna sila u održavanju dostojanstva, prava i jednake vrijednosti svih ljudskih bića (pogledati npr. Bejrutsku deklaraciju „Vjera za prava“, Ured Visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava (OHCHR), 28. juni 2018; kao i Akcijski plan za vjerske vođe i Akcioni plan za vjerske vođe i aktere za sprječavanje poticanja na nasilje koje bi moglo dovesti do zločina Akcioni plan iz Fesa), Ured Ujedinjenih nacija za prevenciju genocida i odgovornost za zaštitu, 2017.
24. Ibid., Bejrutska deklaracija „Vjera za prava“.
25. OHCHR, Bejrutska deklaracija.
26. #Faith for Rights Toolkit, Ured Visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava (OHCHR), 1. januar 2020.
27. Vjere, uvjerenja i ljudska prava: Pristup „Vjera za prava“ — kurs obuke online, Američki institut za mir, Globalna akademija Gandhi King.
28. Faith for Rights Facilitator Guide Training Course, Međunarodni centar prava i religijskih studija (ICLRS).
29. Faith for Rights Training Package, Faith for Rights and Faith for Rights Academy, 2022.
30. Türk poziva na provedbu mjera protiv vjerske mržnje, govor Volкера Türka, Visokog komesara UN-a za ljudska prava, održan na 55. sjednici Vijeća za ljudska prava — panel diskusija o borbi protiv vjerske mržnje koja predstavlja podsticanje na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje, 8. mart 2024.
31. Liliya Sazonova, The role of interfaith dialogue in the process of protection and implementation of Human Rights in Journal for the Study of Religions and Ideologies 3 (7):170-181 (2004).
32. Pristup zasnovan na ljudskim pravima, web stranica Evropske mreže nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI).
33. Ilustrativni indikatori FoRB-a, A/75/385: Privremeni izvještaj Specijalnog izvijestitelja za slobodu vjere ili uvjerenja, Ahmeda Shaheeda: Uklanjanje svih oblika vjerske netrpeljivosti, OHCHR, 12. oktobar 2020
34. Projekt „Atlas prava manjinskih vjera ili uvjerenja“ utvrđuje ključne oblasti politike i pruža indikatore za mjerenje napretka i podatke koji mogu pomoći državama da procijene svoj napredak u stvaranju povoljnog okruženja za manjinske zajednice vjere ili uvjerenja koje žele ostvarivati svoja prava u određenim državama članicama EU.
35. Smjernice za revidiranje zakonodavstva koje se odnosi na vjeru ili uvjerenje, OSCE/ODIHR, 28. septembar 2004.
36. Godine 2022, Američka vlada je procijenila broj stanovništva ostrva na 1,3 miliona. Prema popisu iz 2021. godine, u oblasti pod kontrolom vlade živi 918.100 stanovnika. Podaci popisa iz 2011. godine u oblasti pod kontrolom vlade pokazuju da 89,1% stanovništva čine pravoslavci, 2,9% rimokatolici (Latini), 2% protestanti, 1,8% muslimani, 1% budisti, 0,5% maronitski katolici i 0,3% armenski pravoslavci, sa malom populacijom Jevreja, Jehovinih svjedoka i Bahaija. Pogledat američki izvještaj o međunarodnim vjerskim slobodama, Poglavlje 1.: Vjerska demografija, Kipar, 2022, Ministarstvo vanjskih poslova Sjedinjenih Država.
37. Zajedničke izjave, Ured inicijative Religious Track Kiparskog mirovnog procesa (pod pokroviteljstvom Ambasade Švedske).
38. Pogledati Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva [ECtHR, 1976.], stav 49; ICCPR čl. 20. (2); ostale osnove iz čl. 19.(3) i 20.(1); Lord Singh od Wimbledona, Interfaith talks need to go beyond tea and samosas, thetimes.co.uk, 22. juli 2017.
39. A/HRC/55/47: Mržnja na osnovu vjere ili uvjerenja - Specijalni izvijestitelj za slobodu vjere ili uvjerenja, OHCHR, dostavljeno Vijeću za ljudska prava UN-a na 55. sjednici, 8. januar 2024, Dio II, stav 7.
40. Ibid, Dio IIIB, stavak 13.
41. Ibid, Dio VB, stavak 4.
42. Akcijski plan iz Rabata, OHCHR, 5. oktobar 2012.
43. Borba protiv govora mržnje, Preporuka CM/Rec(2022)16, Vijeće Europe, 20. maj 2022.
44. Rješavanje problema govora mržnje kroz obrazovanje: vodič za kreatora politike, UNESCO i Ured UN-a za prevenciju genocida i odgovornost za zaštitu, 2023.
45. Kodeks ponašanja za borbu protiv nezakonitog govora mržnje na internetu, Evropska komisija, 2016.
46. Akt o digitalnim uslugama, Evropska komisija, stupanje na snagu 17. februar 2024.
47. Spotlight on Artificial Intelligence and Freedom of Expression, OSCE-ov predstavnik za slobodu medija, 20. januar 2022.
48. Kimlya i drugi protiv Rusije, Evropski sud za ljudska prava, (predstavke br. 76836/01 i 32782/03, presuda od 1. oktobra 2009.), stav 84; Jehovini svjedoci Moskve i drugi v. Rusije, Evropski sud za ljudska prava, (predstavka br. 302/02, presuda od 10. juna 2010.), stav 101; Gorzelik i drugi v. Poljske, Evropski sud za ljudska prava, (predstavka br. 44158/98), presuda od 17. februara 2004, stav 52; i Sidiropoulos i drugi v. Grčke, Evropski sud za ljudska prava, (predstavka br. 26695/95, presuda od 10. jula 1998.), stav 31.
49. Smjernice o pravnom subjektivitetu vjerskih ili zajednice uvjerenja, OSCE/ODIHR, 4. februar 2015.
50. Smjernice o slobodi udruživanja, OSCE/ODIHR, Venecijanska komisija, 1. januar 2015., Princip 7. i stavovi 200-223.

51. Ibid., Princip 7.; Izvještaj Specijalnog izvjestitelja o pravima na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja, Maina Kiai, A/ HRC/23/39, Ujedinjene nacije, Generalna skupština, Vijeće za ljudska prava, 23. sjednica, 24. april 2013, st. 18. 42.; pogledati i, Eksperti za prava UN-a pozivaju Indiju da ukinе zakon kojim se ograničava pristup NVO ključnim sredstvima iz inostranstva, OHCHR, 16. juni 2016.
52. Pogledati, na primjer, rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a u kojima se poziva na „Borbu protiv finansiranja terorizma“, npr. rezolucije 1373 (2001), 2133 (2014), 2178 (2014.), 2199 (2015), a posebno Rezoluciju 2462 (2019).
53. Pogledati, na primjer: Gruzija: Bilješka Zakonodavnih inicijativa o transparentnosti i regulisanju o udruženja koja se finansiraju iz inostranstva o tzv. „zakonima o stranim agentima“ i sličnim propisima i njihovoj usklađenosti sa međunarodnim standardima ljudskih prava, OSCE/ODIHR, 20. oktobar 2023; Bosna i Hercegovina: Zajedničko mišljenje o nacrtu Zakona Republike Srpske o posebnom registru i javnosti rada neprofitnih organizacija, OSCE/ODIHR i Venecijanska komisija, 12. juni 2023; Hitno, privremeno mišljenje o nacrtu Zakona o „neprofitnim nevladinim organizacijama“ i nacrtu izmjena i dopuna o „stranim predstavnicima“: Kirgistan, OSCE/ODIHR, 12. decembar 2022.
54. Smjernice o slobodi mirnog okupljanja: Drugo izdanje, OSCE/ODIHR, Venecijanska komisija, 25. oktobar 2010.
55. Odluka Ministarskog vijeća OSCE-a br. 9/09 „Borba protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje“, Atina, 2. decembar 2009.
56. Razumijevanje kaznenih djela počinjenih iz mržnje prema muslimanima — rješavanje sigurnosnih potreba muslimanskih zajednica: Praktični vodič, OSCE/ ODIHR, 15. maj 2020.
57. ESTAR: Jačanje podrške žrtvama krivičnih djela počinjenih iz mržnje, web stranica projekta OSCE/ODIHR-a.
58. Antisemitska kaznena djela počinjena iz mržnje, OSCE/ODIHR, 18. septembar 2019.
59. Državne prakse i uloga civilnog društva u vezi s incidentima sknavljenja vjerskih tekstova, uključujući spaljivanje Kur'ana, OSCE/ODIHR, (izlazi 2024).
60. Vodeći principi iz Toleda za podučavanje o vjerama i uvjerenjima u javnim školama, OSCE/ODIHR, 27. novembar 2007.
61. Borba protiv antisemitizma kroz obrazovanje: Nastavna pomagala, Nastavno pomagalo 1.: Povećavanje znanja o Židovima i Judaizmu, OSCE/ ODIHR, 4. decembar 2019., s. 1.
62. Ibid.
63. Pogledati npr.: Do No Harm, web stranica projekta zajedničkog učenja CDA ili Do No Harm: Međunarodna podrška za izgradnju države, OECD, 24. prosinac 2009.
64. Preporuke iz Osla u vezi sa jezičnim pravima nacionalnih manjina, OSCE/HCNM, 1. februar 1998.
65. Ljubljanske smjernice o integraciji raznolikih društava, OSCE/HCNM, 7. novembar 2012.
66. Pogledati, na primjer, CCPR Opšti komentar br. 22.: Član 18. (Sloboda misli, savjesti ili vjere), Ujedinjene nacije, Odbor za ljudska prava, 1247. sastanak (48. sjednica), 30. juli 1993.
67. A/HRC/37/49 Izvještaj specijalnog izvjestitelja za slobodu veroispovesti i uvjerenja, Ujedinjene nacije, Generalna skupština, Vijeće za ljudska prava (37. sjednica), 28. februar 2018, stav. 78 i 81.
68. Izvještaj specijalnog izviestioca za slobodu veroispovesti ili uvjerenja, (A/HRC/25/58), Ujedinjene nacije, Generalna skupština, Vijeće za ljudska prava, 25. sjednica, 26. decembar 2013., stav 37.
69. Strazburški principi za međureligijski dijalog u okviru Vijeća Europe, Vijeće Europe.
70. Principi koji se odnose na status institucija za ljudska prava (Pariški principi), Ujedinjene nacije, Rezolucija Generalne skupštine 48/134, 20. decembar 1993.
71. U 2021. godini, Gruzijaska nacionalna služba za statistiku je procijenila broj stanovništva na 3,7 miliona. Prema popisu stanovništva iz 2014. godine, pripadnici Gruzijске pravoslavne crkve čine 83,4% stanovništva, muslimani 10,7%, a pripadnici Armenske apostolske crkve 2,9%. Preostalih 3% su činili katolici, jezidi, grčki pravoslavci, Jevreji, sve veći broj vjerskih grupa koje su zakonom definirane kao „netradicionalne“ kao što su baptisti, Jehovini svjedoci, pentekostalci, episkopali i Međunarodno društvo za svjesnost Krišne, te osobe bez vjerske pripadnosti (Izvor: Izvještaj iz 2022. o međunarodnim vjerskim slobodama: Gruzija, Ministarstvo vanjskih poslova SAD).
72. Pogledati web stranicu Tolerantoba.ge.
73. Pogledati: Katherine Marshall i Susan Hayward, sa Claudia Zambra, Esther Breger i Sarah Jackson, Women in Religious Peacebuilding, Američki institut za mir, World Faiths Development Dialogue, Berkley Centar za religiju Univerziteta Georgetown, Peace and World Affairs (Washington DC: USIP, 2011).
74. Za više informacija o ovom pitanju, pogledajte: Dalia Goodhardt i Sharon Rosen, Common Ground Approach to Religious Engagement: Facilitator's Guide, Search for Common Ground, 2020.
75. Rezolucija Vijeća sigurnosti o ženama, miru i sigurnosti, Ujedinjene nacije, S/ RES/1325, usvojena na 4213. sjednici VS, 31. oktobar 2000.
76. Sloboda vjere ili uvjerenja i sloboda od nasilja i diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, Izvještaj nezavisnog stručnjaka o zaštiti od nasilja i diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, Vijeće za ljudska prava, 53. sjednica, 19. juni–14. juli 2023.
77. Akcijski plan Norveške vlade o rodu i seksualnoj različitosti (2023.–2026.), Norveško ministarstvo kulture i ravnopravnosti, Oslo, 27. januar 2023.

78. Ovo se odnosi na masovnu pucnjavu na lokacijama povezanim s LGBTI zajednicom u kojoj su ubijene dvije osobe, a devet je teško ranjeno noć uoči Povorke ponosa u Oslu u junu 2022. godine, a počinitelj je čovjek koji se, prema tvrdnjama tužilaštva, zakleo na vjernost Islamskoj državi. Suđenje je počelo u martu 2024. godine. Pogledati: Paul Kirby, Snimak oružanog napada na gej bar u Norveškoj prikazan na početku suđenja, web stranica [bbc.com](#), 12. mart 2024.
79. Zajednička izjava vjerskih vođa u okviru Vijeća za vjerske i zajednice uvjerenja u Norveškoj (STL) i lidera iz LGBTI organizacija i LGBTI People of Faith. Sundvollen, 24. avgust 2023
80. *Ibid.*
81. Goodhardt i Rosen, Vodič za facilitatore.
82. *Ibid.*
83. Working with and for YOUTH: Guidelines for youth mainstreaming, Misija OSCE-a u Srbiji, 2021; i Rachel Forster, Issue Brief: Towards youth leadership on freedom of religion or belief, Search for Common Ground, mart 2023.
84. Our History, web stranica Football for Peace.
85. Faith and Fragile States First Panel: Religious Engagement in Countering Violent Extremism (CVE), Američki institut za mir, video snimak 38:00-39:38, 27. juli 2018.
86. *Ibid.*
87. Prema podacima iz Baze podataka o svjetskim religijama Univerziteta u Bostonu, muslimani čine oko 59% stanovništva, kršćani 38%, ateisti ili agnostici 2,5%, a Bahaije 0,6%. Godine 2017, Svjetski jevrejski kongres je procijenio da je bilo 40-50 Jevreja (Izveštaj iz 2022. o međunarodnim vjerskim slobodama: Albanija, Ministarstvo vanjskih poslova SAD-a)..
88. Pogledati Hawre Ahmed Mohammed, Posljednji genocid nad jezidskim narodom, Pregled studija s Bliskog istoka, tom 56, Izdanje 1., juni 2022., Cambridge University Press, s. 108-122.
89. Dokumentarni film o 30 godina slobode vjere, Međureligijsko vijeće Albanije, 21. prosinac 2020.
90. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom (CRPD), Ujedinjene nacije, rezolucija Generalne skupštine A/ RES/61/106 (61. sjednica), usvojena 12. decembra 2006.
91. *Ibid.*, čl. 29.b.
92. Dokument sa moskovskog sastanka Konferencije o ljudskoj dimenziji OSCE-a, OESS, 3. oktobar 1991, stav. 41.2, 41.3 i 41.5.
93. Easy-to-read, web stranica Inclusion Europe.
94. Augmentative and Alternative Communication (AAC), web stranica američkog Udruženja Govor-Jezik-Sluh (Speech-Language-Hearing).
95. Web stranica Okruglog stola o međunarodnim vjerskim slobodama.
96. Prema podacima Javnog instituta za istraživanje religije 26,8% Amerikanaca je navelo da nemaju nikakvu pripadnost, 13,9% su bijeli protestanti, 13,6% bijeli evangeoski protestanti, bijeli katolici čine 12,6%, hispanokatolici 8,6%, crni protestanti 7,7%, hispanoprotestanti 3,5%, drugi nebijeli protestanti 2,5%, Jevreji 1,9%, New Age 1,6%, Mormoni 1,5%, Jehovini svjedoci 1,1%, Budisti 0,7%, Hindusi 0,7%, muslimani 0,6%, unitarijanci 0,5%, pravoslavci 0,5%.
97. OSCE, Medijacija i facilitacija dijaloga u OSCE-u.
98. Povelja iz Osla, Međunarodni panel parlamentaraca za slobodu vjere ili uvjerenja (IPPFForB), novembar 2014.
99. Parlamentarni izvještaj o vjeri i uvjerenju: Rad ka mirnijim i uključivim društvima, Međuparlamentarna unija, 2023.
100. Web stranica Article 18 Alliance.
101. Rezolucija 16/18 o suzbijanju netolerancije, negativnih stereotipa i stigmatizacije i diskriminacije, podsticanja na nasilje i nasilja nad osobama na osnovu vjere ili uvjerenja (A/HRC/RES/16/18), Ujedinjene nacije, Generalna skupština, Vijeće za ljudska prava, 12. april 2011.
102. Web stranica Religions for Peace.
103. Global Women of Faith Network, web stranica Religions for Peace.
104. Interfaith Youth Network, web stranica Religions for Peace.
105. Web stranica Search for Common Ground.
106. O Univerzalnom kodeksu na svetim mjestima, web stranica Search for Common Ground.
107. Za više informacija o Univerzalnom kodeksu i angažmanu SFCG u Bosni i Hercegovini pogledajte drugi modul ovog online kursa koji su razvili SFCG i USIP na temu Religijskog angažmana u izgradnji mira — Pristup Common Ground.
108. Utvrditi snage, slabosti, prilike i prijetnje.
109. Uzeti u obzir potencijalni politički, ekonomski, socijalni, tehnološki, pravni, ekološki rizik.

